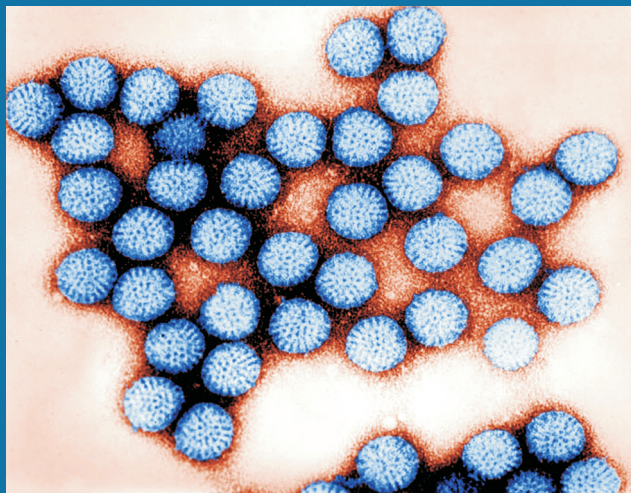

WIRUSY JAKO PATOGENY CZŁOWIEKA

Skrypt dla studentów pielęgniarstwa i dietetyki

Wiktor Dzygóra

WIRUSY JAKO PATOGENY CZŁOWIEKA

Skrypt dla studentów pielęgniarstwa i dietetyki

Jelenia Góra 2018

RADA WYDAWNICZA KARKONOSKIEJ PAŃSTWOWEJ SZKOŁY WYŻSZEJ

Tadeusz Lewandowski (przewodniczący), Joanna Babczuk, Izabella Błachno, Stanisław Gola, Barbara Mączka,
Kazimierz Stąpór, Józef Zaprucki

RECENZENT: Barbara Żarowska

PROJEKT OKŁADKI: Barbara Mączka

FOTOGRAFIA NA OKŁADCE: <https://pixnio.com>

PRZYGOTOWANIE DO DRUKU: Barbara Mączka

DRUK I OPRAWA: ESUS Agencja Reklamowo-Wydawnicza, ul. Południowa 54, 62–064 Plewiska

WYDAWCA: Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, ul. Lwówecka 18, 58–503 Jelenia Góra

ISBN 978-83-61955-56-6

Niniejsze wydawnictwo można nabyć w Bibliotece i Centrum Informacji Naukowej Karkonoskiej Państwowej
Szkoły Wyższej w Jeleniej Górze, ul. Lwówecka 18, tel. 75 645 33 52

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Ogólna struktura cząstek wirusów	7
2. Genomy wirusów, ich typ i konfiguracja	12
3. Replikacja wirusów	13
4. Bakteriofagi i ich charakterystyka	18
4.1. Cechy budowy bakteriofagów	18
4.2. Namnażanie się bakteriofagów	20
4.3. Bakteriofagi w leczeniu infekcji bakteryjnych	24
5. Zmienność genetyczna wirusów	26
6. Wirusy w nowoczesnej terapii	28
7. Podstawowe mechanizmy patogenezы wirusowej	29
7.1. Wprowadzenie	29
7.2. Mechanizmy patogenezы	30
8. Klasyfikacja wirusów chorobotwórczych	37
9. Rodziny wirusów DNA i RNA oraz ich najważniejsi przedstawiciele	39
10. Okresy inkubacji pospolitych infekcji wirusowych	43
11. Leki antywirusowe i mechanizm ich działania	45
12. Wirusy w chorobach układów/narządów/tkanek	50

12.1. Choroby jamy ustnej i układu oddechowego	50
12.2. Zakażenia układu pokarmowego	53
12.3. Choroby wirusowe skóry	54
12.4. Infekcje wirusowe narządu wzroku	55
12.5. Zakażenia wirusowe narządów wewnętrznych i tkanek	56
12.6. Choroby wirusowe układu krwionośnego	58
12.7. Zakażenia wirusowe ośrodkowego układu nerwowego (OUN)	59
12.8. Choroby przenoszone drogą płciową	62
12.9. Zakażenia wirusowe w rozwoju prenatalnym i noworodkowym	63
12.10. Wirusy chorobotwórcze transmitowane przez stawonogi, ptaki i ssaki	65
13. Przegląd i charakterystyka chorób wirusowych człowieka	68
14. Diagnostyka chorób wirusowych	131
14.1. Pobór materiału do badań wirusologicznych	132
14.2. Badania cytologiczne	134
14.3. Badania z wykorzystaniem mikroskopii elektronowej	135
14.4. Namnażanie i wykrywanie wirusów	135
Bibliografia	141
Skorowidz	142

WPROWADZENIE

W aspekcie historycznym wirusy nazywane były elementami **przesączalnymi**, bowiem przenikały przez filtry zaprojektowane do zatrzymywania bakterii. Należą one do **obligatoryjnych wewnątrzkomórkowych pasożytów**, w odróżnieniu od większości bakterii, grzybów i pasożytów. Ich **replikacja** zależy od określonych **struktur i procesów biochemicznych** zachodzących w komórkach **gospodarza**, natomiast **reprodukcja** polega na **składaniu** poszczególnych komponentów z zachowaniem określonej sekwencji i uwalnianiu z komórki gospodarza już złożonych cząstek wirusów.

Genom wirusów w postaci **DNA** lub **RNA** zamknięty jest w ochronnej **osłonce białkowej**, a niekiedy otoczony jest **bloną komórkową** pochodząca z komórki gospodarza podczas jego wypączkowania (np. wirus HIV). Wirusy pozbawione są możliwości **samodzielnego** wytwarzania i gromadzenia energii, biosyntezy białek, a także replikacji własnego genomu. Są formami **bezkomórkowymi**, a zatem wymienione procesy mogą zachodzić tylko i wyłącznie w **komórkach gospodarza**. W procesie ewolucji wirusy, pod względem budowy i wytworzonych genomów, wykształciły takie cechy adaptacyjne do **pasożytniczego trybu życia**, które gwarantują im zachowanie charakterystycznych **cech i właściwości**, a zatem **egzystencji** oraz umożliwiają **najskuteczniejsze infekowanie** komórek ludzkich i zwierzęcych. Wirusy podczas **infekcji** muszą pokonać wiele **barier**, np. niesprzyjające warunki środowiska, bariery fizyczne i immunologiczne organizmu, a także czynniki związane z **przystosowaniem się** do panujących warunków w komórkach gospodarza, umożliwiających ich **replikację**.

Charakterystyczne **cechy budowy wirusów**, tj. rozmiar, kształt, struktury morfologiczne, obecność niektórych enzymów, typ i struktura kwasu nukleinowego, obecność kopii genomów niektórych wirusów (np. RNA) są **źródłem wiedzy** dotyczącej ich **replikacji, rozprzestrzeniania się i profilaktyki** przed zakażeniami oraz **jednostek chorobowych** przez nie wywoływanych.

1. Ogólna struktura cząstek wirusów

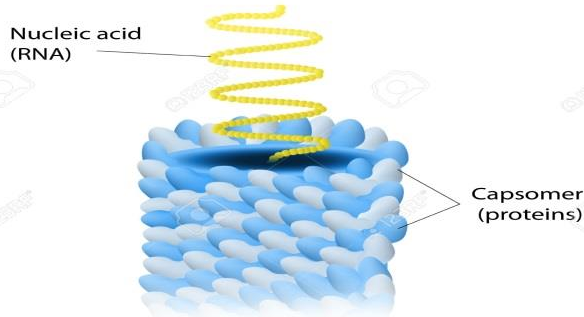
Wielkość wirusów/wirionów istotnych klinicznie waha się w przedziale od **18 – 26 nm** (parwowirusy) do **300 nm** (pokswirusy), które dostrzegalne są w mikroskopie świetlnym. Większe wiriony wykazują **wyższy** stopień złożoności budowy, wyposażone są w **większe genomy**, kodujące **większą** ilość białek. Niektóre z nich zawierają specyficzne białka funkcjonalne, np. **enzymy** inicjujące replikację czy też strukturalne, pełniące zróżnicowane funkcje, np. białka receptorowe, białka matriksowe, łączące nukleokapsyd z osłonką wirusową...

Wirusy jako cząstki powstałe w procesie ewolucji przystosowały się do przenoszenia materiału genetycznego w postaci **DNA** lub **RNA** z jednej komórki do drugiej. Istotną różnicą w ich budowie jest obecność lub brak **osłonki** (dwuwarstwowej błony fosfolipidowej) okrywającej wewnętrzną strukturę wirusa, która jest podobna w obu ich typach. Zaobserwowana różnica wiąże się z **odmiennością sposobu wnikania** do komórki gospodarza i jej **opuszczania**. Wśród wirusów atakujących bakterie, zwanych **bakteriofagami** jedynie nieliczne zaopatrzone są w osłonki.

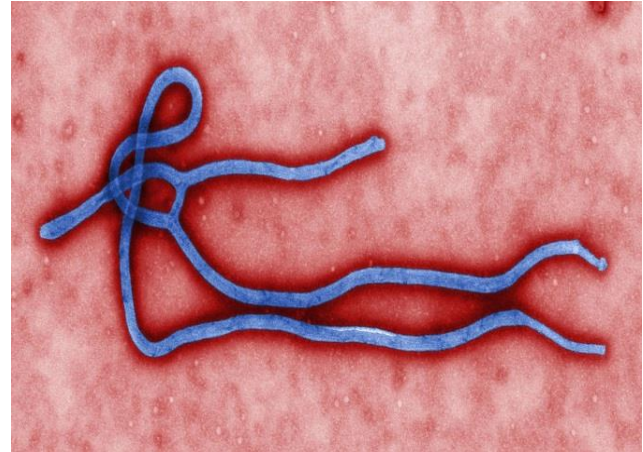
Generalizując na cząstkę wirusa składają się dwa podstawowe składniki, tj. **białka** i **kwasy nukleinowe**, które mogą być upakowane w jednym z dwóch typów struktur białkowych:

- **palczkowatej/spiralnej** (helikalnej) – w której podjednostki białkowe, zwane **kapsomerami** łączą się w stałych odstępach wzdłuż **kwasy nukleinowego**, zamykając go w helikalnej strukturze białkowej, np. wirus mozaiki tytoniu -TMV, wirus Ebola, wirus grypy (pleomorficzny-cylindryczny lub kulisty), niektóre bakteriofagi [Ryc. 1, 2].

TOBACCO MOSAIC VIRUS

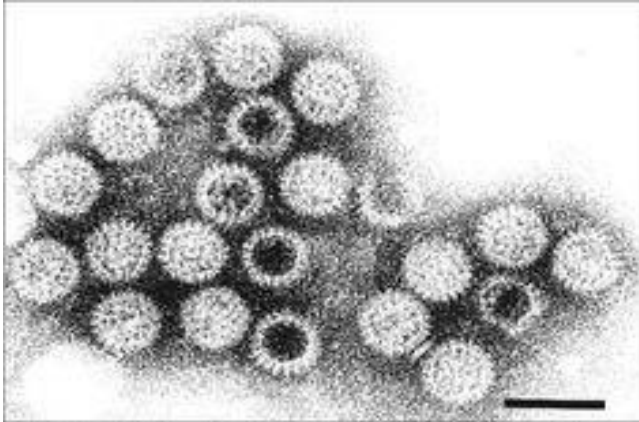

Ryc.1. Wirus mozaiki tytoniu (schemat)
[<https://pl.123rf.com/photo-26051856>]

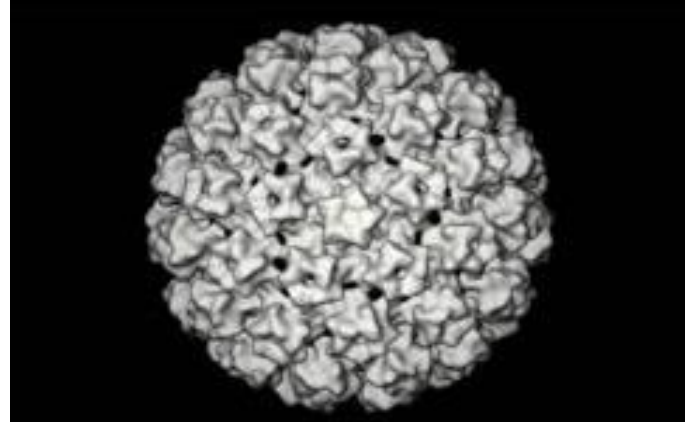

Ryc. 2. Wirus Ebola
[https://pl.wikipedia.org/wiki/gorączka_krwotoczna_Ebola]

- **kulistej/sferycznej** (ikosaedralnej) – w której skondensowany **kwask nukleinowy** nie wykazuje większego związku z podjednostkami białkowymi – **kapsomerami**, występuje najprawdopodobniej **niezależnie** od geometrycznej struktury białkowej, np. wirus różyczki, wirus brodawczaka ludzkiego [Ryc. 3, 4].

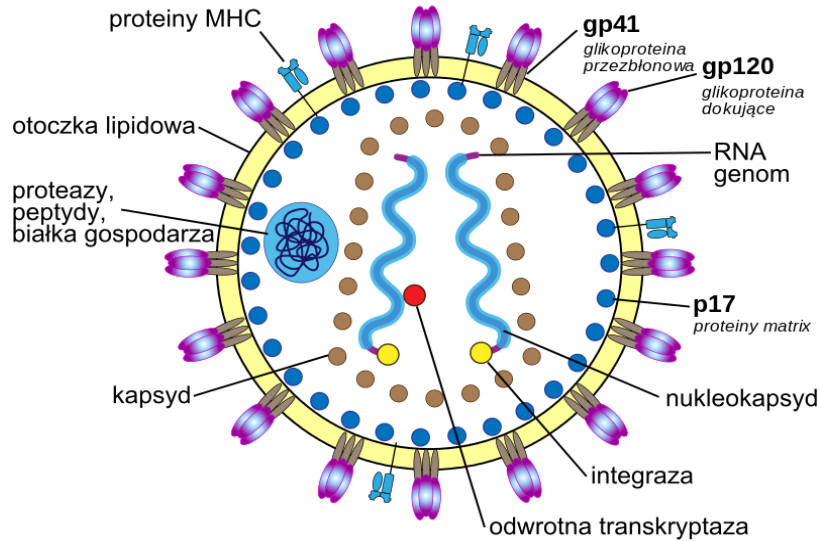

Ryc. 3. Wirus różyczki
[<https://www.google.pl/search?q=wirus+różyczki>]

Ryc. 4. Wirus brodawczaka ludzkiego
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Wirus_brodawczaka_ludzkiego]

Strukturę białkową **ikosaedralną** wykazują wirusy będące patogenami człowieka. **Kapsyd** wirusowy zbudowany jest z **podjednostek białkowych** (kapsomerów) tworzących sferyczną/quasisferyczną strukturę zamkniętą w środku **kwasy nukleinowy**, niekiedy wraz ze **specyficznymi enzymami**. Zabezpiecza/chroni przed **ekstremalnymi warunkami środowiskowymi**, tj. przed wysychaniem, kwasami, detergentami. Struktura ta jest oparta na 20 powierzchniach 60 identycznych elementach powiązanych z sobą podwójną, trójkrotną i pięciokrotną osią symetrii. **Kapsyd chroni materiał genetyczny** przed jego uszkodzeniem, degradacją, określa **swistość antygenową**, odpowiedzialny jest za **przyłączanie wirusa** do komórki gospodarza (adsorpcja), poza wirusami z osłonkami [Ryc. 5].

Ryc. 5. Wirus HIV (wirus ikosaedralny z osłonką fosfolipidową)
[\[https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:HI-Virion-pl.svg\]](https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:HI-Virion-pl.svg)

Wirusy pozbawione dwuwarstwowej **osłonki fosfolipidowej**, pod którą występuje **kapsyd** narażone są na bezpośredni kontakt ze środowiskiem zewnętrznym. Inne wirusy otoczone są **osłonką fosfolipidową**, pochodną **błony komórkowej**, którą otacza się wirus podczas opuszczania komórki gospodarza w procesie

wypączkowania. Podczas tego procesu z osłonką **integrują się białka** kodowane przez **komórkę**, jak i cząstkę **wirusa**, tworząc **wypustki** (peplomery). Do takich wirusów należą m. in. wirusy z rodziny *Retroviridae*, *Herpesviridae*, *Poxviridae* i inne. **Osłonki** wirusów pochodzące z **blon komórkowych** gospodarza mogą się nieznacznie **różnić** pod względem chemicznym, w zależności od rodzaju komórek w których się namnażały. Tworzenie **kapsydu** i składanie **cząstki wirusa** u większości wirusów z **osłonkami** odbywa się w **blonie komórkowej**, **blonach aparatu Golgiego**, **retikulum endoplazmatycznym** (koronawirusy) lub **blonie jądrowej** (herpeswirusy). W **osłonkach** fosfolipidowych występują **białka receptorowe** w postaci glikoprotein, **kanały transportowe** i **białka matriksowe** służące do połączenia nukleokapsydu z osłonką wirusową.

Wewnątrz **kapsydu** występuje materiał genetyczny w postaci **DNA** lub **RNA**, przy czym **DNA** może być cząsteczką **dwuniciową** lub **jednonicową linearną** czy też **kolistą**, natomiast **RNA** – **jednonicową o dodatniej** lub **ujemnej polarności** oraz **dwuniciową o dodatniej/ujemnej polarności**.

2. Genomy wirusów, ich typ i konfiguracja

Wyróżnia się następujące postaci **genomu wirusów, ich typy i konfiguracje**:

- **Typ dsDNA – dwuniciowy DNA** wykazujący strukturę linearną (bakteriofagi) lub kolistą (bakteriofagi, *Polyomavirus, Papillomavirus*),
- **Typ ssDNA – jednociowy DNA**, wykazujący strukturę linearną lub kolistą (*Parvovirus B 19*),
- **Typ (+/-) dsRNA – dwuniciowy RNA**, który również nie jest infekcyjny; jednakże w obecności **wirusowej polimerazy RNA** ulega transkrypcji do nici o **ujemnej polarności** do której dobudowywane są komplementarne nici o **dodatniej polarności**, tworząc nowy **dwuniciowy genom wirusowy** (*Rotavirus A, B.*),
- **Typ (+)ssRNA – jednociowy RNA o dodatniej polarności** (sensowny) pełni rolę **mRNA** (taka sama polarność), co umożliwia syntezę (translację) **wirusowej polimerazy RNA** przy pomocy której następuje **transkrypcja wirusowego genomu o dodatniej polarności** na komplementarne nici o **ujemnej polarności**, które z kolei transkrybowane są na nowe nici genomu **RNA o dodatniej polarności** (np. *Enterovirus*); inkorporują one do nowych wirionów (*Hepatitis A virus, Human rhinovirus.*),
- **Typ (-)ssRNA – jednociowy RNA o ujemnej polarności** (antysensowny – musi być przepisany), co oznacza, że cząsteczka ta nie ma zdolności pełnienia roli mRNA w procesie translacji, a taki genomowy RNA jest nieinfekcyjny, bowiem nie może wytworzyć potomnych cząstek wirusa. Wcześniej musi dojść do transkrypcji na tzw. nić komplementarną: przy udziale **wirusowej polimerazy RNA** na komplementarną nici **RNA o dodatniej polarności**, a następnie na nowe **genomowe cząsteczki RNA o ujemnej polarności** (*Influenza A virus, Human parainfluenze virus 1, 3, Measles virus.*),
- **Typ RNA ambisensowny – RNA (+) i RNA (-) połączone końcami.**

Wymienione postaci genomów, ich typy i konfiguracje determinują cały proces **replikacji** materiału genetycznego.

3. Replikacja wirusów

Podstawowe etapy replikacji są **wspólne dla wszystkich wirusów**, natomiast przebieg poszczególnych jej etapów i pokonywanie ograniczeń biochemicznych uzależnione są od **genomu i budowy** wirusa (obecność otoczki czy tylko kapsydu).

Główne etapy replikacji:

- **wczesna faza infekcji wirusa** – **rozpoznanie** właściwej **komórki docelowej**, przyłączenie się do **receptorów błonowych** komórki, **pokonanie bariery** błony komórkowej, **uwolnienie swojego genomu w cytoplazmie** (niekiedy konieczne jest przeniesienie genomu do jądra komórki),
- **faza późna** – **początek** replikacji genomu i **synteza** wirusowych makrocząsteczek – **złożenie podjednostek/komponentów** wirusa i jego **uwolnienie**,
- **okres eklipsy** – **koniec replikacji** skutkujący pojawieniem się **nowych wirionów** (efekt składania podjednostek wirusowych).

Dokonując szczegółowej analizy przebiegu **cyklu replikacyjnego** wirusów pochodzących z różnych rodzin, o zróżnicowanych genomach i budowie wyróżnia się osiem **etapów**.

Etap I. Rozpoznanie komórki docelowej – obecność **swoistych receptorów białkowych** na powierzchni **komórki gospodarza** z którymi może się połączyć określony wirus za pośrednictwem struktur występujących na **powierzchni kapsydu**.

Etap II. Adsorpcja/przyłączenie wirusa – specyficzne **białka kapsydu**, np. glikoproteiny VAP lub inne struktury wiążą się z tymi **komórkami docelowymi**, które zawierają błonowe **receptory białkowe** do których mają **powinowactwo**.

Etap III. Penetracja/wnikania – interakcja pomiędzy **białkami VAP i innymi strukturami a receptorami komórkowymi** inicjuje proces **internalizacji** wirusa do **komórki docelowej**. Proces ten uzależniony jest od **budowy wirionu i rodzaju** infekowanej komórki. Większość **wirusów bezotczkowych** dostaje się do komórki przez **zależną od receptorów endocytozę** lub **wiroleksję** (bez udziału receptora prześlizgują się, np. picornawirusy i papowawirusy przez błonę komórkową). Otoczka **wirusów otoczkowych** integruje się z **błoną komórki**, co umożliwia **przenikanie kapsydu, genomu do cytoplazmy**. Przy pH obojętnym dochodzi do **fuzji otoczki z błoną**, a pH kwaśnym zachodzi **endocytoza i fuzja otoczki z endosomem**. Paramyksowirusy posiadają białko fuzyjne. Reasumując wirusy dostają się do **cytoplazmy komórki gospodarza i uwalniają** materiał genetyczny w procesie endocytozy, wiroleksji czy fuzji.

Etap IV. Uwolnienie wirusa z otoczki lub kapsydu – w wyniku **internalizacji** do komórki z otoczki i kapsydu uwalnia się **genom**, który przemieszcza się do **miejsca replikacji**. Replikacja wirusów **DNA** (poza pokswirusami) odbywa się w **jądrze** komórki gospodarza, natomiast większości wirusów **RNA** w **cytoplazmie**. Usunięcie otoczki i kapsydu odbywa się podczas **łączenia się z receptorami komórkowymi** lub przy udziale **proteaz endosomu lub lizosomu** (pH kwaśne). W **kapsydach picornawirusów** uwalnia się specyficzne **białko VP4** inicjujące **eliminację płaszczki lub otoczki**. Wirusy mające **otoczkę** tracą ją podczas fuzji, zostaje uwolniony **nukleokapsyd**, który łączy się z **błoną jądrową**, wprowadzając **genom DNA** bezpośrednio do **jądra**, gdzie ulega **replikacji**.

Etap V. Powielanie komponentów wirusa/synteza makromolekularna – biosynteza **białek kapsydu** i innych **białek**, np. enzymów kodowanych przez genom, **replikacja genomu** wirusowego DNA lub RNA przy udziale enzymów wirusowych i komórkowych.

- a) **Wczesne mRNA i biosynteza białek enzymatycznych oraz wiążących kwasy nukleinowe** – **genom** wirusowy transkrybowany jest na **mRNA** zdolny do wiązania się z **rybosomami** na których zachodzi

translacja, co uwarunkowane jest **budową wirusowego genomu** oraz miejscem jego **replikacji**. Układy komórkowe uczestniczące w **transkrypcji** oraz obróbce **mRNA** zlokalizowane są w **jądrze komórkowym**. Większość **wirusów DNA** wykorzystuje komórkową **polimerazę RNA II** zależną od **DNA** oraz inne **enzymy** w celu wytworzenia **mRNA**. Wyjątkiem są **pokswirusy** należące do **DNA**, które replikują w **cytoplazmie**, zresztą tak jak większość **wirusów RNA**, przy czym te ostatnie muszą **kodować wszystkie enzymy** biorące udział w **replikacji i transkrypcji** (brak ich w cytoplazmie).

- b) **Replikacja genomu – DNA wirusów** wymaga obecności **DNA-zależnej polimerazy DNA, innych enzymów i trójfosforanów deoksyrybonukleotydów**. Transkrypcja **genomu wirusów DNA** (poza pokswirusami) zachodzi w **jądrze komórkowym**, przy czym do syntezy wirusowego **mRNA** wykorzystywane są **polimerazy** oraz inne **enzymy** gospodarza. Transkrypcja genów wirusowych związana jest z interakcją białek wiążących DNA z promotorem i sekwencją wzmacniającą (enhancerem) w genomie wirusa. Wiriony produkują własne czynniki modulujące ekspresję genów, np. białko VP16, VMV65. Replikacja i transkrypcja RNA wirusów przebiegają podobnie.

Genom wirusa RNA (picornawirusy, kaliciwirusy, koronawirusy, flawiwirusy oraz tagowirusy) posiada geny kodujące RNA-zależną polimerazę RNA (replikazę/transkryptazę), ponieważ w cytoplazmie nie występują enzymy zdolne do replikacji. Genom RNA (+) cechuje się zdolnościami infekcyjnymi, wiąże się z rybosomami i prowadzi do syntezy białek. **Retrowirusy** posiadają dwie kopie genomu RNA (+), RNA-zależną polimerazę DNA (odwrotną transkryptazę) i dwie cząsteczki tRNA (brak w cytoplazmie). Syntetyzowany w cytoplazmie cDNA przenika do jądra i ulega integracji z DNA gospodarza. **Genomy RNA (-)** (rabdowirusy, ortomyksowirusy, paramyksowirusy ...) służą do syntezy mRNA, jednakże ta nie posiada zdolności infekcyjnych, dlatego z genomem do komórki dostaje się polimeraza wirusowa umożliwiająca powstanie drugiej nici RNA(+), służącej jako matryca do biosyntezy genomu.

- c) **Synteza późnego mRNA i białek strukturalnych** – replikacja genomu inicjuje proces transkrypcji późnych białek strukturalnych, które są konieczne do składania cząstek wirusa. Biosynteza własnych białek wymaga obecności komórkowych rybosomów, tRNA a także funkcjonowania potranslacyjnych mechanizmów ich modyfikacji. Proces wiązania mRNA z rybosomami odbywa się za pośrednictwem czapeczki 5' zbudowanej z metyloguanozyny lub pętli RNA (IRES). Większość wirusowych mRNA posiada ogon poliA (poliadenylowy). Genom większości wirusów RNA (+) ulega translacji, syntetyzując olbrzymią poli-proteinę, która ulega cięciu za pomocą proteaz wirusowych i komórkowych na funkcjonalne białka. Istnieje kilka mechanizmów związanych z procesem translacji, np. translacja preferencyjna – wirusowe RNA ulega translacji częściej niż komórkowe, blokowanie porów jądrowych – zatrzymywanie mRNA komórki, indukowanie mechanizmu degradacji komórkowego DNA i RNA.
- d) **Potranslacyjna modyfikacja białek** – niektóre wirusowe **białka** wymagają obróbki **potranslacyjnej** polegającej na fosforylacji za pośrednictwem **kinaz** wirusowych/białkowych, glikozylacji protein, która odbywa się w retikulum granularnym/aparacie Golgiego czy acylacji, solwatacji w aparacie Golgiego.

Etap VI. Dojrzwanie/składanie wirusów – składanie kopii **genomów wirusowych** i nowych **białek kapsydu** w potomne **cząstki wirusa**. Każda z cząsteczek białkowych wirionu posiada specyficzne **markery**, umożliwiające **interakcje i połączenia** między białkami, kwasem nukleinowym oraz między elementami otoczki a kapsydem. Proces składania rozpoczyna się wówczas, kiedy dostępne są w określonym stężeniu wszystkie **komponenty cząsteczki**. Mechanizm składania zależy od **miejsca replikacji genomu** oraz **rodzaju wirusa** (otoczka, kapsyd). **Składanie wirusów DNA** odbywa się w **jadrze** (poza pokswirusami), natomiast **RNA** – w **cytoplazmie**. Kapsydy wirusowe tworzone są jako **prokapsydy**, wypełnione następnie **genomem** lub składanie kapsydu odbywa się **dookoła genomu**. Elementy nukleokapsydu odbudowują genom, a kompletny kapsyd pokrywa otoczka. Helikalny nukleokapsyd wirusów RNA (-) zawiera **odwrotną transkryptazę**

konieczną do syntezy mRNA i inne **enzymy**. W przypadku **wirusów otoczkowych** wytworzenie **otoczki** następuje po związaniu się **nukleokapsydu i glikoprotein** wirusowych z **bloną komórkową**, po czym uwalniająca się **wirion** otacza się nią podczas **pączkowania**.

Etap VII. Pączkowanie wirusów otoczkowych – rodzaj **genomu i budowa glikoprotein** określa **miejsce pączkowania** w komórce. Kapsyd większości wirusów RNA łączy się bezpośrednio z **bloną cytoplazmatyczną**, co jest równoznaczne z uwolnieniem z komórki. Inne wirusy np. flawiwirusy, koronawirusy uzyskują swą **otoczkę** w retikulum endoplazmatycznym lub błonach aparatu Golgiego. Istnieją **różne** mechanizmy składania cząstki wirionowej, np. u wirusów RNA (-) polimeraza RNA transportowana jest w **nukleokapsydzie**, retrowirusy posiadają genom zapakowany wraz z enzymami (polimerazą, proteazą, integrazą) w **poliproteinowy prokapsyd**. Wytworzony prokapsyd wiąże się z **błonami** zawierającymi **wirusowe glikoproteiny**, co prowadzi do **odpączkowania wirusa**.

Etap VIII. Uwolnienie potomnych wirionów z komórki – wirusy uwalniane są z komórki w wyniku **lizy** komórki, **egzocytozy** lub **pączkowania** przez błonę komórkową. Wymienione zjawiska korelują z procesem dojrzewania wirusów. **Wirusy otoczkowe** w większości przypadków uwalniane są drogą **odpączkowania od błony plazmatycznej**, którą się otaczają, natomiast w przypadku wirusów **powielających się w cytoplazmie** (flawowirusy, pokswirusy) uwalniane są na drodze **egzocytozy** lub **lizy** komórki. Wirusy **bezotoczkowe** uwalniane są zwykle w wyniku **lizy** zakażonych komórek. Uwolnione wiriony **infekują** następne komórki gospodarza.

Istnieje tzw. **okres latencji** (utajenia), kiedy genom wirusa zintegrowany jest z genomem komórki gospodarza, a zatem nie wykrywa się wówczas pozakomórkowo cząstek danego wirusa. Każda zainfekowana komórka może wytworzyć podczas jednego cyklu około **100 tysięcy cząstek wirionów**, ale tylko **1 – 10%** z nich jest zdolna do wywołania **infekcji**. **Nieinfekcyjne cząstki** wirionów (zdefektowane) powstają w wyniku **mutacji** lub **błędów** podczas składania wirionów.

4. Bakteriofagi i ich charakterystyka

4.1. Cechy budowy bakteriofagów

Zidentyfikowano wirusy o bardziej skomplikowanej **strukturze wirionu**, którymi są wirusy bakterii i archeonów, zwane **bakteriofagami**. Wszystkie typy cząstek **bakteriofagów** zbudowane są z **materiału genetycznego** otoczonego białkami, tworzącymi **kapsyd** o budowie **helikalnej, ikosaedralnej/izometrycznej lub złożonej**. Obecnie znanych jest kilka **bakteriofagów**, których **kapsyd** otoczony jest **dotatkową osłonką**.

Kapsyd o strukturze **helikalnej** zbudowany jest z helikalnie ułożonych **podjednostek białkowych**, które w kolejnych zwojach helisy przesunięte są względem siebie o określony kąt, tworząc strukturę przypominającą **kręcone schody**, wewnątrz których znajduje się **kwask nukleinowy**. Tego typu budowę prezentują np. bakteriofagi *Escherichia coli* – *Coliphage M13*, *Coliphage fd*.

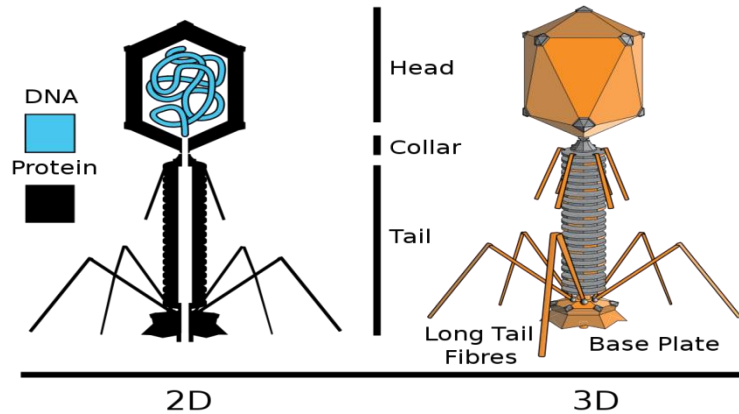
Kapsyd o strukturze **ikosaedralnej/izometrycznej** charakteryzuje ułożenie **podjednostek białkowych** zwanych **kapsomerami** w postaci pustej **struktury quasisferycznej**, wewnątrz której zamknięty jest **kwask nukleinowy** (*Caliphage φX174*).

Większość bakteriofagów wykazuje bardziej złożoną strukturę wirionu, łączącą elementy struktury **helikalnej** i **ikosaedralnej**, której głównymi elementami budowy są **główka i ogonek** wraz z **włóknkami**. Do najlepiej poznanych **bakteriofagów** tego typu, ze względu na łatwość ich namnażania, otrzymywania dużej liczby cząstek wirusowych i łatwość ich oczyszczania należą **bakteriofagi *Escherichia coli***, tj. *Coliphage T2*, *T4* i *T6*.

Bakteriofag **T4** zbudowany jest z następujących elementów:

- **główki** – w której upakowany jest cały genomowy **DNA**, mającej strukturę **ikosaedralną**, która nie jest idealna we wszystkich cząstkach wirusowych,

- **ogonka** – przytwierdzonego za pośrednictwem **kolnierzyka** do główki faga, który zbudowany jest z **wewnętrznej tubularnej struktury rdzeniowej**, otoczonej kurczliwą **pochewką helikalną**, na końcu którego znajduje się **płytki podstawowej** z wbudowanymi enzymami, np. **lizozymem** istotnym w procesie wprowadzania DNA faga do cytoplazmy komórki bakteryjnej,
- **włókienek ogonka** – odchodzących od **płytki podstawowej** w postaci **sześciu wypustek** zbudowanych z dwóch części połączonych z sobą pod określonym kątem, tj. **części wewnętrznej** połączonej z płytką i **zewnętrznej** – odpowiedzialnej za **rozpoznanie receptorów** komórkowych atakowanej bakterii [Ryc. 6].

Ryc. 6. Budowa bakteriofaga (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Bakteriofag>)

Ponad 40% informacji genetycznej **kodeje białka strukturalne**. Za uformowanie **główki** faga odpowiadają **24 geny**, ponad **25 genów** kodeje białka strukturalne **ogonka i włókienek ogonka**, a **5 genów** odgrywa rolę w **montowaniu cząstek wirusa**. Główka, ogonek i włókienka ogonka powstają w **oddzielnie przebiegających szlakach biosyntezy**, a po **wbudowaniu DNA** do główek fagowych łączone są one w **integralną całość**.

Bakteriofagi, podobnie jak inne wirusy mogą zawierać jako genomowy kwas nukleinowy:

- **dsDNA** (dwuniciowy, kolisty) – grupa fagów L2 *Acholeplasma*, fagPM2 *Alteromonas*...
- **dsDNA** (dwuniciowy, linearny) – trzy rodziny: *Myoviridae*, *Siphoviridae* i *Podoviridae*; fag G *Bacillus megaterium* posiada największy genom,
- **ssDNA** (jednociowy, o dodatniej polarności) – dwie rodziny, tj. *Inoviridae* (helikalny) i *Microviridae* (izometryczny),
- **dsRNA** (dwuniciowy, linearny) – np. bakteriofag $\phi 6$ *Pseudomonas*,
- **ssRNA** (o dodatniej polarności) – np. bakteriofagi *Enterobacteriaceae* należące do rodziny *Leviviridae*, bakteriofag MS2.

4.2. Namnażanie się bakteriofagów

Najważniejszym etapem cyklu biologicznego bakteriofaga jest **replikacja genomowego kwasu nukleinowego**. Jego natura, tj. **typ genomu, jego struktura i organizacja genetyczna** determinują wszystkie etapy namnażania się wirusów.

W procesie namnażania się bakteriofagów można wyróżnić następujące cztery etapy:

- a) **Adsorpcja i penetracja – przyłączanie się** (adsorpcja) cząstek fagowych do **powierzchni wrażliwych komórek** i wnikanie (penetracja) kwasu nukleinowego. Dzięki określonym **białkom fagowym i recepto-**

rom komórki bakteryjnej zachodzi proces **adsorpcji cząstek fagowych**. Na przykład u fagów *Escherichia coli*, tj. **T2, T4 i T6** receptorami są **wypustki ogonka** (6), które łączą się z resztami **diglikozyłowymi lipopolisacharydu** szczepu *Escherichia coli*. Inne bakteriofagi (ssRNA, ssDNA) do adsorpcji i wprowadzenia materiału genetycznego wykorzystują bakteryjne **pilusy** (nitkowate twory biorące udział w koniugacji). Bakteriofag M13 dysponuje **białkiem gp3** będącym receptorem fagowym, pozwalającym na adsorpcję faga do **pilusów F**. Po związaniu się faga z komórką fagowy kwas nukleinowy **przenika** poprzez błonę zewnętrzną, przestrzeń periplazmatyczną i błonę cytoplazmatyczną do cytoplazmy bakterii gram „ – ”. Inaczej ten proces przebiega u bakteriofagów z **osłonką**, które powodują **lizę błony zewnętrznej**, po czym **wnikają** do komórki w wyniku **fuzji** osłonki z błoną cytoplazmatyczną bakterii. Przenoszenie DNA następuje też przez specyficzne **kanały** powstające podczas infekcji, które mogą być utworzone przez **białka fagowe** lub **błonowe komórki** (białka transmembranowe).

b) **Transkrypcja, translacja i replikacja genomu wirusowego** – wprowadzenie DNA, np. faga T4 inicjuje kontrolowaną ekspresję genów określanych jako wczesną, średnią i późną. Kontrola ekspresji genów fagowych odbywa się na poziomie inicjacji transkrypcji, translacji i replikacji genomu. Ekspresja genów prowadzi do czasowego włączania biosyntezy poszczególnych klas mRNA, co wiąże się z modyfikacją komórkowej polimerazy RNA. Wiele genów fagowych transkrybowanych jest ze wspólnych promotorów. Ekspresja genów faga T4 regulowana jest produktami białkowymi kodowanymi przez:

- **gen 32** – białko regulujące geny zaangażowane w proces replikacji, rekombinacji i transkrypcji,
- **gen 43** – koduje polimerazę DNA,
- **gen *regA*** – koduje represor translacji.

Do białek syntetyzowanych przed rozpoczęciem replikacji DNA należą:

- nukleazy – degradujące DNA gospodarza,

- enzymy – syntezujące nukleotydy wchodzące w skład genomu,
- białka tworzące kompleks replikacyjny i rekombinacyjny,
- białka modyfikujące błony komórkowe,
- białka modyfikujące DNA fagowy,
- białka modyfikujące polimerazę RNA,
- białka wpływające na przebieg translacji.

W tym okresie syntezowane są różne typy **tRNA**. Po pojawieniu się specyficznego **białka**, które łączy się z **polimerazą RNA** dochodzi do **zablokowania** transkrypcji **genów wczesnych i średnich**. Powstanie **nukleaz fagowych** prowadzi do intensywnej **degradacji komórkowego DNA**, uniemożliwiając tworzenie **komórkowych** cząsteczek mRNA. W sekwencji zachodzi ekspresja **późnych genów fagowych** i synteza białek późnych: **endonukleazy VII** (cięcie DNA podczas rekombinacji), **białek strukturalnych i lizozymu**, który całkowicie **rozpuszcza ścianę komórkową bakterii**. W dalszym etapie cyklu biologicznego rozpoczyna się replikacja genomów bakteriofagów, czyli wytwarzanie potomnych cząsteczek RNA lub DNA o takiej samej polarności. Istniejące różnice dotyczące replikacji genomów zdeterminowane są m. in. typami genomów bakteriofagów.

- Składanie i dojrzewanie cząstek fagowych** – po wytworzeniu odpowiedniej ilości cząstek genomowego **kwasy nukleinowego** i **białek** rozpoczyna się **składanie i dojrzewanie** cząstek wirusowych. Różne białka strukturalne osiągają ostateczną postać w trakcie montowania cząstek białkowych lub po ich wytworzeniu. Istotnym problemem jest pakowanie do kapsydu prawidłowej nici genomowej.
- Uwalnianie cząstek wirusowych poza komórki gospodarza** – proces ten następuje w wyniku lizy komórek gospodarza. Znane są dwa mechanizmy lizy wywołanej przez namnażanie się fagów:

- Fagi **dsDNA** zawierają zwykle dwa **geny kodujące enzymy** odpowiedzialne za **lizę** komórek. Są to **endolizyny**, degradujące peptydoglikany ściany komórkowej bakterii oraz **holiny**, umożliwiające **endolizynom transport** przez błonę cytoplazmatyczną, torując dostęp do **mureiny/peptydoglikanów**. Wraz z degradacją ściany komórkowej następuje **liza komórek**.
- Fagi **φX174** i **Qβ** posiadają **jeden gen**, którego produkt, w postaci **białka litycznego E** nie wykazuje żadnej aktywności mureinolitycznej, a jego działanie polega na **hamowaniu syntezy mureiny**. Znane są jeszcze inne mechanizmy prowadzące do lizy komórek gospodarza, a tym samym uwolnienia bakteriofagów.

Wśród bakteriofagów wyróżnia się dwa **cykle replikacyjne**:

- **cykl lityczny** – nazywany cyklem życiowym **bakteriofagów wirulentnych**. Cykl lityczny polega na **zakażeniu bakterii, namnożeniu nowych cząstek fagowych, rozpadzie/lizie komórki bakteryjnej** i uwolnieniu **potomnych bakteriofagów**, infekujących następnie komórki gospodarza. Po namnożeniu fagów komórka gospodarza ulega **lizie**. W przypadku **bakteriofagów łagodnych**, poza dość częstym **cyklem litycznym**, mamy do czynienia z drugim cyklem życiowym, tj. **cyklem lizogenicznym**.
- **cykl lizogeniczny** – drugi typ cyklu życiowego dotyczy **bakteriofagów łagodnych**, które wprowadzają swój **genom** do komórki bakterii, a następnie wbudowują do **genomu bakterii**, podlegając wraz z nim **replikacji**. Jeśli materiałem genetycznym jest **wirusowy DNA** ulega on bezpośredniej **integracji z genomem bakterii**, natomiast jeśli jest to **wirusowy RNA** – zostaje przepisany w obecności **odwrotnej transkryptazy** na **DNA**, który zostaje wbudowany do **genomu gospodarza**. **Bakteriofagowy materiał genetyczny** zintegrowany z **genomem gospodarza** zwany **profagiem** namnażany jest podczas podziałów komórkowych i przekazywany do komórek potomnych. Zintegrowany materiał genetyczny ulega **represji**, co skutkuje wstrzymaniem biosyntezy białek fagowych. W takiej postaci **profag**

może trwać nawet przez okres wielu podziałów komórek gospodarza, nie powodując ich **lizy/śmierci**. Jednakże w określonych warunkach, pod wpływem takich czynników, jak **szok termiczny, promieniowanie ultrafioletowe UV, promieniowanie jonizujące, mitomycyna C...** (zmiany w strukturze kwsów nukleinowych) może dojść do **wycięcia profaga z genomu gospodarza** i wejścia w **cykl lityczny** związany z niezależną **replikacją faga, lizą** komórki bakteryjnej i uwolnieniem potomnych **czastek bakteriofagowych**.

Niejednokrotnie po wnikięciu **fagowego DNA** do komórki gospodarza dochodzi do **infekcji abortywnej**, w której większość infekujących **cząsteczek DNA** jest natychmiast lub sukcesywnie **niszczonych**.

4.3. Bakteriofagi w leczeniu infekcji bakteryjnych

Bakteriofagi eksperymentalnie stosowane są w **zwalczaniu zakażeń bakteryjnych** wówczas, kiedy zawodzą środki farmaceutyczne w postaci **antybiotyków**. Głównie wykorzystuje się **bakteriofagi lityczne**, mające zdolność namnażania się w bakteriach patogennej, prowadząc do ich lizy. Podanie pacjentowi odpowiednio dobranego bakteriofaga prowadzi do jego **namnażania, uwalniania potomnych wirionów** atakujących kolejne komórki bakteryjne, aż do momentu całkowitej likwidacji całej populacji danego **patogenu**. Po raz pierwszy tę metodę zastosował w latach **dwudziestych XX w. F. H. d'Herelle**, którą zaniechano z chwilą odkrycia antybiotyków.

W ostatnich latach ze względu na wzrastającą liczbę antybiotykoopornych szczepów bakteryjnych na całym świecie wzrosło zainteresowanie **fagoterapią**, która ma wiele zalet, ale również i wad.

Zalety stosowania fagoterapii:

- **specyficzność działania** – infekuje tylko jeden typ bakterii, nie narusza homeostazy flory fizjologicznej układu pokarmowego,

- możliwość wykorzystania przeciwko bakteriom **gram „+”** i **gram „-”**,
- wykazują **zdolność samoistnego** zwiększania **dawki leku** podczas trwania infekcji,
- **zabijając** wszystkie bakterie patogenne fagi zostają **usunięte** z organizmu, bowiem nie mają powinowactwa do **komórek eukariotycznych**,
- podając **doustnie** przenikają do krwi, narządów wewnętrznych, a także mózgu pokonując barierę krew/mózg,
- możliwość stosowania **małych dawek** (10^3 cząstek/ml).

Wady stosowania fagoterapii:

- **uwalnianie endotoksyn** bakteryjnych (liza bakterii),
- powstawanie **mutantów bakteryjnych opornych** na dany typ **bakteriofaga**,
- **szybkie usuwanie bakteriofagów** przez układ siateczkowo-śródbłonkowy wątroby i śledziony,
- **immunogenność bakteriofagów**.

Fagi znajdują zastosowanie zarówno w leczeniu chorób ludzi i zwierząt, jak i w ochronie roślin i żywności.

Koktajle bakteriofagowe stosowane są w leczeniu **ran pooparzeniowych**, które infekowane są przez groźne dla życia i zdrowia bakterie, np. *Pseudomonas aeruginosa* (pałeczka ropy błękitnej), *Staphylococcus aureus* (gronkowiec złocisty). Fagi znalazły zastosowanie w **odkazananiu różnych artykułów spożywczych**, np. surowego mięsa, owoców, warzyw i innych (phage biocontrol), **dezynfekcji sprzętu** i powierzchni mających **styczność z żywnością** (phage biosanitation), a także jako naturalny **środek konserwujący**, przedłużający okres **trwałości produktów spożywczych**. W ostatnich latach fagi wykorzystywane są także w obszarze dotyczącym **bezpieczeństwa wód i żywności, rolnictwa i zdrowia zwierząt**.

5. Zmienność genetyczna wirusów

Genom wirusów podobnie jak form pro- i eukariotycznych podlega **spontanicznym** i gwałtownym **mutacjom** (formy tautomeryczne) pod wpływem różnych czynników mutagennych (czynniki fizyczne, np. promieniowanie jonizujące, szok termiczny, czynniki chemiczne, np. N-nitrozoaminy jako związki metylujące zasady azotowe...). W wyniku mutacji powstają nowe odmiany wirusów, które rozpoznaje się analizując sekwencję ich genomów, antygenowość, różnice właściwości strukturalnych i funkcjonalnych. **Mutacje** istotnych genów zazwyczaj prowadzą do **inaktywacji wirusa**, natomiast w pozostałych genach mogą prowadzić do **zmian antygenowych, patogenności wirusa**, wytwarzania **oporności** na leki przeciwwirusowe.

Podczas **replikacji genomu** wirusowego może dojść do **błędów** w związku z **niską precyzją** działania wirusowej polimerazy i **dużą szybkością replikacji**. Częstość występowania **mutacji** wirusów **RNA** jest **wyższa** niż wirusów **DNA**.

Mutacje **głównych genów** mają charakter **letalny**, np. wystąpienie delecji (utruty fragmentu genomu) skutkuje brakiem syntezy kodowanych na tej części białek. Pod wpływem czynników fizykochemicznych uzyskuje się **mutanty atenuacyjne** charakteryzujące się **obniżoną zjadliwością**. Istnieją także **mutanty warunkowe**, np. temperaturo-wrażliwe, u których **zmieniony gen kodujący białko** pozwalające wirusowi replikację w określonych **warunkach termicznych**.

Nowe odmiany wirusów mogą powstawać poprzez interakcję pomiędzy **genomami wirusów** lub **genomem wirusa** a **genomem komórki** gospodarza.

Swoiste **odmiany** wirusów i ich **mutanty** wykazują różnice dotyczące zdolności wykorzystania **systemów biochemicznych komórki** czy **przeżywania** w ciele gospodarza lub środowisku. Do czynników **selekcyjnych ograniczających rozprzestrzenianie** się wirusów zaliczamy takie cechy jak:

- szybkość wzrostu komórek,
- budowa tkanki,
- temperatura,
- wrodzona i nabyta odporność immunologiczna,

6. Wirusy w nowoczesnej terapii

Zmodyfikowane **genetycznie wirusy** stanowią znakomity **nośnik/wektor** obcych genów. Wirusy zrekombinowane wykorzystuje się:

- w technikach **wymiany genowej**,
- do wytwarzania **szczepionek rekombinowanych** indukujących odporność na inne wirusy lub nowotwory,
- jako czynnik **eliminujący tkankę nowotworową**.

Istotnymi atrybutami wirusów stosowanych jako wektory w terapii są następujące ich cechy:

- replikacja zachodząca w odpowiednich **typach komórek**,
- **tropizm** komórkowy/tkankowy,
- zdolność **transferu** kwasów nukleinowych do komórek.

W **terapii wektorowej** najczęściej wykorzystuje się: **retrowirusy, adenowirusy, herpeswirusy, parwovirusy, pokswirusy** i niektóre **togawirusy**. Wektory wirusowe są **zdefektowane** albo **atenuowane**, a **rekombinowane DNA** wprowadza się w miejsce **genów wirulencji** lub **genów niekodujących**, które mogą być pod kontrolą **promotora wirusowego** lub **tkankowo-specyficznego**. Zwraca uwagę fakt, że **retrowirusy i adenowirusy** mają zdolność **trwałego wbudowywania** swojego **genomu** do **genomu komórki gospodarza**. **Atenuowane wirusy opryszczki** są stosowane jako **wektory zwalczające komórki glejaka**, pozostawiając w stanie nienaruszonym występujące neurocyty. **Wirus krowianki ze zrekombinowanym genem glikoproteiny wirusa wściekliczyny** stosowany jest do **uodpornienia przeciwko wścieklicznie** żyjących na wolności szopów, lisów, jenotów i innych ssaków. Postęp w zakresie **technik rekombinacyjnych**, adekwatnego **doboru wektorów** transferujących określone **geny** i innych obszarów biotechnologicznych pozwoli prowadzić **spersonifikowaną, celowaną terapię** w zakresie wielu **chorób** trapiących współczesne społeczeństwo.

7. Podstawowe mechanizmy patogenezы wirusowej

7.1. Wprowadzenie

Wirusy jako patogeny człowieka wywołują różnego rodzaju schorzenia po przełamaniu naturalnych **barier organizmu**, uwolnieniu się spod **kontroli immunologicznej**, **uszkadzając** komórki istotnych tkanek organizmu. Skuteczność **infekcji** determinuje **interakcja wirus – gospodarz**, wykazujący zróżnicowaną zdolność do odpowiedzi immunologicznej. Przebieg choroby uzależniony jest od wielu **czynników**, w tym od **szczepu wirusa** infekującego, jego **gęstości**, **tropizmu** do tkanki, **zjadliwości** oraz ogólnego **stanu zdrowia** osoby zakażonej.

Niektóre **choroby** wywoływane są przez **wiele wirusów**, o podobnym tropizmie tkankowym, np. wątroba – zapalenie wątroby, ośrodkowy układ nerwowy (OUN) – zapalenie mózgu, górne drogi oddechowe – przeziębienia... Niekiedy określony **wirus** może powodować **wiele schorzeń**, np. wirus opryszczki pospolitej (HSV – 1) – zapalenie dziąseł i jamy ustnej, zapalenie gardła, opryszczkę warg, opryszczkę narządów płciowych, zapalenie mózgu i in.

Choroby wirusowe rozwijają się powoli, stopniowo, przy czym okres wylęgania może być **bezobjawowy** lub z **nieswoistymi objawami**, jak np. gorączka, bóle głowy, dreszcze i inne (objawy **prodromalne**). Pojawiające się symptomy choroby powodowane są **uszkodzeniami tkanek** i reakcjami związanymi z **działaniem wirusa** oraz **funkcjonowaniem układu odpornościowego**. Objawy mogą trwać przez cały okres zdrowienia – **rekonwalescencji**. U człowieka zwykle pojawia się **pamięć immunologiczna** w celu zwiększenia reakcji odpornościowej przy ponownej infekcji tym samym wirusem.

Wirusy do organizmu wnikają głównie poprzez:

- naruszoną ciągłość skóry – przerwanie, ugryzienie, ukłucie,
- błony śluzowo-nabłonkowe pokrywające/wyścielające różne narządy/układy – oczy, układ oddechowy, układ pokarmowy (jamę ustną), narządy płciowe.

Po dostaniu się do organizmu wirus łączy się z **receptorami błonowymi** komórki do których wykazuje powinowactwo, po czym drogą **endocytozy** wnika do komórki, w której odbywa się jego **replikacja**. **Objawy choroby** towarzyszą replikacji zachodzącej w miejscu **pierwotnej lokalizacji**, skąd poprzez **krw i układ chłonny** potomne wiriony mogą przenikać do innych tkanek.

Obecność i transport **wirusów** we **krwi** określamy mianem **wiremii**. Mogą one występować w osoczu lub mogą być związane z limfocytami lub makrofagami. Replikacja wirusa w **makrofagach, śródbłonku** naczyń krwionośnych lub w **wątrobie** może prowadzić do rozwoju zakażenia i zainicjować **wiremię wtórną**.

Wirusy mogą docierać do OUN lub mózgu poprzez:

- krwiobieg,
- opony mózgowo i płyn mózgowo-rdzeniowy,
- zainfekowane makrofagi,
- infekcję obwodowych/czuciowych neurocytów.

Znacząca liczba wirusów dysponuje wyjątkową **aktywnością** (zjadliwością) związaną z **replikacją wirusa, rozpowszechnieniem, docieraniem i wiązaniem** się z tkanką docelową oraz **mechanizmami obronnymi** gospodarza. Jakże jest ona istotna w aspekcie **patogenności** i zapewnienia jego **egzystencji**. Utracenie tych **cech** prowadzi zwykle do osłabienia wirusów, czyli **atenuacji**.

7.2. Mechanizmy patogeny

Analizując mechanizmy patogeny wirusowej należy uwzględnić infekcje wirusowe na poziomie:

- **komórkowym/cytologicznym** (cytopatogeneza),
- **gospodarza (mechanizmy patogenności)**,
- **populacji** (epidemiologia).

Poziom komórkowy

Wyróżnia się trzy charakterystyczne następstwa **wirusowej infekcji** komórek: **infekcję nieproduktywną** (zakażenie nieudane), **infekcję lityczną** (prowadzi do śmierci komórki docelowej) i **infekcję przetrwałą** (zachodzi replikacja w komórce docelowej bez jej uśmiercenia).

- **Infekcja nieproduktywna** – związana jest z **właściwościami** wirusa, jak i **komórki** docelowej o charakterze komórki **niepermissywnej**, która może nie posiadać specyficznego **receptora**, istotnych **szlaków enzymatycznych** przemian biochemicznych, **induktorów transkrypcyjnych**, czy też może prezentować antywirusowe **mechanizmy obronne**, np. brak możliwości replikacji danego wirusa. Takim przykładem mogą być **neurocyty i komórki nienamnażające się**, które nie dysponują **mechanizmami i substratami** niezbędnymi w procesie **replikacji** wirusów DNA. Komórki te mogą ograniczyć syntezę białek poprzez fosforylację, blokując gromadzenie się rybosomów na mRNA. Inne komórki o charakterze komórek **permissywnych** zapewniają wszelkie warunki, np. czynniki transkrypcyjne, enzymy potranslacyjne pozwalające na pełny cykl replikacyjny wirusa.
- **Infekcja lityczna** – związana jest z **replikacją wirusa**, która w efekcie prowadzi do **śmierci komórki docelowej**. Istnieją różne mechanizmy zabijania komórek, np. niektóre wirusy **hamują** wzrost komórek, zakłócają ich **mechanizmy naprawcze** poprzez hamowanie biosyntezy makrocząsteczek komórkowych, wytwarzając **enzymy degradujące i białka toksyczne**. Wirusy opryszczki pospolitej wytwarzają **białka hamujące biosyntezę kwasów nukleinowych** gospodarza (DNA i RNA), syntetyzują **inne białka**, niszczące DNA, dostarczają **substratów** do replikacji genomu wirusowego. **Replikacja wirusa**, skumulowanie **wirusowych składników i wirionów potomnych** powoduje **zaburzenie struktury i czynności komórki**, uszkodzenie **lizosomów**, co w sekwencji prowadzi do jej **śmierci**. Ekspresja antygenów

wirusowych na **powierzchni komórki** oraz naruszenie **cytoszkieletu** może zmienić interakcję między komórkami i ich morfologię, przygotowując komórkę do cytolizy immunologicznej. Infekcja wirusowa lub cytolityczna odpowiedź odpornościowa może zainicjować **apoptozę zainfekowanych komórek** (zaprogramowana śmierć komórek).

- **Infekcja przetrwała** – może mieć charakter:

a) **przewlekły** (nielityczny, produktywny) – pojawia się w zaatakowanej komórce, która pod wpływem wirusa **nie zostaje zabita**, powstają nowe wiriony, wydzielane z komórki z reguły drogą egzocytozy lub pączkowania z błony cytoplazmatycznej gospodarza (wirusy osłonkowe).

b) **latentny** (utajony) – może być efektem zakażenia **wirusem DNA komórki** (integracja wirusowego DNA lub prowirusowego DNA z DNA komórki), która ma **ograniczone** możliwości lub nie dysponuje **mechanizmami dla transkrypcji** wszystkich genów wirusowych. Swoiste **czynniki transkrypcyjne** mogą się pojawić tylko w określonych **tkankach, komórkach dzielących się**, w wyniku oddziaływania **hormonów** lub **cytokin**. Takim przykładem może być **latentny wirus HSV**, który występuje w neurocytach nieposiadających czynników jądrowych do **transkrypcji** wczesnych genów wirusowych. Pod wpływem na przykład **stresu** i innych stymulatorów, w stanach **immunosupresji** może dochodzić do aktywacji komórki, umożliwiając **replikację** wirusa.

c) **transformacyjny** (unieśmiertelniany) – niektóre **wirusy DNA** i **retrowirusy** stymulują niekontrolowany **wzrost komórek**, co w efekcie prowadzi do ich **transformacji**, którą cechuje **ciągły wzrost, zmiana morfologii i metabolizmu komórki**. Wirusy **onkogenne** posiadają różne mechanizmy **unieśmiertelnienia komórek**, polegające na **aktywacji** lub dostarczaniu **genów** stymulujących **wzrost, usuwaniu mechanizmów ograniczających biosyntezę DNA i wzrost komórek**, blokowaniu **apoptozy**. Na przykład wirus Epsteina-Barr unieśmiertelnia **komórki B**, stymulując ich wzrost i indukując

ekspresję komórkowego **onkogenu *bcl-2***, blokującego zaprogramowaną **śmierć komórki** (apoptozę). Niektóre onkowirusy produkują **białka onkogenne**. Ludzki wirus chłoniaka z limfocytów T koduje **białko**, które aktywuje ekspresję genów wraz z genami stymulującymi wzrost stężenia **cytokin** (np. interleukiny-2). Integracja prowirusowego DNA wirusa HTLV-1 blisko genów odpowiedzialnych za stymulowanie wzrostu komórek może spowodować zwiększenie ich aktywności przez silny wzmacniacz wirusowy. Znane są również inne mechanizmy związane z onkogenezą (nowotworzeniem).

Poziom gospodarza – związany jest z trzema podstawowymi liniami obrony przed inwazją różnych czynników zakaźnych, w tym wirusów zapobiegającymi przed ich **wniknięciem** i **szerzeniem się**, a także **eliminacją wirusów**, jak i komórek **gospodarza, które** zawierają **nowe** i replikujące się wiriony:

- a) **Bariery naturalne** – skóra, błony śluzowe, nabłonki, kwas żołądkowy, żółć, które zabezpieczają organizm przed patogenami. Zachowana ciągłość skóry stanowi najlepszą barierę przeciwzakaźną. Wrota infekcyjne w postaci jamy ustnej, oczu, nosa, uszu i odbytu chronią tkanki (np. błony śluzowe, nabłonki) i ich wydzieliny (np. łzy, kwas żołądkowy...).
- b) **Wrodzona, nieswoista obrona odpornościowa** – gorączka, interferon α , β , neutrofile, makrofagi, dopełniacz, komórki dendrytyczne, komórki cytotoksyczne (NK), które zapewniają szybką, miejscową reakcję/odpowiedź związaną z wtargnięciem patogenu. Nieswoista, wrodzona odpowiedź gospodarza zorientowana jest na ograniczenie i kontrolowanie miejscowej replikacji wirusa i jego szerzenie się.
- c) **Nabyta, swoista odpowiedź immunologiczna** – odporność **humoralna i komórkowa** należą do szczególnych mechanizmów w odporności antywirusowej. **Immunoglobuliny i komórki T** swoiście **rozpoznają, atakują i eliminują** patogeny, które pokonały dwie pierwsze bariery obrony. Niniejsza bariera wymaga kilku dni, które są niezbędne do **aktywacji** i skutecznego działania, zmierzającego do **zakończe-**

nia infekcji, eliminacji zakaźnych wirusów i komórek zakażonych wirusem. Immunoglobuliny **eliminują wirusy wolnodrażące**, uniemożliwiając im połączenie z komórkami/tkankami docelowymi oraz kontrolują ich **szerzenie się**. Odpowiedź **komórkowa** powoduje **lizę komórek zakażonych** wirusami niecytolitycznymi i zakażonych wirusami otoczkowymi. **Dzięki komórkom pamięci B i T** wtórna odpowiedź jest szybsza i bardziej skuteczna, zapewniająca lepszą obronę przed danym patogenem.

Poziom populacji – związany jest z **zakażeniami populacyjnymi, rozpowszechnieniem chorób** w populacji i ich **kontrolowaniem** przez szczepienia populacji. Człowiek przez całe życie, w różnych sytuacjach, przebywając w różnym otoczeniu czy regionie geograficznym narażony jest na kontakt z wirusami, przy czym niektóre z nich są wszechobecne.

Dlatego też wyróżnia się wiele **dróg transmisji** wirusowej:

- droga kropelkowa/oddechowa – wirusy replikujące się w drogach oddechowych wydalane są w kroplach aerozolu, np. wirus grypy, wirusy półpaśca i ospy wietrznej, wirus B19, paramyksowirusy, pikornawirusy, rinowirusy,
- droga fekalno-oralna – wirusy pokarmowe występujące w żywności i wodzie, np. picornawirusy, rotawirus, reowirus, norowirusy, adenowirus,
- bezpośredni kontakt z przedmiotami ooczenia, wszelkimi materiałami, np. wirus opryszczki pospolitej, rinowirusy, pokswirusy, adenowirus,
- kontakt z wydzielinami, np. ślina, wydzielina pochwy, nasienie, np. wirus opryszczki pospolitej, wirus HIV...,
- przygodne kontakty płciowe, np. wirusy przenoszone drogą krwi, wirus opryszczki pospolitej, ludzki wirus brodawczaka,
- zakażenia wertykalne: matka-płód, np. wirus różyczki,

- transfuzja krwi, transplantacja narządów, np. ludzki wirus upośledzenia odporności, wirus HTLV-1, wirus zapalenia wątroby typu B i C, wirus cytomegalii,
- zoonozy – zwierzęta, owady, np. wirus wścieklizny, wirus grypy A, togawirusy, flawiwirusy, bunyawirusy...

Niektóre **choroby i czynniki** sprzyjają szerzeniu się wirusów:

- odporność wirionów na niekorzystne czynniki środowiskowe, np. temperatura, wysuszenie, detergenty,
- wydalanie wirusa przez aerozole i wydzieliny,
- bezobjawowe szerzenie się wirusów,
- nieskuteczność odpowiedzi immunologicznej przy reinfekcji lub nawrotach choroby.

Istotnymi **czynnikami ryzyka** są:

- wiek, stan zdrowia i poziom odporności,
- rodzaj zawodu i zatrudnienia w aspekcie kontaktu z czynnikami lub wektorami,
- podróże, obozy, kolonie...,
- styl życia i poziom kultury higieniczno-sanitarnej,
- większe skupiska, zgromadzenia dzieci, młodzieży i dorosłych, szczególnie w pomieszczeniach zamkniętych,
- wszelkie centra opieki dziennej,
- aktywność seksualna...

Ważną rolę odgrywają regiony **geograficzne i pory roku**:

- obecność nośników/wektorów w środowisku,
- środowisko bytowania i sezonowość np. w przypadku owadów jako wektorów,
- pomieszczenia zamknięte i okres grzewczy.

Stosuje się określone **metody kontroli** rozpowszechniania się wirusów:

- kwarantanna – ograniczenie epidemii zakażeń wirusowych, szczególnie powodujących zakażenia objawowe, stosuje się obecnie w szpitalach do ograniczania zakażeń szpitalnych, głównie w przypadku pacjentów wysokiego ryzyka, np. z immunosupresją,
- eliminacja wektorów,
- zmiana stylu życia i dbałość o higienę,
- immunizacja/szczepienia,
- leczenie.

8. Klasyfikacja wirusów chorobotwórczych

Klasyfikacja wirusów polega na łączeniu ich w grupy w oparciu o kryterium **pokrewieństwa**, zarówno wewnątrz grupy, jak i pomiędzy grupami oraz nadawanie im nazw, stosując odpowiednie **jednostki taksonomiczne**. **Gatunki** grupuje się w **rodzaje**, rodzaje w **rodziny**, a rodziny w **rzędy**. W przypadku **wirusów człowieka** nie dysponuje żadnymi **skamieniałościami**, dlatego też badanie ewolucyjnego pokrewieństwa oparte jest na określeniu **podobieństwa molekularnego**, głównie molekularnej budowy wirusowych **kwasów nukleinowych** i **białek**. W początkowym okresie rozwoju wirusologii pierwsze próby klasyfikacji wirusów uwzględniały **właściwości ekologiczne, biologiczne i patogenne**, a w późniejszym okresie, kiedy pojawił się **mikroskop elektronowy**, opracowano **nowe metody i techniki badań** – **morfologię, wymiary** cząstek wirusa, właściwości **antygenowe**, działanie **czynników fizykochemicznych** (wrażliwość na pH, temperaturę, detergenty, czynniki rozpuszczające osłonki). Po udoskonaleniu metod i technik badawczych koncentrowano się na charakterystyce cząstek wirusowych pod względem **wymiarów, kształtów, struktury powierzchni**, obecności lub braku **osłonki, symetrii** i in.

Obecnie w taksonomii wirusów wykorzystuje się wiele cech związanych z:

- **wirionem** – morfologia, wymiary, kształt, symetria i struktura kapsydu, obecność/brak osłonki, wrażliwość na różne czynniki, stała sedymentacji i inne,
- **genomem** – rodzaj kwasu nukleinowego, wielkość genomu ps/kpz, jedno- lub dwuniciowość, linearność lub kolistość, polarność, sekwencja nukleotydów, powtarzalność sekwencji i inne,
- **białkiem** – liczba, wielkość i aktywność białek strukturalnych i niestrukturalnych, aktywność białek, np. odwrotnej transkryptazy, transkryptazy, hemaglutynin, sekwencja aminokwasowa i inne,
- **lipidami** – zawartość i rodzaj, obecność węglowodanów (glikolipidy),

- **organizacją genomu i replikacją** – organizacja genomu, strategia replikacji, charakterystyka transkrypcji i translacji, miejsce składania wirionu i inne,
- **właściwościami antygenowymi** – pokrewieństwo serologiczne,
- **właściwościami biologicznymi** – zakres gospodarza, sposób przenoszenia i związek z przenosicielami, zasięgi geograficzne, patogenność, tropizm tkankowy.

Międzynarodowy Komitet do Spraw Nomenklatury Wirusów (ICTV) ustanowił zasady nazewnictwa i pisowni jak następuje:

- a) międzynarodowa nazwa **rodzaju** (genus) ma końcówkę **„-virus”**,
- b) nazwa **podrodziny** (subfamily) – **„-virinae”**,
- c) **rodziny** (family) – **„-viridae”**, **rzędu** – **„-virales”**.

Nazwy wymienionych jednostek taksonomicznych piszemy kursywą i z dużej litery, np. **rodzina** *Paramyxoviridae*, **rodzaj** i **gatunek** *Human herpesvirus 4* (nazwa binominalna – pierwsza nazwa rodzajowa, natomiast druga gatunkowa).

Przykład prawidłowego stosowania nazw: Rząd: *Mononegavirales*, rodzina: *Filoviridae*, Rodzaj: *Ebolavirus* i gatunek: (*Zaire ebolavirus*).

9. Rodziny wirusów DNA i RNA oraz ich najważniejsi przedstawiciele

Tab. 1. Rodziny wirusów DNA i RNA wraz z najważniejszymi przedstawicielami

Lp.	Rodzina	Przedstawiciel	Genom
WIRUSY DNA			
1	Parwowirusy (<i>Parvoviridae</i>)	<i>Parvovirus B19</i>	ssDNA (kolisty)
2	Papillomawirusy (<i>Papillomaviridae</i>)	Wirus brodawczaka ludzkiego (<i>Human papilloma virus, HPV</i>)	dsDNA (kolisty)
3	Poliomawirusy (<i>Polyomaviridae</i>)	Ludzki poliomawirus (<i>Human polyomavirus 6, 7, 9, 10</i>), <i>JC polyomavirus</i> , <i>BK polyomavirus</i> , <i>SV40</i>	dsDNA (kolisty)
4	Adenowirusy (<i>Adenoviridae</i>)	Ludzki adenowirus (<i>Human adenovirus A, B, C, D, E, F</i>)	dsDNA (linearny)
5	Herpeswirusy (<i>Herpesviridae</i>)	Wirus opryszczki pospolitej (<i>Herpes simplex virus, HSV</i>), Wirus ospy wietrznej-półpaśca (<i>Varicella-zoster virus, VZV</i>), Wirus ospy wietrznej-półpaśca (<i>Varicella-zoster virus, VZV</i>), Wirus Epsteina-Barra (<i>Epstein-Barr virus, EBV</i>), Ludzki herpeswirus typ 6 (<i>Human herpesvirus 6, HHV-6</i>), Ludzki herpeswirus typu 7 i 8 (<i>Human herpesvirus typu 7 i 8, HHV-7, HHV-8</i>)	dsDNA (linearny)

6	Pokswirusy (<i>Poxviridae</i>)	Wirus ospy prawdziwej (<i>Variola major</i>) należący do rodzaju: ortopokswirus (<i>Ortopoxvirus</i>), Wirus krowianki (<i>Vaccinia virus</i>), Wirus ospy małpiej (<i>Monkeypox virus</i>)	dsDNA (linearny)
7	Hepadnawirusy (<i>Hepadnaviridae</i>)	Wirus zapalenia wątroby typu B (<i>Hepatitis B virus</i>)	dsDNA (kolisty)
WIRUSY RNA			
1	Pikornawirusy (<i>Picornaviridae</i>)	Poliovirusy – 3 serotypy, Wirusy Coxackie, Echowirusy, Enterowirusy, <i>Parechovirus</i> – 2 serotypy 1 i 2. Wirus zapalenia wątroby tpu A (<i>Hepatitis A virus, HAV</i>) Rodzaj: Rinowirus (<i>Rinovirus</i>) – obejmuje dwa gatunki występujące u człowieka, opisano 117 serotypów.	ssRNA (+)
2	Astrowirusy (<i>Astroviridae</i>)	<i>Astrovirus</i>	ssRNA (+)
3	Kaliciwirusy (<i>Caliciviridae</i>)	<i>Norovirus</i> . Wirus zapalenia wątroby typu E (<i>Hepatitis E virus, HEV</i>)	ssRNA (+)
4	Togawirusy (<i>Togawiridae</i>)	Gatunki z rodzaju: <i>Alfavirus</i> (<i>Alfavirus</i>). Wirus różyczki (<i>Rubella virus</i>).	ssRNA (+)

5	Flawiwirusy (<i>Flaviviridae</i>)	Wirus Dengi (<i>Dengue virus, DENV 1-4</i>). Wirus żółtej gorączki (<i>Febris flava</i>). Wirusowe zapalenie wątroby typu C (<i>Hepatitis C virus, HCV</i>). Wirusowe zapalenie wątroby typu G (<i>Hepatitis G virus, HGV</i>). Wirus kleszczowego zapalenia mózgu (<i>Encephalitis ixodica, KZM</i>). Wirus Zachodniego Nilu (<i>West Nile virus</i>).	ssRNA (+)
6	Koronawirusy (<i>Coronaviridae</i>)	Ludzki koronawirus (<i>Human coronavirus, HuCV</i>) – wyróżnia się kilka serotypów i odmian. Wirus SARS (<i>Virus SARS</i>) – wirus zespołu ostrej ciężkiej niewydolności oddechowej.	ssRNA (+)
7	Retrowirusy (<i>Retroviridae</i>)	Ludzki wirus upośledzenia odporności (<i>Human immunodeficiency virus, HIV-1 i HIV-2</i>). Wirus ludzkiej białaczki komórek T typu I i II (<i>Human T-lymphotropic virus</i>).	ssRNA (+)
8	Reowirusy (<i>Reoviridae</i>)	Kolitiwirusy (<i>Coltivirus</i>). Reowirusy (<i>Reovirus</i>). Rotawirusy (<i>Rotavirus</i>).	dsRNA
9	Ortomyksowirusy (<i>Orthomyxoviridae</i>)	Wirus grypy typu A, B i C (<i>Influenza virus A, B i C</i>)	ssRNA (-)
10	Bunyawirusy (<i>Bunyaviridae</i>)	Rodzaj: <i>Nairovirus</i> Wirus krymsko-kongijskiej gorączki krwotocznej. Rodzaj: <i>Phlebovirus</i>	ssRNA (-)

		Rodzaj: <i>Hantavirus</i> a/ Wirusy wywołujący nefropatię epidemiczną (<i>Nephropathia epidemica NE</i>), b/ Wirusy gorączki krwotocznej z zespołem nerkowym (<i>Hemorrhagic fever with renal syndrome HF-RS</i>). c/ Wirusy hantawirusowego zespołu płucnego (<i>Hantavirus pulmonary syndrome HPS</i>).	
11	Arenawirusy (<i>Arenaviridae</i>)	Wirus afrykańskiej gorączki Lassa. Wirus południowoamerykańskiej gorączki Junin i Machupo. Wirus limfocytarnego zapalenia naczyń i opon mózgowo-rdzeniowych (<i>Lymphocytic choriomeningitis, LCM</i>).	ssRNA (-)
12	Paramyksowirusy (<i>Paramyxoviridae</i>)	Wirus parainfluenzy (<i>Parainfluenza virus, CPV</i>). Wirus świnki/wirus nagminnego zapalenia przyusznic (<i>Rubella inflans</i>). Wirus odry (<i>Morbilli virus, z ang. Measles virus</i>). Wirus RSV (<i>Respiratory syncytial virus</i>). Wirus Hendra i wirus Nipah.	ssRNA (+/-)
13	Rabdownirusy (<i>Rabdoviridae</i>)	Wirus wścieklizny (<i>Rabies virus, RABV</i>). Wirus pęcherzykowatego zapalenia jamy ustnej (<i>Vesicular stomatitis virus, VSNV</i>)	ssRNA (-)
14	Filowirusy (<i>Filoviridae</i>)	Wirus Marburg. Wirus Ebola.	ssRNA (-)

10. Okresy inkubacji pospolitych infekcji wirusowych

Wrażliwość na **infekcje wirusowe** i **przebieg choroby** zależy m. in. od:

- mechanizmu **ekspozycji** i **lokalizacji zakażenia**,
- poziomu **odporności immunologicznej**, **wieku** i **stanu zdrowia osoby**,
- **dawki** danego wirusa,
- **właściwości genomu** wirusa, a także gospodarza.

Stan **odporności** gospodarza wraz z jej **wydolnością** należą do podstawowych czynników, które decydują o tym, czy infekcja wirusowa **wywoła chorobę** zagrażającą życiu, czy pojawią się **łagodne zmiany chorobowe** lub infekcja przebiegnie **bezobjawowo**.

W okresie **inkubacji/wylegania** wirus **replikuje się** nie osiągając jeszcze **tkanki docelowej**, a zatem nie indukuje uszkodzeń na tyle istotnych by **wywołać typowe symptomy choroby**. Okresy inkubacji wykazują daleko idące zróżnicowanie zależnie od **miejsca infekcji**, **właściwości genomu** wirusa, **stanu gospodarza** i innych. Jeżeli **pierwotne miejsce zakażenia** jest jednocześnie **tkanką docelową** danego wirusa i w tym okresie pojawiają się charakterystyczne **symptomy choroby**, mamy do czynienia z **krótkim okresem inkubacji**, natomiast jeśli wirus musi **rozpowszechnić się** w innych miejscach i **namnożyć się** zanim dotrze do **tkanki docelowej** lub też objawy spowodowane są **działaniem immunopatologicznym** okres inkubacji jest **znacznie dłuższy**.

Bardzo **krótkie okresy inkubacji** stwierdzono w przypadku np. grypy (1 – 2 dni), opryszczki (2 – 8 dni), zapalenia oskrzelików (3 – 5 dni), ostrych chorób oddechowych (5 – 7 dni) i dengi (5 – 8 dni), natomiast **dłuższe okresy inkubacji** wykazano w przypadku ospy (12 – 14 dni), świnki (16 – 20 dni), różyczki (17 – 20 dni), mononukleozy (30 – 50 dni), wirusowego zapalenia wątroby typu A i B (15 – 40 dni, 50 – 150 dni) oraz wścieklizny (30 – 100 dni). **Najdłuższy okres inkubacji** występuje u osób dotkniętych **ludzkim wirusem upośledzenia odporności** (1 – 10 lat) [Tab. 2].

Tab. 2. Okresy inkubacji/wylęgania pospolitych chorób wirusowych

CHOROBA	Okres wylęgania (dni)	CHOROBA	Okres wylęgania (dni)
Grypa	1 – 2	Ospa	12 – 14
Przeziębienie	1 – 3	Ospa wietrzna	13 -17
Opryszczka pospolita	2 – 8	Świnka	16 – 20
Zapalenie oskrze- lików/krup	3 – 5	Różyczka	17 – 20
Ostre choroby oddechowe	5 – 7	Mononukleozą	30 – 50
Denga	5 – 8	Wirusowe zapalenie wątroby typu A	15 – 40
Enterowirusy	6 – 12	Wirusowe zapalenie wątroby typu B	50 – 150
Poliomyelitis	5 – 20	Wścieklizna	30 – 100
Odra	9 – 12	Ludzki wirus upośledzenia odporności	1 – 10 lat

11. Leki antywirusowe i mechanizm ich działania

Wirusy jako **bezwzględne pasożyty** – w odróżnieniu od bakterii – wykorzystują cały **układ biosyntetyczny** komórki wraz z **enzymami** niezbędnymi w procesie **replikacji**, co rodzi problemy związane z **zahamowaniem replikacji wirusowej** bez narażenia gospodarza na ryzyko **działania toksycznego**. Większość obecnie stosowanych **leków** zorientowana jest na **geny wirusów** kodujące **biokatalizatory/enzymy**, jak i elementy **strukturalne wirusa** biorące udział w procesie jego **replikacji**. Niektóre leki to typowe biochemiczne **inhibitory enzymów wirusowych**, inne natomiast mają na celu stymulowanie **odpowiedzi immunologicznej** gospodarza.

Obecnie stosowane leki antywirusowe przejawiają aktywność **ograniczoną** jedynie do **niektórych rodzin wirusów**, przy czym są dostępne w przypadku wirusów odpowiedzialnych za znaczącą **zachorowalność i śmiertelność**. Podobnie jak w przypadku leków antybakteryjnych, tak i antywirusowych może wystąpić **oporność na leki**. Jednakże oporność na leki antywirusowe stwarza większe problemy ze względu na wysoki stopień **zmienności genetycznej wirusów** i **przedłużającą się terapią** w wielu przypadkach, zwłaszcza u pacjentów z immunosupresją.

Leki antywirusowe wykazują dość zróżnicowane spektrum działania wpływając na określone etapy rozwoju wirusa, począwszy od interakcji wirus – gospodarz (przyleganie, penetracja, odpłaszczanie), poprzez biosyntezę RNA, replikację genomu, biosyntezę białek wirusowych, aż do momentu składania i uwalniania nowych wirionów (Tab. 3).

Tab. 3. Leki antywirusowe i mechanizm ich działania

LP.	LEKI / INNE	ETAP REPLIKACJA/ MIEJSCE DOCELOWE	MECHANIZM DZIAŁANIA	WIRUSY
1	Nonoksydon-9 – środek detergento- podobny (składnik substancji antykon- cepcyjnych)	Działanie na wiriony	Inaktywacja wirusa opryszczki pospolitej (HSV) Inaktywacja ludzkiego wirus upośledzenia odporności (HIV). Zapobieganie zakażeniom drogą płciową	Wirus opryszczki pospolitej (HSV) Ludzki wirus upośledzenia odporności (HIV)
2	Niektóre tłuszcze	Działanie na wiriony otoczkowe.	Uszkodzenia, przerywanie osłonki wirusów oto- czkowych, zapobieganie wnikaniu wirusa do komórki	<i>Retroviridae,</i> <i>Herpesviridae,</i> <i>Poxviridae</i>
3	Kwasy i kwas cy- trynowy	Transmisja wirusów	Szczególna wrażliwość na kwasy – blokowanie transmisji wirusów drogą oddechową	<i>Rhinoviridae</i>
4	Analogi peptydowe białek adhezyjnych wirusa	Przyleganie/adhezja	Blokowanie wiązania się płaszczka wirusa z receptorem błonowym komórki docelowej dzięki analogom peptydowym białek adhezyjnych	Ludzki wirus upośledzenia odporności (HIV)

5	Przeciwciała neutralizujące	Przyleganie	Blokowanie wiązania się płaszczka wirusa z receptorem błonowym komórki docelowej	Większość wirusów
6	Antagoniści receptorów błonowych komórki i białek adhezyjnych wirusa	Przyleganie	Uniemożliwiają wiązanie się wirusa z komórką gospodarza	Wirus HIV
7	Arildon, dizoksaril, plekonary...	Penetracja i odpłaszczanie	Blokowanie odpłaszczania poprzez wpasowywanie się w miejsce wiążące receptory kapsydu, zapobiegając jego rozłożeniu	<i>Picornaviridae</i>
8	Amantadyna, rimantadyna...	Penetracja i odpłaszczanie	Neutralizowanie pH i blokowanie odpłaszczania wirionów, co zapobiega wnikaniu nukleokapsydu do jądra, transkrypcji i replikacji	Wirusy grypy typu A
9	Peptyd 33-amino-kwasowy	Penetracja i odpłaszczanie	Blokowanie penetracji i odpłaszczania wirusa, hamuje działanie białka fuzyjnego gp 41	Wirus HIV
10	Tromantadyna	Penetracja	Blokowanie penetracji przez HSV	Wirus opryszczki pospolitej (HSV)

11	Guanidyna	Synteza mRNA	Blokowanie syntezy RNA przez wiązanie się z białkiem istotnym dla syntezy RNA	<i>Picornaviridae</i>
12	Rybawiryna	Synteza mRNA	Hamowanie biosyntezy nukleozydów, czapkowanie mRNA, stymulowanie mutacji i innych procesów istotnych w replikacji	Wirus RSV, wirus gorączki lassa
13	Isatin- β -tiosemikarbazon	Synteza mRNA	Degradowanie wirusowego i komórkowego mRNA w komórkach zainfekowanych pokswirusami (leczono ospę prawdziwą)	<i>Poksviridae</i> , leczono ospę prawdziwą
14	Interferon α i β oraz ich sztuczne induktory (ampligen...)	Synteza mRNA Synteza białek	Degradowanie wirusowego i komórkowego mRNA, wzmaganie hamowania syntezy białek wirusowych i replikacji wirusowej, hamowanie potranslacyjnej modyfikacji białek wirusowych	Wirus brodawczaka, wirus zapalenia wątroby typu A,B i C

15	Analogi nukleozydowe (zmodyfikowane zasady, cukry)	Replikacja DNA (polimeraza)	Wybiórcze hamowanie polimerazy, a zatem biosyntezy czasteczek DNA, zapobieganie elongacji łańcucha lub zmiana rozpoznawania i adekwatnego doboru par zasad	Herpeswirusy, HIV, wirus zapalenia wątroby typu B, pokswirusy...
15.1	Analogi nukleozydowe (modyfikacja reszt cukrowych): gancyklowir, walcycyklowir, pencyklowir i inne	Modyfikacje łańcucha wirusowego DNA (reszt cukrowych)	Modyfikowanie reszt cukrowych na końcu wirusowego łańcucha DNA	
15.2	Analogi nukleozydowe (modyfikacje zasad): ribawirina, idoksurydyna, triflurydyna	Replikacja DNA i transkrypcja mRNA	Włączanie leków w genom wirusa powodują mutacje i błędy w procesie transkrypcji (nieaktywne mRNA i białka)	

12. Wirusy w chorobach układów/narządów/tkanek

W większości przypadków choroby wirusowe wykazują **lagodny**, czy też **bezobjawowy** przebieg nie wymagający leczenia. Do **częściej** występujących chorób wirusowych należą takie choroby, jak: **przeziębienie, grypa, wirusowe zespoły grypopodobne, zapalenie żołądka i jelit**. Niektóre wirusy chorobotwórcze przejawiają **tropizm** do określonych tkanek i narządów prowadząc do **cytolizy komórek** lub **indukcji** procesów immunopatologicznych, które mogą stanowić przyczynę poważnych, a nawet zagrażających życiu chorób.

Najczęściej miejscem rozwoju chorób wirusowych jest **układ oddechowy, układ pokarmowy, układ limfatyczny, układ płciowy i ośrodkowy układ nerwowy**, jak i **skóra** jako powłoka ciała.

Proces przebiegu choroby wirusowej, jej objawy i stopień nasilenia determinują:

- **potencjalna zdolność** organizmu do **obrony** przed czynnikiem etiologicznym (stan odporności) i szybka jego eliminacja, jeszcze przed przenieśnięciem do istotnych dla życia organów,
- **rodzaj i poziom wirulencji** danego wirusa chorobotwórczego,
- **miejsce i rodzaj tkanki docelowej**,
- zdolność organizmu do **regeneracji, naprawy** następczych uszkodzeń,
- **zakażenia** wirusami w rozwoju **prenatalnym i noworodkowym**.

12.1. Choroby jamy ustnej i układu oddechowego

Najczęstszymi miejscami infekcji wirusowych i chorób przez nie wywoływanych są: **jama nosowo-gardłowa** i **układ oddechowy**. **Transmisja wirusów** odbywa się wraz z **kropelkami wydzieliny** układu oddechowego, **śliny**, za pośrednictwem **żywności** i **wody**, poprzez kontakt **bezpośredni** i **ręce**.

Wirusy chorobotwórcze mogą wykazywać **zróznicowane działanie** i określone charakterystyczne **objawy**:

- **podobne objawy** ze strony układu oddechowego mogą być wywoływane przez **różne wirusy**, np. **wirus paragrypy** i **wirus syncytialny oddechowy (RSV)** wywołują **zapalenie oskrzelików**,
- **jeden gatunek wirusa** może stanowić przyczynę **różnych objawów** u różnych osób, np. **wirus grypy** u jednej osoby może powodować **łagodne zakażenie** górnych dróg oddechowych, u innej – **zapalenie płuc**,
- **wiele infekcji** wirusowych ma swój początek w **nosogardzieli** lub **drogach oddechowych**, zakażając **płuca** bez wywoływania istotnych objawów klinicznych, np. **wirus ospy wietrznej** i **półpaśca** oraz **wirus odry** w początkowej fazie zakażenia w **płucach** mogą wywoływać ich **zapalenie**, ale zwykle powodują **ogólną infekcję z wysypką**,
- niektóre wirusy wywołujące pierwotne zakażenie **nosogardzieli** lub **układu oddechowego** mogą przenikać do **innych miejsc**, np. różyczka, świnka, wirus opryszczki i inne.

Zapalenie gardła i jamy nosowej należą do jednych z częściej występujących chorób wirusowych:

- większość **enterowirusów** infekuje **jamę ustną i gardło**, gdzie rozwijając się zwykle dochodzi do **wiremii**, która pozwala dotrzeć do tkanek docelowych powodując objawy ostrego **zapalenia gardła, gorączkę i pęcherzykowe uszkodzenie jamy ustnej (Coxsackie, Echowirusy)**,
- za ból **gardła** i **zapalenie migdałków** z wydzieliną na błonach śluzowych odpowiedzialne są **adenowirusy** i wczesne stadia zakażenia **wirusem Epsteina-Barra (EBV)**, który także zakaża **limfocyty B** i wywołuje **mononukleozę zakaźną**,
- **wirus opryszczki pospolitej (HSV)** wywołuje pierwotne miejscowe **zakażenie błony śluzowej jamy ustnej i twarzy**, które później przechodzi w zakażenie przewlekłe zlokalizowane w obrębie układu nerwowego, które objawia się opryszczką wargową z towarzyszącym bólem i pęcherzykami; HSV jest także częstą przyczyną zapalenia gardła,

Rhinowirusy i koronawirusy stanowią dominującą grupę czynników wywołujących **zakażenie górnych dróg oddechowych**, którego skutkiem jest nieżyt nosa manifestujący się typowymi objawami przeziębienia, tj. niedrożnością przewodów nosowych, kichaniem, zapaleniem spojówek, bólem gardła i głowy. Przeziębienia i zapalenie gardła należy także wiązać z **echowirusami, wirusami Coxsackie, adenowirusami, wirusami grypy i paragrypy** oraz **wirusem syncytialnym oddechowym (RSV)**.

Zapalenie migdałków, krtani, tchawicy i oskrzeli może być związane z chorobami wirusowymi układu oddechowego m. in. **wirusem opryszczki pospolitej (HSV)** i **wirusami Coxsackie**. Stan zapalny w przypadku **migdałków** może prowadzić do wytworzenia pęcherzków, natomiast w innych – **zwężenia tchawicy** poniżej fałdów głosowych, powodując **zapalenie krtani** u dorosłych a **krup** u dzieci. Zwężenie dróg oddechowych manifestuje się takimi objawami, jak **utrata głosu, chrypka, szczekającym kaszlem**, co może doprowadzić do radykalnego ograniczenia drożności dróg oddechowych i **ostrej niewydolności oddechowej**.

Choroby wirusowe dolnych dróg oddechowych mogą mieć też poważny przebieg, jak np. zapalenie oskrzelików, zapalenie płuc i towarzyszące im powikłania. **Wirus paragrypy typu 3** i **wirus syncytialny oddechowy (RSV)** odpowiadają za większość zagrażających życiu **zakażeń płuc/oskrzelików** u dzieci poniżej 6 miesiąca życia (Tab. 4).

Tab. 4. Czynniki etiologiczne chorób wirusowych jamy ustnej i układu oddechowego

Lp.	Choroby układu oddechowego	Czynnik etiologiczny
1.	Choroby przeziębieniowe (nosogardzieli)	Rhinowirusy, koronawirusy, wirus grypy i paragrypy, wirus syncytialny oddechowy (RSV), adenowirusy, enterowirusy
2.	Zapalenie gardła	Wirus opryszczki, wirus Epsteina-Barra, adenowirusy, wirusy Coxsackie i inne enterowirusy
3	Zapalenie migdałków, krtań i oskrzeli oraz krup	Wirus paragrypy 1 i 2, wirus grypy, adenowirusy, wirus Epsteina-Barra
4	Zapalenie oskrzelików	Wirus syncytialny oddechowy (RSV), wirus paragrypy 3 (niemowlęta, dzieci), wirus paragrypy 1 i 2
5	Zapalenie płuc	Wirus syncytialny oddechowy (RSV), wirus paragrypy i grypy, adenowirusy, wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV), cytomegalowirus (CMV), wirus odry

12.2. Zakażenia układu pokarmowego

Infekcje wirusowe układu pokarmowego wywołują **zapalenia żołądka i jelit**, którym towarzyszą torsje, biegunki lub mogą przebiegać bezobjawowo (objawy nasilone są głównie u dzieci). Wywoływane są przez **norwalk wirus, kaliciwirusy, astrowirusy, rotawirusy, reowirusy, adenowirusy 40 i 41 oraz wirusy Coxsackie**. Spośród ww. najgroźniejszymi wirusami dla niemowląt i dzieci są trzy ostatnie, tj. **rotawirusy, adenowirusy 40 i 41 oraz wirusy Coxsackie** (Tab. 5).

Tab. 5. Choroby wirusowe układu pokarmowego

Choroby wirusowe układu pokarmowego	Czynnik etiologiczny
Zapalenie żołądka i jelit	Wirus Norwalk, Kaliciwirusy/Norowirus, Adenowirusy 40 i 41
Łagodne zapalenie żołądka i jelit (głównie u dzieci)	Astrowirusy
Zapalenie żołądka i jelit oraz zakażenie układu oddechowego (u małych dzieci)	Rotawirusy
Zakażenie górnych dróg układu oddechowego i układu pokarmowego – zapalenie żołądka i jelit (głównie u dzieci); tropizm do układu nerwowego lub narządów trzewnych	Reowirusy
Łagodne zapalenie jelit u niemowląt	Wirusy Coxsackie

12.3. Choroby wirusowe skóry

Infekcje wirusowe szerzą się na skutek **uszkodzenia skóry i błon śluzowych** lub jako efekt **wtórnych infekcji** po przebyciu wiremii (wirus ospy wietrznej i półpaśca, VZV) czy **odpowiedzi zapalnej** względem antygenu wirusa, np. parwowirusa B19. Większość wirusowych chorób skóry ma charakter **wysypkowy**, bowiem przebiega w postaci **wysypki plamisto-grudkowej, pęcherzykowej i guzków**, a także **brodawek** (Tab. 6).

Tab. 6. Czynniki etiologiczne wywołujące zmiany skórne w przebiegu zakażeń wirusowych

Zmiany skórne	Choroba	Czynnik etiologiczny
Wysypka	Odra	Wirus odry
	Różyczka	Wirus różyczki
	Rumień nagły	Ludzki wirus opryszczki (HSV 6)
	Rumień zakaźny	Parwowirus B19
	Wysypka bostońska	Echowirus 16
	Mononukleozą zakaźną	Wirus Epsteina-Barra (EBV), cytomegalowirus (CMV)
Pęcherzyki	Opryszczka jamy ustnej/narządów płciowych.	Wirus HSV 1 i HSV 2
	Ospa wietrzna/półpasiec	Wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV)
	Zespół dłoni, stóp i ust	Coxsackie A
Brodawki	Brodawki	Papillomawirus

12.4. Infekcje wirusowe narządu wzroku

Zakażenia wirusowe narządu wzroku związane są z **bezpośrednim kontaktem** z wirusem, jak i poprzez rozwój **wiremii**.

- **Zapalenie spojówek** jest efektem wielu infekcji wywoływanych m. in. przez niektóre serotypy **adenowirusów, wirusem odry** czy **różyczki**.
- **Zapalenie rogówki i spojówki** wywołują **adenowirusy, ludzki wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV)**.

- **Ostre krwotoczne zapalenie spojówek** powodują **enterowirus 70 i wirus Coxsackie A24**.
- **Zespół wrodzonej różyczki** odpowiedzialny jest za wystąpienie **zaćmy** u dzieci.
- **Zapalenie naczyńówki i siatkówki** występuje u **noworodków** zakażonych **cytomegalowirusem (CMV)**, jak i osób z immunosupresją (Tab. 7).

Tab. 7. Choroby wirusowe narządu wzroku

Choroby wirusowe narządu wzroku	Czynnik etiologiczny
Zapalenie spojówek	Adenowirusy (niektóre serotypy), wirus odry, wirus różyczki
Zapalenie rogówki i spojówki	Adenowirusy, ludzki wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV)
Ostre krwotoczne zapalenie spojówek	Enterowirus 70 i wirus Coxsackie A24
Zespół wrodzonej różyczki – zaćma u dzieci	Wirus różyczki
Zapalenie naczyńówki i siatkówki	Cytomegalowirus (CMV)

12.5. Zakażenia wirusowe narządów wewnętrznych i tkanek

Infekcje wirusowe większości **narządów wewnętrznych** prowadzą zwykle do **poważnych chorób**, których skutkiem mogą być istotne **uszkodzenia**, a tym samym **zaburzenie ich funkcji**, np.:

- **wątroba** infekowana jest przez **wiele wirusów** docierających doń na skutek wiremii lub monocytów i makrofagów, które ją **uszkodzają** i powodują **zapalenie**, np. **wirusy zapalenia wątroby A, B, C, G, D i E, wirus żółtej gorączki, cytomegalowirus (CMV), wirus Epsteina-Barra (EBV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV)**; wątroba może być źródłem wtórnych wiremii,

- **serce i inne mięśnie** mogą być zakażane przez wirusy i powodować ich **uszkodzenie**, np. **wirusy Coxsackie** mogą wywoływać **zapalenie mięśnia sercowego i osierdzia** w różnych przedziałach wiekowych, **wirusy grypy, cytomegalowirus (CMV)** także mogą powodować stan **zapalny mięśnia sercowego**,
- **narządy wydzielnicze, narządy dodatkowe układu płciowego i gruczoły sutkowe** ulegają zakażeniu **cytomegalowirusem (CMV)**,
- **nerki** także zakażane są **cytomegalowirusem (CMV)**, głównie przy obniżonej odporności pacjentów (immunosupresja),
- **ślinianki i jądra** ulegają zapaleniu pod wpływem, np. wirusa świnki... (Tab. 8).

Tab. 8. Czynniki etiologiczne wywołujące stany zapalne, uszkodzenia i zaburzenie funkcji wybranych narządów

Narząd	Czynnik etiologiczny – powodujący stany zapalne, uszkodzenia i zaburzenie funkcji narządów
Wątroba	Wirus zapalenia wątroby typu A, B, C, G, D, E, wirus żółtej gorączki, wirus Epsteina-Barra (EBV)
Wątroba u noworodków i osób z immunosupresją	Cytomegalowirus (CMV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV), wirus opryszczki (HSV), wirus różyczki (różyczka wrodzona – zakażenie wertykalne)
Serce i inne mięśnie	Coxsackie B wirusy, a także wirusy grypy, cytomegalowirusy (CMV)
Narządy wydzielnicze, narządy dodatkowe układu płciowego i gruczoły sutkowe	Cytomegalowirus (CMV)
Nerki	Cytomegalowirus (CMV)
Ślinianki i jądra	Wirus świnki

12.6. Choroby wirusowe układu krwionośnego

Komórkami docelowymi niektórych wirusów są limfocyty i makrofagi, w których zachodzi ich replikacja i dochodzi do przetrwania zakażenia.

Infekcje wirusowe ww. składników morfotycznych krwi powodują:

- w **ostrej fazie zakażenia** w związku z replikacją **wirusa Epsteina-Barra (EBV)**, **cytomegalowirusa (CMV)** i **ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)** wpływają na odpowiedź ze strony limfocytów T, powodując wystąpienie **zespołów mononukleozopodobnych**,
- **cytomegalowirus (CMV)**, **ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)** i **wirus odry** infekując **limfocyty T** wywołują **immunosupresję**,
- **ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)** mając powinowactwo do **limfocytów pomocniczych CD4**, zmniejsza ich liczbę, prowadząc do **niedoboru odporności**,
- zakażenia **wirusem ludzkiej białaczki z komórek T (HTLV-1)** mogą prowadzić do rozwoju **białaczki limfocytów T**,
- **wirus gorączki denga** wywołuje **pierwotne zakażenie makrofagów** do których wnika za pośrednictwem Fc receptorów; makrofagi stanowią **rezerwuuar wirusów**, które roznoszone są po całym organizmie, m. in. np. w przypadku **HIV** docierają do **komórek mikrogleju** powodując **otępienie** (jeden z objawów choroby AIDS),
- wirusy typu **HBV, HCV, HGV, HDV** przenoszone przez krew mogą powodować zapalenia, marskość i nowotwory wątroby (Tab. 9).

Tab. 9. Wirusy powodujące choroby/zaburzenia układu krążenia

Choroby/zaburzenia układu krwionośnego	Czynnik etiologiczny
Zespół mononukleozopodobny	Wirusa Epsteina-Barra (EBV), cytomegalowirusa (CMV) i ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)
Immunosupresja	Cytomegalowirus (CMV), ludzki wirus niedoboru odporności (HIV) i wirus odry
Białaczka limfocytów T	Wirus ludzkiej białaczki z komórek T (HTLV-1)
Pierwotne zakażenie makrofagów	Wirus gorączki denga
Otępienie (uszkodzenie komórek mikrogleju w mózgu) w przebiegu AIDS	Ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)
Wirusy przenoszone drogą krwi (zapalenia, marskość i nowotwory wątroby)	Wirusy typu HBV, HCV, HGV, HDV

12.7. Zakażenia wirusowe ośrodkowego układu nerwowego (OUN)

Do najpoważniejszych zakażeń wirusowych – ze względu na funkcje i ograniczone zdolności regeneracyjne neurocytów i ich struktur – zaliczamy zakażenia związane bezpośrednio z mózgiem i ośrodkowym układem nerwowym (OUN). Większość wirusów neurotropowych nie wywołuje chorób, bowiem nie przenika do mózgu albo też nie powoduje znaczących uszkodzeń tkanki nerwowej manifestujących się jakimiś objawami klinicznymi.

Jednakże wiele z nich po dostaniu się wraz z krwią lub za pośrednictwem makrofagów, czy na skutek obwodowego zakażenia neurocytów, pierwotnego zakażenia skóry (HSV), bądź tkanki mięśniowej (polio, wścieklizna) przenika do OUN powodując infekcje i choroby:

- Infekcja **enterowirusami**, głównie ECHO i Coxsackie, **HSV-2, wirusem świnki, czy wirusem limfocytarnego zapalenia splotów naczyniowych i opon mózgowych** prowadzi do **aseptycznego zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych** połączonego z obrzękiem opon mózgowo-rdzeniowych, pokrywających mózg i rdzeń kręgowy.
- **Wirus wścieklizny** odpowiedzialny jest za **zapalenie hipokampu** położonego w części skroniowej mózgu.
- **Poliowirusy** powodują **zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych, zapalenie mózgu i rdzenia kręgowego**, atakują **rogi przednie rdzenia kręgowego i neurocyty motoryczne**, co prowadzi do niedowładu.
- Potencjalnymi wirusami wywołującymi pozakaźne **zapalenie mózgu** są: **wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV), wirus świnki i odry oraz kalifornijski wirus zapalenia mózgu i wirus Zachodniego Nilu**.
- Schorzenia neurologiczne wywołuje **ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)** prowadzący do **otępienia** oraz **wirus ludzkiej białaczki limfocytów T (HTLV-1)**, którego efektem działania jest tropikalny spastyczny **niedowład**, jak i enterowirus 70 i 71, poliowirus, Coxsackie A7 wirus również są odpowiedzialne za **niedowłady**.
- **JC papowawirus** powoduje postępującą wieloogniskową **leukoencefalopatię** u osób z immunosupresją (Tab. 10).

Tab. 10. Choroby/zaburzenia ośrodkowego układu nerwowego

Choroby/zaburzenia ośrodkowego układu nerwowego	Czynnik etiologiczny
Aseptyczne zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych	Enterowirusy (głównie ECHO i Coxsackie), HSV-2, wirus świnki, wirus limfocytarnego zapalenia splotów naczyniowych i opon mózgowych
Zapalenie hipokampu	Wirus wścieklizny
Zapalenie opon mózgowordzeniowych, zapalenie mózgu i rdzenia kręgowego	Poliowirusy
Pozakaźne zapalenie mózgu	Wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV), wirus świnki i odry oraz kalifornijski wirus zapalenia mózgu i wirus Zachodniego Nilu
Otępienie i niedowład	Ludzki wirus niedoboru odporności (HIV – otepienie), wirus ludzkiej białaczki limfocytów T (HTLV-1), enterowirus 70 i 71, poliowirus, Coxsackie A7 wirus
Leukoencefalopatia (otępienie, opóźnienie rozwoju...)	Wirus JC (papowawirus)

12.8. Choroby przenoszone drogą płciową

Istnieje dość znacząca grupa wirusów transmitowanych **horyzontalnie** drogą kontaktów **seksualnych**, tj. **wirusów ludzkiego brodawczaka (HPV)**, **wirusów opryszczki** (głównie HSV-2), **cytomegalowirusów (CMV)**, **wirusów zapalenia wątroby HBV, HCV i HDV** oraz **ludzkich wirusów niedoboru odporności (HIV)** i **wirusa ludzkiej białaczki limfocytów T (HTLV-1)**. Odpowiedzialne są one za **przewlekłe/nawracające przewlekłe** infekcje związane z bezobjawowym przenikaniem wirusów do **nasienia i wydzielin pochwy**, co sprzyja ich rozprzestrzenianiu się. Wirusy te – drogą **wertykalną** – mogą być przenoszone na noworodka w okresie **okołoporodowym**.

- **Wirus ludzkiego brodawczaka (HPV 16, 18)** może generować zmiany **nowotworowe szyjki macicy**.
- **Wirus opryszczki (HSV-2)** odpowiada za rozwój **opryszczki narządów płciowych**.
- **Cytomegalowirus (CMV)** wyjątkowo niebezpieczny dla płodu, bowiem istnieje ryzyko wystąpienia **wad wrodzonych** – małogłowie (zaburzenia teratogenne), **zapalenia wątroby, zapalenia płuc** z wysoką śmiertelnością, a także może stanowić **zagrożenie życia** osób z **immunosupresją**.
- **Wirusy zapalenia wątroby** przenikają poprzez uszkodzenia narządów rozrodczych do krwi, a stąd do wątroby, powodując jej **zapalenie**, rozwój **nowotworu** lub jej **marskość**.
- **Ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)** prowadzi do rozwoju choroby **AIDS**.
- **Wirus ludzkiej białaczki limfocytów T (HTLV-1)** może wywoływać **ostrą białaczkę z limfocytów T** oraz **chłoniaka z limfocytów T**, jak i powodować demielinizację włókien nerwowych (Tab11).

Tab. 11. Choroby transmitowane drogą seksualną

Choroby transmitowane drogą płciową	Czynnik etiologiczny
Nowotwory szyjki macicy	Wirus ludzkiego brodawczaka (HPV 16, 18)
Opryszczka narządów płciowych	Wirus opryszczki (HSV-2)
Wady wrodzone płodu, zapalenie wątroby, zapalenie płuc	Cytomegalowirus (CMV)
Zapalenie wątroby, nowotwory, marskość wątroby	Wirusy zapalenia wątroby (HBV, HCV i HDV)
AIDS	Ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)
Ostrą białaczka z limfocytów T oraz chłoniak z limfocytów T	Wirus ludzkiej białaczki limfocytów T (HTLV-1)

12.9. Zakażenia wirusowe w rozwoju prenatalnym i noworodkowym

Infekcje wirusowe w rozwoju **prenatalnym** i **noworodkowym** mogą powodować **uszkodzenia** lub powodować **zaburzenia** w procesie kształtowania się **tkanek** (dyferencjacja komórek) i **narządów** (organogeneza), w następstwie których może dojść do **poronień** i **wad wrodzonych**.

Do zakażeń wirusowych może dojść:

- w **okresie prenatalnym** (w czasie ciąży), np. **wirusem różyczki**, **parwowirusem B19**, **cytomegalowirusem (CMV)**, **ludzkim wirusem niedoboru odporności (HIV)**,
- **podczas porodu** (zakażenia okołoporodowe), np. **wirusem opryszczki (HSV)**, **wirusem HBV**, **cytomegalowirusem (CMV)**,
- **po porodzie**, np. **wirusem opryszczki (HSV)**, **wirusem HBV**, **cytomegalowirusem (CMV)**, **ludzkim wirusem niedoboru odporności (HIV)**, **wirusem Coxsackie B** i **echowirusami** (Tab. 12).

Płód/novorodka przed infekcją wirusową chronią **immunoglobuliny matki**, które przenikają przez **barierę łożyskową** lub dostają się do organizmu noworodka wraz z jej **mlekiem**, uodporniając noworodka do 6 miesięcy, a niekiedy do 1 roku.

Immunoglobuliny matki chronią płód/novorodka:

- przed **wnikaniem wirusa** do **płodu** podczas wiremii, np. wirus różyczki, parwowirus B19,
- przed różnymi **wirusami** infekującymi **układ pokarmowy i oddechowy**,
- **zmniejszają natężenie** przebiegu zakażeń po urodzeniu.

Tab. 12. Zakażenia wirusowe w rozwoju prenatalnym i noworodkowym

Infekcje wirusowe	Czynniki etiologiczne
Zakażenia w okresie prenatalnym: zaburzenia teratogenne, rumień zakaźny, immunosupresja	Wirus różyczki, cytomegalowirus (CMV), parwowirus B19, ludzki wirus niedoboru odporności (HIV)
Zakażenia okołoporodowe: opryszczka, zapalenie wątroby, zaburzenia teratogenne	Wirus opryszczki (HSV), wirus HBV, cytomegalowirus (CMV)
Zakażenia poporodowe: opryszczka, zapalenie wątroby, zaburzenia teratogenne, immunosupresja, zapalenie gardła, niedowład	Wirus opryszczki (HSV), wirus HBV, cytomegalowirus (CMV), ludzki wirus niedoboru odporności (HIV), wirus Coxsackie B i echowirusy

12.10. Wirusy chorobotwórcze transmitowane przez stawonogi, ptaki i ssaki

Wiele wirusów wywołujących choroby u ludzi przenoszonych jest przez stawonogi, ptaki i ssaki, które jednocześnie są ich rezerwuarem. Należą one do wielu rodzin, tj. togawirusów, flawowirusów, reowirusów, bunyawirusów, arenawirusów, paramyksowirusów, rabdowirusów, filowirusów... (Tab. 13).

Tab. 13. Wirusy chorobotwórcze transmitowane przez stawonogi, ptaki i ssaki

Rodzina	Rodzaj/gatunek	Choroba – symptomy	Wektor/rezerwuuar
Togawirusy	Gatunki z rodzaju Alfawirus	Choroba Chikungunya – gorączka, wysypka, zapalenie stawów, niekiedy zapalenie mózgu i opon mózgowych. Tropik, subtropik	Gatunki owadów z rodzaju: Aedes, Culiseta, Culex...
Flawiwirusy	Wirus Denga	Choroba Denga – gorączka, gorączka krwotoczna, ból głowy, mięśni i stawów	Gatunki owadów z rodzaju: Aedes i inne
Flawiwirusy	Wirus żółtej gorączki	Żółta gorączka z zespołem krwotocznym, żółtaczką, ból gałek ocznych, niewydolność nerek i śpiączka	Gatunki owadów z rodzaju: Aedes i inne
Flawiwirusy	Wirus kleszczowego zapalenia mózgu	Kleszczowe zapalenie mózgu – zapalenie mózgu, rdzenia kręgowego i opon mózgowo-rdzeniowych	Pajęczaki: kleszcze

Reowirusy	Gatunki z rodzaju Koltiwirus	Gorączka kleszczowa Kolorado	Pajęczaki: kleszcze
Bunyawirusy	Gatunki z rodzaju Bunyawirus	Zapalenie mózgu	Gatunki owadów z rodzaju: Aedes
Bunyawirusy	Wirus krymsko-kongijskiej gorączki krwotocznej	Krymsko-kongijska gorączka krwotoczna	Pajęczaki: kleszcze
Bonyawirusy	Gatunki z rodzaju Hantawirus; a) Wirusy wywołujące nefropatię epidemiczną b) Wirusy gorączki krwotocznej c) Wirusy hantawirusowego zespołu płucnego	Nefropatia epidemiczna Gorączka krwotoczna z zespołem nerkowym Zespół płucny	Gryzonie: myszy, szczury
Arenawirusy	Wirus afrykańskiej gorączki Lassa	Krwotoczna gorączka Lassa.	Gryzonie
Arenawirusy	Wirus limfocytarnego zapalenia spłotów naczyniowych i opon mózgowo-rdzeniowych	Zapalenie spłotów naczyniowych, zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych i mózgu.	Małe ssaki

Paramyksowirusy	Wirus Hendra i wirus Nipah	Zapalenie mózgu, niekiedy śródmiąższowe zapalenie płuc	Zwierzeta domowe i hodowlane:koty, psy, świnie, konie i inne
Rabdowirusy	Wirus wścieklizny	Wścieklizna	Lisy, szopy, wiewiórki, nietoperze i inne
Filowirusy	Wirus Marburg	Gorączka krwotoczna	Koczkodany zielone

13. Przegląd i charakterystyka chorób wirusowych człowieka

Tab. 14. Choroby wirusowe człowieka

LP.	PATOGEN	CHARAK- TERYSTYKA PATOGENU	JEDNOSTKA CHOROBOWA- SYMPTOMY	DROGI ZAKAŻENIA	PROFILAKTYKA
WIRUSY DNA <i>WIRUSY O GENOMIE W POSTACI JEDNONICIOWYM LUB DWUNICIOWYM DNA</i>					
RODZINA: PARWOWIRUSY (<i>Parvoviridae</i>)					
I	Wirusy należące do rodziny <i>Parvoviridae</i> charakteryzuje genom w postaci jednoniciowego, liniowego/kolistego DNA . Są to najmniejsze bezosłonkowe wirusy, których średnica wynosi 19-25 nm. W tej rodzinie zidentyfikowano tylko jeden gatunek patogenny dla człowieka. Patogenny <i>Parvovirus B19</i> wykazuje zdolność do samodzielnego namnażania się (nie wymaga współinfekcji innym patogenem).				
1	Parwovirus B19 (<i>Parvovirus 19</i>)	Parwovirus B19 jest jedynym patogenem człowieka należącym do rodziny <i>Parvoviridae</i> . Należy do najmniejszych wirusów (18-26 nm). Posiada bezosłonkowy, ikosaedryczny/sferyczny kapsyd. Wyposażony jest w jednoniciowy, linearny DNA . Replikuje się w jądrach komórek	Rumień zakaźny („zespół spoliczkowanego dziecka”) u dzieci objawia się charakterystycznymi zmianami na twarzy w postaci rumienia o kształcie motyla lub śladu po uderzeniu w policzek oraz wysypką na tułowie i kończynach, przypominającą wysypkę	Przypuszcza się, że dochodzi do zakażenia drogą kropelkową lub fekalno-oralną oraz materiałem zakaźnym w postaci krwi, preparatów krwiopochodnych. Do infekcji częściej dochodzi wiosną i zimą.	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich z osobami chorymi . Przestrzeganie elementarnych zasad higieny . Stosowanie procedur związanych z przechowywaniem i utylizacją materiałów zakaźnych.

		zainfekowanych, głównie aktywnych mitotycznie, np. komórkach szpiku kostnego, śródbłonna płodowej wątroby, komórkach białaczkowych. Najpierw namnaża się w nosogardzieli, a następnie drogą wirerii dostaje się do szpiku kostnego i innych miejsc, gdzie replikując się zabija prekursorzy erytrocytów. Zakażenia parwowirusami osób z niedokrwistością prowadzą do przełomów aplastycznych, powodując krytyczny niedobór erytrocytów.	różyczkową. W <i>po-czątkowej fazie</i> Parwowirus B19 zakaża pierwotne komórki szpiku kostnego, upośledzając erytropoezę. Olbrzymia wiremia pojawia się po 8 dniach zakażenia, przy czym towarzyszą jej objawy grypopodobne. Duże ilości wirusa wydzielane są do jamy ustnej i górnych dróg oddechowych. W drugiej, objawowej fazie występuje wysypka, bóle i zapalenie stawów oraz pojawiają się swoiste immunoglobuliny. Wirus ten odgrywa istotną rolę w chorobach stawów (zapalenia), embriopatiach (poronienia, uszkodzenia płodu, bowiem przenika przez łożysko) oraz w odrzucaniu narządów.		

RODZINA: PAPILOMAWIRUSY (<i>Papillomaviridae</i>)					
II	Wirusy z rodziny <i>Papillomaviridae</i> wyposażone są w genom w postaci dwuniciowego, kolistego DNA, w którym można wyróżnić region kodujący białka regulatorowe (wczesna faza replikacji) i region zawierający geny kodujące białka strukturalne (późny etap replikacji). Ich średnica wynosi około 55 nm, zbudowane są z 72 kapsomerów, pozbawione są osłonki. Kapsyd jest ikosahedralny/sferyczny, ma symetrię dwudziestościanu. Opisano około 70 typów papillomawirusów, które w zakażonych organizmach indukują powstawanie łagodnych lub złośliwych guzów.				
1	Wirus brodawczaka ludzkiego (<i>Human papilloma virus, HPV</i>)	Wirus HPV pozbawiony jest osłonki, ma średnicę od 50-55 nm, kapsyd sferyczny (złożony z 72 kapsomerów), symetrię dwudziestościanu. Genom w postaci dwuniciowego, kolistego DNA zawiera około 8 000 par zasad (pz). Etiologicznie związany jest z rozrostami łagodnymi typu brodawki i brodawczaki, a także zmianami złośliwymi narządów płciowych (rak szyjki macicy). Wirus powoduje infekcję przetrwałą w podstawnej warstwie nabłonka wielo-	Brodawczak ludzki zidentyfikowany jest jako jedną ze zmian obserwowanych u dzieci w krtani, na podniebieniu i spojówce oka (zakażenie okołoporodowe). Jedną z klinicznych postaci zakażenia HPV występujących głównie u dzieci i młodzieży są brodawki skórne, ustępujące dość często w okresie do 2 lat. Odpowiedzialne za te zmiany są typy HPV 1,2,3,4,10. Inną postacią zakaźną skóry są brodawki płaskie i czerwono-brązowe plamy na	Zakażenie następuje przez kontakt bezpośredni poprzez uszkodzoną skórę, błonę śluzową, drogą kontaktu płciowego i w okresie okołoporodowym. Nadto poprzez kontakt, np. z powierzchnią blatów, mebli, podłóg w łazienkach oraz ręcznikami.	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich, w tym seksualnych oraz unikanie kontaktu z zakażoną tkanką. Przestrzeganie elementarnych zasad higieny. Stosowanie szczepień ochronnych przeciw HPV. Podaje się szczepionki dwuwalentne (przeciw HPV 16 i 18) oraz czterowalentne (przeciw HPV 6, 11, 16 i 18).

		warstwowego płaskiego. Replikacja DNA odbywa się tylko w komórkach nabłonkowych w pełni zróżnicowanych.	odsłoniętych częściach ciała. Mogą one ulegać transformacji w nowotwory. Choroba ta zwykle związana jest z upośledzoną odpowiedzią komórkową i ma podłoże genetyczne. Blisko 30 typów HPV odpowiada za zakażenia narządów płciowych i odbytu. Infekcja może przebiegać bezobjawowo, postać latentną można zidentyfikować wykazując obecność wirusowego DNA. Formą kliniczną są kłykciny kończyste związane z zakażeniem HPV 6 i 11. Zmiany nowotworowe szyjki macicy powodują trzy grupy wirusów: o niskim potencjale onkogennym: HPV 6, 11, 42, 43, 44, średnim: HPV 31, 33, 35, 45, 51, 52,	

			56, 59 oraz wysokim: HPV 16 i 18 zawierające geny E6 i E7, które są onkogenami. W 85% przypadków raka szyjki macicy można wykryć zintegrowany HPV-DNA.		
III	RODZINA: POLIOMAWIRUSY (<i>Polyomaviridae</i>)				
	Wyróżnia się dwie grupy <i>Polyomaviridae</i> , tj. SV-40 i podobne do nich wirusy patogenne JC i BK (nazwy wyprowadzone od inicjałów pacjentów), które stanowią przedmiot zainteresowania ze względu na ich karcynogenność . Nazwa <i>polyoma</i> wskazuje na ich zdolność wywoływania guzów różnych narządów. Należą one do powszechnie występujących wirusów, bowiem obecność swoistych przeciwciał wykazano u ponad 80% dorosłej populacji.				
1	Ludzkie poliowirusy (<i>Human polyomavirus</i>) JC polyomavirus	Poliowirusy o symetrii ikosahebralnej/sferycznej mają średnicę około 45 nm, pozbawione są osłonki . Kapsyd składa się z 72 kapsomerów i wyposażony jest w dwuniciowy, kolisty DNA . Po wnikięciu do komórki, DNA przenika do jądra. Właściwości onkogenne determinują antygeny T – bialka	JC polyomavirus wywołuje wielogniskową encefalopatię , atakuje makroglej m. in. u chorych na AIDS. Choroba ta polega na demielinizacji mózgu , z rozproszonymi zmianami chorobowymi prowadzącymi do śmierci w ciągu roku. BK polyomavirus wywołuje zakażenie	Drogi szerzenia się nie zostały jeszcze dokładnie poznane. Prawdopodobnie poliowirusy wnikają do organizmu drogami oddechowymi . Po namnażeniu się wirusy BK przenikają do nerek (wiremia pierwotna), częściowo ulegają latencji, natomiast JC dostają	Ograniczenie przebywania wśród większych skupisk ludności, co zwiększa ryzyko infekcji. Jak dotąd nie opracowano skutecznej szczepionki. Wszelobocność poliowirusów i niepełna wiedza dotycząca transmisji wirusów ogranicza możliwości zapobiega-
2	BK polyomavirus				

	(JC i BK – iniejały pacjentów)	transformacyjne. Wirusy mogą występować w postaci latentnej i ulegać reaktywacji , jeśli wystąpi immunosupresja (po przeszczepach narządów, w leczeniu nowotworowym).	latentne śródmiąższowe nerek , komórek B, linii monocytów, krwotoczne zapalenie pęcherza moczowego po przeszczepieniu szpiku kostnego oraz łagodne zakażenie dróg oddechowych , głównie u dzieci. Nowotwory indukują poliomawirusy mające antygeny T.	sie do OUN . Zakażenia poliomawirusami są powszechne do 15 roku życia.	nia zakażeniom pierwotnym.
IV	RODZINA: ADENOWIRUSY (<i>Adenoviridae</i>)				
	Poznano około 100 typów serologicznych <i>Adenoviridae</i> o symetrii ikosaedralnej/sferycznej, z czego co najmniej 49 z nich zakaża ludzi. Na podstawie analizy DNA i hemaglutynacji wyróżniono sześć podgrup, tj. od A do F. Odpowiedzialne są one za szerokie spektrum chorób, w tym najczęściej grypopodobnych związanych z infekcją głównie górnych dróg oddechowych, oczu (zapalenie spojówek, rogówki), krwotocznym zapaleniem pęcherza moczowego oraz zapaleniem żołądkowo-jelitowym , wywoływanym przez typ 40 i 41 . Pacjenci z obniżoną odpornością należą do grupy ryzyka zachorowania na ciężkie infekcje adenowirusowe. Obejmują one głównie zapalenie płuc i zapalenie wątroby. Nazwa adenowirusów wywodzi się od tkanek adenoidalnych (migdałki).				
1	Ludzki adenowirus (<i>Human adenovirus A, B, C, D, E, F</i>)	Adenowirusy mają średnicę 70-90 nm, nie posiadają osłonki lipoproteinowej i wyposażone są w podwójną, linearną	Adenowirusy wywołują zakażenia lityczne (np. komórki śluzowo-nabłonkowe) i latentne (np. komórki limfoidalne i gruczow-	Adenowirusy przenoszone są drogą oddechową, fekalno-oralną od człowieka do człowieka. Wiriony jako	Ograniczenie bliskich kontaktów z większymi skupiskami ludzi, a szczególnie z osobami zakażonymi. Zachowanie szcze-

		nić DNA z białkami terminalnymi na końcach 5'. Symetria kapsydu jest ikosaedralna. Kapsyd składa się z 240 kapsomerów, przy czym na każdym z nich zlokalizowane jest włókno zawierające wirusowe białko przylegania, działające jak hemaglutynina. Replikacja DNA zachodzi w jądrcie w obecności polimerazy DNA kodowanej przez wirusa.	łowe). Adenowirusy powodują: Ostre choroby oddechowe – obejmujące gorączkę, kaszel, zapalenie gardła i zapalenie gruczołów szyjnych. Zapalenie gardła, któremu towarzyszy zapalenie spojówek (różowe oczy) oraz gorączka z nieżytem gardła i spojówek. Zapalenie spojówek i epidemiczne zapalenie rogówki oraz spojówki może doprowadzić do trwałej lub częściowej utraty wzroku. Mogą wywoływać ostre zakażenia grypopodobne, głównie u małych dzieci stanowiąc potencjalnie śmiertelne zapalenie płuc. Zapalenie żołądka i jelit – zaburzenia żołądkowo-jelitowe, biegunki głównie	oporne na wysychanie, działanie detergentów, wydzielin układu pokarmowego, jak i niewielkie stężenia chloru mogą szerzyć się za pośrednictwem aerozoli, dłoni, różnych przedmiotów wraz z ręcznikami i sprzętem medycznym oraz słabo chlorowanej wody w basenach.	gólnej higieny, staranne mycie rąk. Dokładna sterylizacja narzędzi medycznych i in. Korzystanie z chlorowanych basenów, Spa. W przypadku typu 4 i 7 stosowana jest atenuowana doustna szczepionka.

			u noworodków. Powodują je serotypy jelitowe: 40 i 42 Krwotoczne zapalenie pęcherza moczowego głównie u dzieci i inne.		
V	RODZINA: HERPESWIRUSY (<i>Herpesviridae</i>) Wirusy DNA obejmujące 3 podrodziny: a/ aherpeswirusy, b/ βherpeswirusy, c/ γherpeswirusy. Różnią się one właściwościami biologicznymi (tropizmem do określonych tkanek, efektem cytopatycznym, miejscem lokowania się infekcji, patogenezą infekcji) i strukturą genomu. Wiriony ikosahedralne/sferyczne, o średnicy 120-140 nm. Genom w postaci linearnego, dwuniciowego DNA. Kapsyd składa się ze 162 kapsomerów. Podczas opuszczania cytoplazmy gospodarza w większości przypadków otacza się osłonką – ważnym elementem zakaźności, bowiem zawiera ona determinanty antygenowe gospodarza, zapewniając tym samym ochronę przed odpowiedzią immunologiczną. Osłonka zawiera wiele glikoprotein odpowiedzialnych za adhezję, fuzję i ochronę wiriona przed układem immunologicznym gospodarza. Często występują w ogólnej populacji (60-90% nosicieli) oraz wykazują zdolność do długiego przebywania w organizmie w postaci latentnej. Typ komórki gospodarza decyduje o latencji lub replikacji. Reaktywacja latentnych wirusów inicjowana jest m. in. przez infekcje innymi patogenami, terapię immunosupresyjną, gorączkę, urazy, promieniowanie UV... Zaobserwowano związek niektórych herpeswirusów z nowotworami złośliwymi. Dotychczas poznano 8 herpeswirusów wywołujących zakażenia różnych narządów człowieka.				
1	Wirus opryszczki pospolitej (<i>Herpes simplex virus, HSV</i>)	Dwa typy opryszczki: typ 1 i 2 , różniące się serologicznie i właściwościami biologicznymi (zakres zakażanych komórek, temperatura	Oba typy opryszczki pierwotnie infekują komórki nabłonka śluzówki , wywołując objawy w miejscu zakażenia, a następnie	HSV przenoszony jest w płylinie pęcherzykowym, ślinie i wydzielinie pochwy . HSV-1 – przenosi	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich z osobami zainfekowanymi wirusem opryszczki. Używanie tylko własnych przedmiotów

		replikacji). Genom koduje około 90 białek o charakterze regulatorowym, strukturalnym i uczestniczących w syntezie DNA. Co najmniej 10 glikoprotein służy jako białka wiążące, białka fuzyjne, białka ucieczki immunologicznej i inne. Pierwotne zakażenie wirusem HSV typu 1 mają miejsce we wczesnych etapach rozwoju postnatalnego. Po zakażeniu trwa w stanie latencji w neurocytach OUN. Natomiast pierwotne zakażenie wirusem HSV typu 2 dotyczy okolicy narządów płciowych. Wirus ten utrzymuje się w stanie latentnym w zwojach łądźwiowo-krzyżowych lub tkankach obwodowych.	rozwijają infekcję letalną w okolicznych neurocytach. HSV-1 zwykle infekuje komórki powyżej pasa, natomiast HSV-2 – poniżej pasa. Opryszczka pospolita typu 1 – choroba wczesnego dzieciństwa. Pierwotne zakażenie manifestuje się występowaniem pęcherzyków zawierających treść surowiczą (z zakaźnymi wirionami) na skórze lub na błonach śluzowych, np. warg, jamy ustnej, jamy nosowo-gardłowej. Kliniką postacią jest ostre zapalenie dziąseł i jamy ustnej, a także gardła i migdałków oraz rogówki i spojówki. Niekiedy może dojść do opryszczkowego zapalenia mózgu i zakażenia uogólnionego.	się przez kontakt bezpośredni, np. oralny (pocałunek), wspólnie używane przedmioty skażone wydzielinami, drogą wertykalną (matka-płód). HSV-2 – przenosi się drogą kontaktów seksualnych, drogą wertykalną, przez wspólnie używane przedmioty osobiste. Występujące częste nawroty choroby są źródłem zakażeń innych osób.	osobistych. Przestrzeganie elementarnych zasad higieny. Przygodne kontakty seksualne. Brak szczepionki. Stosowane są leki antyopryszczkowe: acyklowir, walacyklowir, pencyklowir i famcyklowir.

			Opryszczka pospolita typu 2: Opryszczka narządów płciowych – pierwotne zakażenie obejmuje okolice sromu, pochwy, szyjki macicy, okolicy odbytu i pachwin. Zakaża także jamę ustną i gardziel. Zakażenie noworodkowe – przebieg ciężki, często śmiertelny. Infekcje wirusem opryszczki są zakażeniami na całe życie. Chorobę tę cechują nawroty, a ich częstość determinuje stan zdrowotny organizmu (zaburzenia odporności).		
2	Wirus ospy wietrznej-półpaśca <i>(Varicella-zoster virus/Herpes zoster/, VZV)</i>	Wirus VZV ma wiele cech wspólnych z HSV m. in.: zdolność do wywoływania zakażeń latentnych neurocytów i nawrotów choroby,	Ospa wietrzna – powstaje w wyniku pierwotnego zakażenia VZV. Głównym miejscem zakażenia są pluca, w których	VZV przenosi się drogą kropelkową, infekcja pierwotna zajmuje migdałki oraz błony śluzowe układu oddecho-	Stosowanie szczepień ochronnych szczepionką atenuowaną przeciw VZV już po drugim roku życia. Unikanie bezpośrednich kon-

		istotne znaczenie odporności komórkowej, charakterystyczne pęcherzyki i ubytki, wrażliwość na leki przeciwwirusowe. Wirus VZV różni się od wirusa HSV pod względem antygenowym i właściwościami biologicznymi (namnaża się tylko w komórkach ssaków naczelnych – <i>Primates</i>). Genom VZV jest najmniejszy spośród ludzkich herpeswirusów. Wykazuje wolniejszą replikację DNA, natomiast wiriony są bardziej związane z komórkami. Pierwotne zakażenie wywołuje objawy charakterystyczne ospie wietrznej. Po ustąpieniu objawów ospy wietrznej VZV ulega latencji w zwłajach rdzeniowych. Na skutek reaktywacji	wirus replikuje się. Ospa wietrzna występuje z reguły u dzieci i objawia się wysypką pęcherzykowo-krostkową, która przekształca się w strupki. Gorączka i objawy ogólne występują jednocześnie z wysypką. Przebieg choroby u dzieci jest łagodny, natomiast u dorosłych cięższy, przy immunosupresji może stanowić zagrożenie życia. Półpasiec – jest następstwem reaktywacji wirusa latentnego. Zakażenie latentne dotyczy korzeni grzbietowych oraz zwojów nerwów czaszkowych po zakażeniu pierwotnym. Wirus może podlegać reaktywacji u osób starszych i z niedoborem odporności.	wego. Następnie poprzez błonę śluzową jamy nosowo-gardłowej dostaje się do krwi i układu chłonnego. Wtórna wiremia pojawia się po 11-13 dniu po infekcji. Wirus rozprzestrzenia się po całym organizmie, przenikając również do skóry. Wirus infekuje limfocyty T, które podążają do skóry i przekazują wirusa komórkom nabłonkowym. 80-90% osób po kontakcie z chorym ulega zakażeniu. Wirus VZV po reaktywacji drogą neurogeną przenika do skóry wywołując wysypkę pęcherzykową, której treścią również można się zakażać.	taktów z chorym. Przestrzeganie elementarnych zasad higieny. Dopuszczane są leki przeciwwirusowe: ACV, famcyklowir oraz walacyklowir.

		wirusa pojawiają się objawy półpaśca .	Podczas reaktywacji wirus replikuje i jest uwalniany wzdłuż nerwu, infekując skórę i wywołując wysypkę pęcherzykową. Półpasiec charakteryzuje się więc pęcherzykową wysypką na skórze wzdłuż części unerwionej nerwem czuciowym , najczęściej na klatce piersiowej zgodnie z przebiegiem nerwów międzybrownych , a niekiedy na twarzy wzdłuż nerwu trójdzielnego . Powikłaniem może być zapalenie rogówki , o ile zostanie zaatakowany nerw oczny. Półpasiec zwykle występuje u ludzi w podeszłym wieku . Przechorowanie daje trwałą odporność .		

3	Wirus cytomegalii (<i>Cytomegalovirus</i>, <i>CMV</i>)	Wirus CMV należy do <i>βherpwsvirusów</i>, jest wirusem limfotropowym. Posiada największy genom spośród ludzkich herpesvirusów. Replikacja zachodzi tylko i wyłącznie w komórkach ludzkich. Przejawia powinowactwo do fibroblastów, komórek nabłonka, makrofagów, limfocytów, leukocytów i innych. Zakażenia latentne wywoływane są w limfocytach jednojądrzastych oraz komórkach zrębu szpiku kostnego. Reaktywacja wirusa może przebiegać bezobjawowo, zwykle u osób wykazujących immunosupresję (stosowanie kortykoidów, zakażenia HIV, transplantacja...). Posiada zdolność unikania odpowiedzi	Wirus CMV wywołuje raczej zakażenia przetrwale i latentne, rzadko nasilone zakażenia lityczne. Cytomegalia – pierwotne zakażenie CMV u większości osób przebiega bezobjawowo, nawet we wczesnym okresie okołoporodowym i poporodowym. Jeśli pojawiają się symptomy, to zwykle łagodne (zespół mononukleozopodobny, łagodne zapalenie wątroby i inne choroby z gorączką). U noworodków i osób z immunosupresją (po przeszczepie, choroba AIDS) wywołuje cytomagalie, czyli chorobę wtrętową, bowiem w łożysku i tkankach zmarłych obserwuje się komórki olbrzymie, z charakterystycznymi	CMV szerzy się drogą bezpośrednich i pośrednich kontaktów z materiałem zakaźnym. CMV obecny jest w ślinie, łzach, płynie owodniowym, mleku, krwi, moczu, nasieniu, śluzie szyjki macicy... Do zakażeń może dojść drogą oralną i seksualną, w wyniku transfuzji krwi i przeszczepów narządów. Również drogą wertykalną, wrodzoną może dojść do zakażenia płodowego poprzez blony płodowe, podczas porodu oraz karmiąc noworodka skażonym mlekiem matki.	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich i pośrednich związanych z materiałem zakaźnym. Zachowanie elementarnej higieny. Unikanie przygodnych kontaktów. Stosowanie prezerwatyw i abstenecja ograniczają transmisję wirusa. Szczepionka jest niedostępna. Stosowane są leki: gancyklowir, walgancyklowir, cidofowir i foskarnet.

		immunologicznej, zaburzając funkcjonowanie limfocytów i leukocytów, hamując ekspresję cząstek MHC I na powierzchni komórek oraz MHC II. (MHC – główny układ zgodności tkankowej).	wewnątrzjądrowymi wtrętami. Zakażenia wrodzone są przyczynami wirusowych wad wrodzonych. Około 10% noworodków wykazuje objawy kliniczne: niską masę urodzeniową, malogłowie, zwężenie wewnątrzczaszkowe, żółtaczkę, trombocytopenię, hepatocytomegalię... Niekiedy pojawia się jedno- lub obustronna utrata słuchu i opóźnienie w rozwoju psychicznym U osób z niedoborami immunologicznymi choroba ta najczęściej jest wynikiem reaktywacji endogennego wirusa, a nie zakażenia pierwotnego. Objawia się gorączką, powiększeniem węzłów chłonnych, zapaleniem wątroby, płuc i siatkówki, natomiast		

			ze strony układu pokarmowego – biegunką i owrzodzeniem . W ciężkich przypadkach dochodzi do zajęcia OUN .		
4	Wirus Epsteina-Barr (<i>Epstein-Barr virus, EBV</i>)	Wirus EBV należy do podrodziny herpeswirusów . Atakuje niewiele gatunków i wykazuje tropizm do niewielu komórek wyposażonych w specyficzne receptory . Pierwotnym receptorem jest białko C3d dopełniacza, występujące na powierzchni limfocytów B ludzi i małp Nowego Świata oraz na ko-mórkach nabłonka jamy nosowo-gardłowej. Proces replikacji odbywa się więc w limfocytach B i komórkach nabłonka . Wirus może powodować transformację nowotworową limfocytów B , a także przechodzić w nich w stan latentny .	a/ Mononukleozą zakaźną („choroba pocałunków”) – wywoływana jest przez wirusa EBV w krajach strefy umiarkowanej . Do głównych symptomów choroby należą: zapalenie gardła, powiększenie węzłów chłonnych, powiększenie wątroby i śledziony, leukocytoza i limfocytoza, obecność atypowych limfocytów . Klasyczna triada objawów klinicznych obejmuje: limfadenopatię (powiększenie węzłów chłonnych), splenomegalię (powiększenie śledziony) i wysiękowe zapale-	Wirus EBV do organizmu gospodarza dostaje się przez kontakt bezpośredni drogą oralną, np. pocałunek i oddechową poprzez wydzieliny jamy ustnej (śliny) oraz dróg oddechowych i pośredni poprzez krew, przeszczepy...	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich i pośrednich . Zachowywanie podstawowych zasad higieny . Brak szczepionki i stosownych środków farmaceutycznych.

			nie gardła z gorączką, osłabieniem oraz hepatomegalią (powiększenie wątroby). Objawy wynikają z nadmiernej reakcji immunologicznej, bowiem ma miejsce wzajemne oddziaływanie między zakażonymi limfocytami B a ochronnymi limfocytami T. Limfocyty T mają zasadnicze znaczenie w ograniczeniu zakażonych limfocytów B. W okresie młodzieńczym około 50% osob ma kontakt z wirusem EBV i przechodzi mononukleozę. Choroba rzadko kończy się śmiercią. b/ Chłoniak Burkitta – nowotwór ten wywołany przez wirusa EBV najczęściej występuje u dzieci krajów afrykańskich. Wynika z braku wystarczającej kontroli		

			immunologicznej. c/ Rak jamy nosowogardłowej – wywołwany przez wirusa EBV najczęściej występuje w rejonie Pacyfiku. Ponad 90% ludzi zakażonych wirusem okresowo przez całe życie wydziela zakaźne wiriony, nie wykazując objawów choroby.		
5	Ludzki herpesvirus typ 6 (<i>Human herpesvirus 6, HHV-6</i>)	Wirus HHV-6 należący do podrodziny <i>βherpeswirusów</i> występuje w dwóch odmianach: HHV-6A oraz HHV-6B. Jest wirusem wszehobecnym i limfotropowym . Wykazuje tropizm do limfocytów T , a pod względem właściwości biologicznych przypomina wirusa CMV. Wirus podlega replikacji w śliniankach , następnie jest wydzielany i przenosi się ze śliną. Zakażenia	Rumień nagły – choroba wywołwana przez wirusa HHV-6B charakteryzuje się szybkim wzrostem temperatury i gorączką trwającą kilka dni, po czym pojawia się łagodna wysypka utrzymująca się do 48 godzin. Zakażenia pojawiają się bardzo wcześnie w ontogenezie, bowiem już u noworodków , rzadziej wśród dorosłych. Wirus HHV-6A nie został	Wirus HHV-6 znajduje się w gruczołach ślinowych i w ślinie, a zatem przenoszony jest drogą kontaktu bezpośredniego i pośredniego . U kobiet ciężarnych do zakażenia płodu dochodzi drogą wertykalną .	Ograniczenie kontaktu bezpośredniego z chorym i pośredniego z materiałem zakaźnym. Zachowanie elementarnych zasad higieny .

		letalne wywołuje w limfocytach T i monocytach i trwa przez całe życie. Wywołuje zakażenia oportunistyczne. W postaci latentnej wirus HHV-6 występuje w gruczołach ślinowych.	powiązany etiologicznie z żadną chorobą. 60-90% populacji ma swoiste przeciwciała przeciwko temu wirusowi. Co najmniej 45% populacji jest seropozytywna w kierunku HHV-6 przed ukończeniem 2.r.ż. i prawie 100% dorosłych. Zespół chronicznego zmęczenia – występuje u dzieci starszych i dorosłych. Objawy podobne jak w mononukleozie. Wirus HHV-6 może wywołać u dorosłych objawy mononukleozy oraz limfadenopatii. Wykazano także związek wirusa ze stwardnieniem rozsianym mózgu.		
6	Ludzki herpesvirus typu 7 i 8 (<i>Human herpesvirus typu 7 i 8, HHV-7, HHV-8</i>)	Wirus HHV-7 o budowie charakterystycznej dla herpesvirusów wyizolowano z limfocytów T, śliny i ko-	Dotychczas nie wyjaśniono roli patogennej wirusa HHV-7. Wirus HHV-8 ma znaczący udział	Wirus HHV-7 i 8 może być przeniesiony drogą bezpośrednią i pośrednią za pośrednic-	Ograniczenie kontaktu bezpośredniego z chorym i pośredniego z materiałem zakażonym (ślina, krew..).

		mórek jednojądrzastych krwi obwodowej osób zdrowych. Immoglobuliny swoiste stwierdza się u 90% populacji dorosłych. Wirus ten być może ma związek z rozwojem zakażenia HIV. Wirus HHV-8 niedawno został zidentyfikowany jako kofaktor w powstawaniu mięsaka Kaposiego (wykazano w próbkach biopsyjnych tego mięsaka i wysiękowego chłoniaka). Pierwotnie atakuje limfocyty B, a także w ograniczonych ilościach komórki śródbłónka, monocyty i neurocyty czuciowe.	w powstawaniu mięsaka Kaposiego. Jest to choroba nowotworowa wiążąca się prawdopodobnie z zaburzeniami biosyntezy cytokin i hormonów.	twem śliny, krwi i transplantacji narządu związanego z mięsakiem Kaposiego.	Zachowanie elementarnych zasad higieny.

RODZINA: POKSWIRUSY (<i>Poxviridae</i>)					
VI	Rodzina <i>Poxviridae</i> obejmuje kilka rodzajów, tj. a) ortopokswirusy – należą wirusy wywołujące ospę prawdziwą, wirus krowianki, wirus ospy krowiej, małpiej i in, b) parapokswirusy – zalicza się wirus ospy owczej i wirus dojarek, c) moluscipokswirusy – np. wirus mięczaka zakaźnego powodującego powstawanie łagodnych brodawek. Do tej rodziny należą największe znane wirusy zwierzęce infekujące ssaki, ptaki i owady, wykazujące polimorfizm, przy czym z reguły mają kształt owalny lub przypominają ceglę (ok. 320x200 nm i grubość 200 nm). Posiadają genom w postaci linearnego dwuniciowego DNA połączonego na obu końcach, kodującego ponad 100 różnych białek. Wykazano duże pokrewieństwo antygenowe pomiędzy wirusami należącymi do tego samego rodzaju. Cząstki wirusów wyposażone w fosfolipidową osłonkę, pochodną błon aparatu Golgiego uwalniane są na drodze egzocytozy, natomiast wiriony bezosłonkowe wydostają się po pęknięciu błony komórkowej. Wykazują one tropizm głównie do skóry i błon śluzowych, czego wyrazem są zmiany w postaci krost lub zmian rozrostowych.				
1	Wirus ospy prawdziwej (<i>Variola major</i>) należy do rodzaju: ortopokswirus (<i>Orthopoxvirus</i>)	Wirus ospy prawdziwej należy do rodzaju <i>Orthopoxvirus</i>. Wyróżnia się dwa warianty tego wirusa, tzw. wirus Variola major (śmiertelność ok. 15-40%) oraz Variola minor (śmiertelność na poziomie 1%). Są to największe wirusy osiągające średnicę 200-350 nm, z dwuniciowym DNA. Namnażają się w cytoplazmie komórek dróg oddechowych gospodarza.	Ospa prawdziwa (<i>Variola major</i>) – w 1980 r. ogłoszono jej eradykację, zachowując szczepy w dwóch specjalnych laboratoriach w Atlancie i Moskwie. Patogen poprzez wrota infekcyjne błon śluzowych górnych dróg oddechowych, przenika do narządów limfatycznych, a następnie do skóry, powodując powstawanie pęcherzyków przechodzących	Patogen przenoszony jest przez kontakt bezpośredni, najczęściej drogą oddechową, a także za pośrednictwem zakażonego materiału.	Ograniczenie kontakt z osobą chorą. Zachowanie elementarnych zasad higieny. Stosowana jest skuteczna szczepionka z atenuowanym wirusem krowianki.

			poszczególne stadia rozwojowe. Choroba zaczyna się po inkubacji trwającej 5-17 dni. Zakażony odczuwa wysoką gorączkę, zmęczenie, uporczywy ból głowy, pleców i mięśni. Pojawiają się powikłania w postaci zapalenia mózgu i krwotoku. Charakterystyczne pęcherzykowe wysepki pojawiają się najpierw w jamie ustnej, a później na całym ciele. W dalszej kolejności pojawiają się torsje, biegunka, nasilone krwawienia, jednocześnie z wykwitami skórnymi. Śmiertelność wynosiła około 40%. Alastrim (<i>Variola minor</i>) – łagodniejsza forma ospy ze śmiertelnością 1 – 5%.		

RODZINA: HEPADNAWIRUSY (<i>Hepadnaviridae</i>)					
VII	Wirusy należące do rodziny <i>Hepadnaviridae</i> (nazwa od <i>hepar</i> – wątroba, w której namnażają się) wykazują kształt ikosahedralny/sferyczny i zawierają dwuniciowy DNA. Rodzina ta obejmuje dwa rodzaje spośród których tylko gatunki zaliczane do rodzaju <i>Orthohepadnavirus</i> są patogenami ssaków, w tym człowieka.				
1	Wirus zapalenia wątroby typu B (<i>Hepatitis B virus, HBV</i>)	Niniejszy wirus wykazuje kształt ikosahedralny/sferyczny, ma średnicę 42 nm, posiada osłonkę o grubości 8 nm i rdzeń. Dwudziestościenny nukleokapsyd zawiera kolisty, częściowo dwuniciowy DNA, polimerazę DNA (o aktywności odwrotnej transkryptazy) oraz antygen rdzeniowy HBe-Ag (powstaje na etapie translacji białek kapsydu o właściwościach immunogennych). Nie wchodzi on w skład elementów wirionu. Jego obecność we krwi dowodzi wysokiej zakaźności pacjenta. Wirus replikuje się w hepatocytach. Lipoproteinowa	Zapalenie wątroby typu B – może mieć przebieg bezobjawowy, ostry z żółtaczką lub bez oraz przewlekły prowadzący do marskości wątroby lub pierwotnego raka wątroby. W okresie objawów wstępnych może wystąpić gorączka, złe samopoczucie, brak apetytu, nudności, torsje, bóle w jamie brzusznej. Klasyczne objawy żółtaczki, tj. zażółcenie skóry, ciemny mocz, jasne stolce wskazują na uszkodzenie wątroby. Występowanie zróżnicowanych postaci zakażenia zależne jest	Transmisja wirusa przez bezpośredni kontakt z chorym/nosicielem oraz za pośrednictwem krwi i produktów krwiopochodnych, śliny, mleka, wydzieliny z pochwy (drogą seksualną), a także plynu owodniowego (drogą wertykalną), jak i narzędzi medycznych i niemedycznych.	Ograniczenie kontaktów z chorym i nosicielem. Unikanie przygodnych kontaktów seksualnych. Zachowanie elementarnych zasad higieny. Stosowanie szczepionek z zrekombinowanym antygenem HBsAg i swoistą immunoglobuliną.

		osłonka posiada antygen powierzchniowy HbsAg służący do połączenia z hepatocytom, który wyposażony jest w kilka receptorów błonowych uczestniczących w tym procesie. Wirus ten jest odporny na wiele czynników (w temp. 30-32°C – w surowicy krwi zakaźność utrzymuje do 6 m-cy, zamrożony – wiele lat).	od indywidualnej odporności na zakażenie. Odporność typu komórkowego i zapalenia odpowiadają za wystąpienie objawów klinicznych i wpływają na procesy zdrowienia przez eliminację wirusa w zainfekowanych hepatocytach. Infekcja HBV może także prowadzić do błoniastego kłębkowego zapalenia nerek, czy też guzkowego zapalenia tętnic. Okres inkubacji choroby wynosi od 45 – 180 dni.		
WIRUSY RNA WIRUSY O GENOMIE W POSTACI JEDNONICOWEGO RNA O DODATNIEJ POLARNOŚCI					
RODZINA: PIKORNAWIRUSY (<i>Picornaviridae</i>) <i>Picornaviridae</i> jest jedną z najliczniejszych i najlepiej poznanych rodzin wirusów zawierających kilka z najważniejszych ludzkich i zwierzęcych paragenów. Obejmuje ponad 230 gatunków małych (pico; 22 – 30 nm) wirusów RNA, o nagim					

VII I	kapsydzie. Ich nazwę wyprowadzamy od dwóch cech, tj. wielkości wirionów, bowiem są one male (<i>pico</i>) i zawierają RNA. Istotnymi patogenami człowieka są gatunki należące do 4 rodzajów, tj. : a) Enterovirus – obejmuje poliovirusy wywołujące <i>poliomyelitis</i>, wirusy Coxackie grupy A lub B (nazwa wywodzi się od miasta w stanie Nowy Jork – gdzie odkryto i wyizolowano) i echowirusy (ludzkie wirusy sieroce – pierwotnie nie łączono ich z żadną chorobą). Istnieje co najmniej 71 serotypów enterowirusów. Ich kapsydy są odporne na warunki środowiskowe, a także panujące w przewodzie pokarmowym, co umożliwia im transmisję drogą fekalno-oralną. b) Parechovirus – typ 1 i 2, c) Hepatovirus – wirus zapalenia wątroby typu A (HAV) zaliczany był do tej grupy wirusów, ale później przekwalifikowany został jako <i>Heparnavirus</i> ze względu na unikatowy genom. d) Rhinovirus – wywołujące przeziębienia (<i>rhinitis</i>). Poznano ponad 100 serotypów, które są wrażliwe na kwaśne pH i słabo replikują w temperaturze powyżej 33° C, co ogranicza zachorowania do górnych dróg oddechowych. Stanowią one przyczynę zakażeń obejmujących układ nerwowy, pokarmowy, oddechowy, a także zapalenie mięśnia sercowego, mięśni szkieletowych i wątroby.				
1	a/ Enterowirusy Poliovirusy – 3 serotypy	Kapsyd o budowie dwudziestościanu pozbawiony jest osłonki, genom w postaci jednoniciowego RNA o dodatniej polarności. RNA buduje około 7 200 - 8 450 zasad. Namnaża się w cytoplazmie zakażonych komórek powodując lizę. Początkowo namnażają się w tkance limfatycznej gardła, a następnie w ścianie jelita, skąd wraz z krwią przedostają się	Poliovirusy Nagminne porażenie dziecięce (<i>Poliomyelitis</i>, zapalenie rogów przednich rdzenia kręgowego) – w 2000 roku WHO – nieco przedwcześnie – ogłosiła eradykację wirusa polio na terenie Europy, jednakże pojawiły się pojedyncze przypadki tej choroby. Wirus dostaje się do mózgu z zakażonych mięśni szkieletowych i przenosi się wzdłuż	Wrotami infekcyjnymi są górne drogi oddechowe, jama nosowo-gardłowa lub przewód pokarmowy. Przenoszenie wirusa odbywa się drogą fekalno-oralną poprzez kontakt z wydalinami, skażoną wodę i żywność oraz różne przedmioty. Bezobjawowe wydalanie wirusa sprzyja rozprzestrze-	Zachowanie higieny żywności i żywienia oraz elementarnych zasad higieny osobistej i pomieszczeń (mycie rąk, odkażanie przedmiotów). Unikanie większych skupisk ludności, w szczególności osób zainfekowanych tymi wirusami. Stosowanie szczepionek inaktywowanych (IPV) i atenuowanych (OPV) przeciw <i>poliomyelitis</i>.

		do OUN, mięśni, serca, wątroby. W nielicznych przypadkach ze strony tych narządów obserwuje się zmiany chorobowe. Większość infekcji przebiega bezobjawowo.	unerwiających je zakończeń nerwowych. Wykazuje działanie cytolityczne w stosunku do neuronów ruchowych rogów przednich rdzenia i pnia mózgu. Siła porażenia determinowana jest lokalizacją i liczbą zniszczonej komórek nerwowych. Rozsiewanie wirusa z gardła wykryto przed wystąpieniem objawów, podczas gdy replikacja wirusa i wydalanie z jelit może trwać 30 dni i dłużej. Wirus <i>polio</i> może wywoływać: a) chorobę bezobjawową – ok. 90% zakażeń ma charakter bezobjawowy, b) chorobę minor – choroba gorączkowa u ok. 5% zakażonych, c) chorobę bez	nianiu się w środowisku. Niski poziom kultury higieniczno-sanitarnej i przeludnienie ułatwia przenoszenie wirusa. Wirusy Coxsackie i ECHO mogą zakażać drogą kropelkową i wywoływać zapalenie dróg oddechowych.	

2 3 4	Wirusy Coxackie Echowirusy Enterowirusy		porażeń – 1-2%, d) chorobę major/ porażenną – peł- noobjawową: nie- symetryczne poraże- nie wiotkie mięśni szkieletowych (ok. 85%), niedowłady kończyn, porażenie mięśni gardła, strun głosowych i mięśni oddechowych, co kończy się śmiercią. Objawy: aseptyczne zapalenie opon mózgowo-rdzenio- wych, zapalenie mózgu. <u>Wirusy Coxackie,</u> <u>echowirusy, enter-</u> <u>owirusy</u> Biegunka u niemow- ląt, zapalenie opryszczkowe gardła, zespołu dłoni, stóp i ust (wysypka), zapa- lenie opon mózgowo- rdzeniowych, nie- dowłady, zapalenie płuc, wątroby, osierdzia i mięśnia		

5	<i>b/ Parechovirus</i> – serotypy 1 i 2 Parchowirus -1 i 2		sercowego, trzustki, wysypki plamiste/ pęcherzykowe, cukrzyca. <u>Enterowirusy 70 i 72</u> – ostre krwotoczne zapalenie spojówek, rogówki – ślepotą (70), zapalenie wątroby (72). <u>Parechowirusy</u> Zakażenia układu oddechowego i pokarmowego (letnia biegunka).		
6	<i>c/ Hepatovirus/ Heparnavirus</i> Wirus zapalenia wątroby tpu A (<i>Hepatitis A virus, HAV</i>)	Wirus HAV posiada nagi ikosahedralny kapsyd o średnicy 27 nm, wewnątrz którego znajduje się nić RNA o dodatniej polarności. RNA zbudowany jest z około 7470 nukleotydów. Wchodzi w interakcję z receptorami znajdującymi się na powierzchni hepatocytów i innych typów komórek w których zachodzi replikacja. Potomne	Wirus WZW typu A po przejściu przez gardło lub warstwę komórek epitelialnych jelita dostaje się do krwi, a stąd do komórek wątroby. Po namnożeniu się i uwolnieniu do żółci pojawia się w stolcu. WZW typu A, zwane kiedyś żółtaczką zakaźną – zasadniczo nie różni się od WZW typu B. Choroba prawie zawsze ma prze-	Transmisja wirusa odbywa się drogą fekalno-oralną. Źródłem infekcji jest zanieczyszczona woda i produkty spożywcze zanieczyszczone odchodami.	Przerwanie dróg fekalno-oralnych przenoszenia się wirusa. Unikanie potencjalnie zanieczyszczonej wody i żywności, w tym niedogotowanych skorupiaków. Dbałość o higienę żywności i żywienia oraz najbliższego środowiska. Zachowanie elementarnych zasad higieny. Stosowanie inaktywowanej szczepionki przeciw HAV oraz

		wiriony uwalniają się w procesie egzocytozy . Różni się niektórymi cechami od enterowirusów. Jego namnażanie wymaga dłuższego okresu adaptacji. Znany jest tylko jeden serotyp .	bieg łagodny, szczególnie u dzieci . Najpierw pojawiają się objawy grypopodobne, nudności, wymioty, złe samopoczucie , a w fazie żółtaczki – występuje hiperbilirubinemia, żółtaczka i bolesność wątroby . Opisano niewiele przypadków o przebiegu dynamicznym, czasami śmiertelnym lub przewlekłym (1-3 osób/1000 z 80% śmiertelnością). Okres inkubacji: 2–6 tygodni . HAV namnaża się w jelicie , po krótkiej wiremii , następnie dostaje się do wątroby , w której także ulega intensywnemu namnażaniu się.		profilaktyczne podawanie preparatów immunoglobulinowych.
7	<i>d/ Rhinovirus</i> Rodzaj: Rhinowirus (<i>Rhinovirus</i>) – obejmuje dwa gatunki występujące	Wiriony podobne do enterowirusów pod względem organizacji genomu oraz cyklu replikacji , który	Rhinowirusy – czynnik etiologiczny ponad 50% przeziębień, zakażeń błony śluzowej jamy	Patogen przenoszony jest drogą oddechową (kropelkową). Kontakt bezpośredni z chorym	Ograniczenie kontaktów z osobą zainfekowaną. Zachowanie elementarnych zasad higieny .

	u człowieka, opisano 117 serotypów	zachodzi w temperaturze 33°C, co pozwala im namnażać się w błonie śluzowej nosa. Wykazują gestą strukturę wirionu i są wrażliwe na kwasy. Replikują głównie w jamie nosowej.	nosowo-gardłowej (nieżyt nosa). Atakowane są więc górne drogi oddechowe. W rzadkich przypadkach mogą wywołać zapalenie oskrzeli . Okres inkubacji: 2-4 dni . Najlepiej rosną i namnażają się w temperaturze ok. 33°C, a zatem predysponowane są do chłodniejszego środowiska błony śluzowej nosa. W szczycie choroby wydzielina z nosa może zawierać od 500-1000 wirionów.	lub skażonymi przedmiotami sprzyja szerzeniu się choroby.	Mycie rąk i odkażanie różnych przedmiotów to najskuteczniejsze metody zapobiegania rozprzestrzenianiu się wirusa. Chusteczki wirusobójcze nasycone kwasem cytrynowym również ograniczają przenoszenie wirusów.
IX	RODZINA: ASTROWIRUSY (<i>Astroviridae</i>) i KALICIWIRUSY (<i>Caliciviridae</i>)				
	Obie rodziny, tj. <i>Astroviridae</i> i <i>Caliciviridae</i> wywołują zakażenia układu pokarmowego u małych dzieci . Średnica ich wirionów wynosi odpowiednio od 28-30 nm oraz 30-35 nm. Wirusy patogenne to: <i>Norovirus</i> i wirus WZW typu E (HEV). Ostatni z nich występuje głównie w krajach Azji, Afryki i Ameryki Środkowej.				
1	Rodzaj: Astrovirusy (<i>Astrovirus</i>)	Astrowirusy kształtem przypominają gwiazdę pięcio- lub sześcioramienną. Mają osłonkę	Zakażają ludzi, głównie dzieci i zwierzęta wywołując łagodną biegunkę i wymioty .	Przenoszone są drogą fekalno-oralną , głównie przez skażoną wodę pitną.	Stosowanie zasad higieny osobistej, żywności i żywienia, a także środowiska.

		lipoproteinową, a genom stanowi jednoniciowy RNA (7500 nukleotydów) o dodatniej polarności. Ich średnica waha się od 28-30 nm . Charakteryzują się małą patogennością.			
2	Rodzaj: Kaliciwirus (<i>Calicivirus</i>), przedstawiciel: <i>Norovirus</i>	Kaliciwirusy mają charakterystyczną, z zagłębieniami powierzchni kapsydu, nadającą kształt sześcioramiennej gwiazdy (forma sferyczna). Genomem jest jednoniciowy RNA o dodatniej polarności , złożony z 7500 nukleotydów ze specyficznym białkiem na końcu 5. Należą do wirusów bezosłonkowych . Ich średnica waha się od 30-35 nm .	<i>Norovirus</i> wywołuje zapalenie żołądka i jelit . Infekcja rozpoczyna się ostrą biegunką, nudnościami, torsjami i bólem brzucha . W wyniku zakażenia ulegają zniszczeniu kosmki jelitowe i bariera jelitowa , co uniemożliwia wchłanianie wody i składników odżywczych. Wraz z retrowirusami i adenowirusami tworzą grupę najczęstszych patogenów układu pokarmowego u dzieci. Okres inkubacji trwa 24-28 godzin.	Przenoszone są drogą fekalno-oralną , głównie przez skażoną wodę pitną i skażoną żywność.	Stosowanie zasad higieny osobistej, żywności i żywienia, a także środowiska.

3	Rodzina: Kaliciwirusy (<i>Caliciviridae</i>) Wirus zapalenia wątroby typu E (<i>Hepatitis E virus, HEV</i>)	Wirus zapalenia wątroby należy do bezosłonkowych wirusów z jednoniciowym RNA, osiagających rozmiary 27-34 nm. Wykazuje wiele wspólnych cech z kaliciwirusami i dlatego został włączony do tej rodziny.	Wirus HEV wywołuje endemiczne lub epidemiologiczne zapalenie wątroby o etiologii zakaźnej u ludzi w krajach Azji, Afryki i Ameryki Południowej. Przebieg choroby z reguły łagodny (rzadko ostry) i przypomina WZW typu A. Nie stwierdzono zakażeń przewlekłych. Śmiertelność wynosi 1-2%, tj. około 10x więcej niż w przypadku zakażenia HAV. Zakażenie HEV u kobiet ciężarnych w III trymestrze ciąży wiąże się z 10-40% śmiertelnością płodu. Okres inkubacji: 2-6 tygodni.	Przenoszone są drogą fekalno-oralną, głównie przez skażoną wodę pitną i żywność. Zakażenia drogą wertykalną.	Stosowanie zasad higieny osobistej, żywności i żywienia, a także środowiska (skażona woda).
X	RODZINA: TOGAWIRUSY (<i>Togawiridae</i>) Rodzina <i>Togawiridae</i> obejmuje dwa rodzaje, tj. <i>Alphavirus</i> – przenoszone przez stawonogi, zakażenia mają miejsce w regionach tropikalnych i subtropikalnych i <i>Rubivirus</i> – z najważniejszym przedstawicielem jakim jest wirus różyczki (<i>Rubella virus</i>). Do togawirusów należy także 25 alfawirusów, które są istotne dla osób podróżujących. Wirusy tej rodziny posiadają kapsyd o symetrii ikosahedralnej, który otoczony jest osłonką. Średnica kapsydu waha się od 35-40 nm, natomiast całego				

	wirionu 60-75 nm . Genom stanowi jednoniciowy RNA , o dodatniej polarności. Potomne wiriony opuszczają komórkę przez pączkowanie .				
1	Gatunki z rodzaju: Alfavirus (<i>Alphavirus</i>)	Alfawirusy wykazują symetrię ikosahedralną , otoczone są osłonką . Średnica kapsydu waha się od 35-40 nm , natomiast całego wirionu 60-75 nm . Genom stanowi jednoniciowy RNA , o dodatniej polarności. Dzięki 2-3 glioproteinom zakotwiczonym grupami –COOH w kapsyldzie alfawirusy są dość mocno związane . Przylegają one do swoistych receptorów błonowych wielu typów komórek różnych gatunków kręgowców (ludzie, małpy, konie, ptaki, gady, płazy) i bezkęgowców (komary, kleszcze). Poszczególne wirusy wykazują tropizm do	Choroba Chikungunya – zakażenie często ma przebieg bezobjawowy lub łagodny z objawami w postaci gorączki, wysypki i bólów stawów . Niekiedy może wystąpić przetrwiała artralgia (ból stawów) i zapalenie wielu stawów, prowadząc do ich trwałego uszkodzenia. Odnotowano rzadsze przypadki zapalenia mózgu lub opon mózgowo-rdzeniowych i mózgu , z dużą śmiertelnością.	Alfawirusy transmitowane są przez komary z rodzaju <i>Aedes</i> . Występują w południowej Ameryce, zachodniej Afryce i Azji. Inne alfawirusy przenoszone również przez wektory w postaci stawonogów (<i>Aedes</i> , <i>Culiseta</i> , <i>Culex</i> i inne komary) w strefach tropikalnych i subtropikalnych. Człowiek zwykle jest ostatecznym gospodarzem i nie może przenosić wirusa do wektora , bowiem nie występuje przetrwiała wiremia. Do zakażeń dochodzi zwykle latem i w porach deszczowych.	Unikanie ostępów leśnych lub dżungli . Zabezpieczenie się substancjami odstraszającymi owady (repelenty, np. ftalan dimetylu). Stosowanie szczepień ochronnych przeciw alfawirusom.

		określonych tkanek, wywołując różne choroby. Po połączeniu z receptorami komórki wirus wnika drogą endocytozę . Z powstałego endosomu do cytoplazmy komórki uwalnia się kapsyd i genom , który łączy się z rybosomami jako mRNA .			
2	Wirus różyczki (<i>Rubella virus</i>)	Wirion posiada osłonkę z hemaglutyniną , wykazuje symetrię ikosaedralną . Średnica całego wirionu wynosi 60-65 nm . Genom stanowi jednoniciowy RNA , o dodatniej polarności. Wirus namnaża się w narządach limfatycznych wrót infekcyjnych oraz w jamie nosogardłowej , przenika do krwi (wiremia), a następnie do skóry, gdzie pojawia się wysypka .	Różyczka przebiega pod postacią łagodnej, niegroźnej wysypkowej choroby zakaźnej dzieci i młodzieży . Typowymi objawami są: bladoróżowa wysypka i powiększone węzły chłonne . W 50% przypadków zakażenia są bezobjawowe. Zakażenie plodu – to najistotniejszy problem kobiet wrażliwych, które wcześniej nie nabyły odporności. Wirus przeniesiony na	Zakażenia szerzą się poprzez bezpośredni kontakt, drogą oddechową/ kropelkową oraz wertykalną .	Unikanie kontaktów z osobami zakażonymi wirusem. Przestrzeganie podstawowych zasad higieny. Stosowanie atenuowanych szczepionek u dzieci, dziewcząt i chłopców przed osiągnięciem wieku dojrzewania.

			plód prowadzi do obumierania płodu (poronienia, martywe porody) lub do powstania wad rozwojowych (teratogeneza), jak małogłowie (mikromegalia), wrodzone wady serca, rozszczep kręgosłupa, zaćma i inne wady wzroku, głuchota, opóźniony rozwój umysłowy. Szczególnie niebezpiecznym okresem jest I trymestr ciąży, kiedy zachodzi intensywnie proliferacja komórek, ich dyferencjacja, proces histo- i organogenezy.		
XI	RODZINA: FLAWIWIRUSY (<i>Flaviviridae</i>) Do rodziny <i>Flaviviridae</i> należą dwa patogenne rodzaje, tj. <i>Flavivirus</i> obejmujące łącznie 68 gatunków i <i>Hepacivirus</i>. Wirusy tej rodziny wykazują morfologiczną jednorodność. Wywołują one dużo zakażeń wśród ludzi zamieszkujących regiony południowe i wschodnie kuli ziemskiej. W Europie występuje tylko jeden przedstawiciel – wirus kleszczowego zapalenia mózgu.				

1	Wirus Dengi <i>(Dengue virus, DENV 1-4)</i>	Posiada kapsyd ikosa-hedralny , o średnicy 30 nm otoczony jest osłonką , natomiast cały wirion osiąga średnicę 45 nm . Genom stanowi jednoniciowy RNA o dodatniej polarności . Koduje trzy białka strukturalne i siedem niestukturalnych. Wiriony potomne uwalniają się poprzez egzocytozę lub drogą lizy komórek.	Denga objawia się gorączką, bólem głowy, mięśni i stawów , jak i wysypką podobną do spotykaniej w odrze. W ostrych przypadkach dochodzi do zagrażającej życiu, gorączki krwotocznej z krwotokami, trombocytopenią i hipowolemią (obniżony poziom wypełnienia naczyń – zakłócenia czynności ukł. sercowo-naczyniowego). Wirus Denga wywołuje około 50 mln zakażeń i około 300 tys. gorączki krwotocznej.	Patogen przenoszony jest przez wektor – komary z rodzaju <i>Aedes</i> i in. Najczęściej występuje w krajach tropikalnych.	Zabezpieczenie się substancjami odstraszającymi owady (repelenty, np. ftalan dimetylu). Stosowanie inaktywowanej szczepionki lub surowicy odpornościowej .
2	Wirus żółtej gorączki <i>(Febris flava)</i>	Posiada kapsyd ikosa-hedralny , o średnicy 30 nm otoczony jest osłonką , natomiast cały wirion osiąga średnicę 45 nm . Genom stanowi jednoniciowy RNA o dodatniej polarności . Koduje trzy białka	Żółta gorączka jest ostrą i ciężką chorobą, pojawiającą się nagle, z gorączką, żółtaczką, zespołem krwotocznym, bólami gałek ocznych, niewydolnością nerek i śpiączką . Charak-	Patogen przenoszony jest przez wektor – komary z rodzaju <i>Aedes</i> . Najczęściej występuje w Afryce i Ameryce Południowej.	Zabezpieczenie się substancjami odstraszającymi owady (repelenty, np. ftalan dimetylu). Zakażeniu można zapobiec stosując inaktywowaną, albo atenuowaną

		strukturalne i siedem niestrukturalnych. Wiriony potomne uwalniają się poprzez egzocytozę lub drogą lizy komórek.	teryzuje się zmianami degeneracyjnymi w wątrobie, nerkach i mięśniu sercowym. Może wystąpić intensywne krwawienie z przewodu pokarmowego. Podczas epidemii śmiertelność wzrasta do 50%. Zakażenie rozpowszechnione jest w Afryce, Ameryce Południowej i Środkowej.		szczepionkę lub surowicę odpornościową.
3	Wirusowe zapalenie wątroby typu C (<i>Hepatitis C virus, HCV</i>)	Kapsyd ma kształt ikosahedralny, o średnicy 40 nm otoczony jest osłonką, natomiast cały wirion osiąga średnicę 60 nm. Genom stanowi jednoniciowy RNA o dodatniej polarności, zbudowany z 9100 nukleotydów. Koduje 10 białek, w tym 2 glikoproteiny E1 i E2. Wirion wykazuje dużą zmiennosc antygenową, chroniąc się przed układem	Wirusowe zapalenie wątroby typu C wykazuje wyższą częstość zapalenia przetrwałego wątroby (85%) względem WZW typu B, co w konsekwencji prowadzi do rozwoju pierwotnego raka wątroby (po 10 latach) i marskości wątroby (po około 20 latach). Analiza materiału biopsyjnego wątroby w aspekcie	HCV zakaża tylko ludzi i szympany. Do zakażenia dochodzi drogą kontaktu bezpośredniego z osobą chorą oraz pośrednią (transfuzja krwi, zabiegi medyczne, źle wysterylizowany sprzęt). Około 70% zakażeń ma miejsce w placówkach ochrony zdrowia.	Unikanie kontaktów z osobami zakażonymi. Zachowanie procedur związanych ze sterylizacją sprzętu i narzędzi medycznych. Używanie jednorazowych/ wyjąłowych strzykawek. Zachowanie elementarnych zasad higieny. Unikanie przygodnych kontaktów seksualnych.

		immunologicznym gospodarza (zapalenia przetrwałe). HCV wiąże się z receptorem powierzchniowym CD81 na hepatocytach i limfocytach B . Wirion składa się i uwalnia w retikulum endoplazmatycznym . Białka HCV hamują proces apoptozy i aktywność interferonu , wpływając na rozwój przewlekłego zakażenia .	występujących nacieków limfocytarnych, zapalenia, włóknienia wnęki i części okołonękowej oraz martwicy płatowej pozwala dokonać oceny stopnia nasilenia choroby. Okres inkubacji: 1-4 m-cy .		
4	Wirusowe zapalenie wątroby typu G (<i>Hepatitis G virus, HGV</i>)	Wirus HGV pod względem budowy i właściwości wykazuje podobieństwo do gatunków należących do rodziny <i>Flaviviridae</i> . Kapsyd ma kształt ikosahedralny , otoczony jest osłonką , natomiast cały wirion osiąga średnicę 35-37 nm . Genom stanowi jednoniciowy RNA o dodatniej	Wirusowe zapalenie wątroby typu G , jego objawy budzą kontrowersje , bowiem uważa się, że prawdopodobnie wirus HGV nie jest szkodliwy, nie wywołuje żadnych objawów chorobowych, a jedynie sprzyja zapaleniu wątroby przy nadkażeniu. Inni uważają, że może on mieć	Do zakażenia dochodzi głównie poprzez przyjmowanie preparatów , np. środków psychoaktywnych drogą dożylną (u 85% występują przeciwciała), podczas oddawania krwi (u ok. 80% krwiodawców stwierdzono przeciwciała) oraz drogą wer-	Przestrzeganie elementarnych zasad higieny związanych z procedurą sterylizacji narzędzi medycznych, stosowanie wyjałowionych materiałów. Zachowanie elementarnych zasad higieny .

		polarności , który złożony jest z około 9400 zasad.	jednak związek z zapaleniem wątroby, marskością i pierwotnym rakiem wątroby .	tykalną (zakażenia okołoporodowe).	
5	Wirus kleszczowego zapalenia mózgu (<i>Encephalitis ixodica</i> , KZM)	Wirus KZM pod względem budowy i właściwości wykazuje podobieństwo do gatunków należących do rodziny <i>Flaviviridae</i> . Kapsyd ma kształt ikosahedralny , otoczony jest osłonką . Genom stanowi jednoliniowy RNA o dodatniej polarności . Traci wirulencję w sytuacji wysuszenia , podczas pasteryzacji , pod wpływem środków dezynfekcyjnych .	Kleszczowe zapalenie mózgu przebiega dwufazowo . Początkowo występują objawy grypopodobne, nudności, wymioty i biegunka , które utrzymują się do 7 dni, przy czym u części osób objawy te ustępują. U części osób chorych po kilkudniowym okresie ustąpienia objawów rozwija się druga faza, tj. neuroinfekcji pod postacią zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych, zapalenia mózgu, zapalenia móżdżku lub zapalenia rdzenia kręgowego . U większości objawy ustępują całkowicie po 2-3 tygodniach. Śmiertel-	Do zakażenia dochodzi w wyniku ukłucia przez zakażonego kleszcza oraz drogą pokarmową spożywając surowe mleko krów, kóz i owiec na terenach endemicznych. Wirus KZM krąży między zwierzętami leśnymi , a przynosicielami wirusa – kleszczami .	Noszenie specjalnej odzieży w lesie, stosowanie środków odstraszających (repellentów), unikanie lasów w rejonach zakażonych kleszczy. Stosowanie szczepień ochronnych przeciwko KZM (leśnicy, wojskowi stacjonujący w lasach ...),

			ność waha się w granicach 1% . W Polsce największa częstość zachorowań przypada na okresy gradacji kleszczy , tj. w czerwcu/lipcu i październiku. Okres inkubacji: średnio 7-14 dni , w przypadku zakażenia pokarmowego – 3-4 dni .		
XII	RODZINA: KORONAWIRUSY (<i>Coronaviridae</i>)				
	Rodzina <i>Coronaviridae</i> obejmuje szeroko rozpowszechnione wirusy RNA wywołujące choroby przeziębieniowe wśród ludzi i zwierząt. Są one drugim co do częstości przeziębieniowym czynnikiem etiologicznym (tuż po rhinowirusach). Ludzkie patogeny jako czynniki etiologiczne oraz wirus SARS (zidentyfikowany w 2002 r. 2 Chinach) odpowiedzialne są za choroby przeziębieniowe . Wiriony pod mikroskopem przypominają koronę słoneczną , stąd nazwa rodziny. Wiriony koronawirusów mają kształt ikosahedralny/sferyczny , zawierają genom w postaci jednego z najdłuższych RNA o dodatniej polarności (od 27 000-30 000 zasad) i średnicę wynoszącą 8 – 160 nm . Na powierzchni osłonki występują glikoproteinowe maczugowate wypustki ułożone promieniście tworzące koronę, zapewniające przeżycie w warunkach przewodu pokarmowego i transmisję fekalno-oralną .				
1	Ludzki koronawirus (<i>Human coronavirus, HuCV</i>) – wyróżnia się kilka serotypów i odmian	Wirion w postaci ikosahedralnej/-sferycznej posiada osłonkę i średnicę wahającą się od 120-160 nm . Przebłonowo zlokalizowana jest	Przeziębienia pojawiające się głównie zimą i wczesną wiosną. Powoduje różne zakażenia układu oddechowego (głównie górnych dróg	Zakażenie szerzy się drogą kropelkową poprzez bliski kontakt, a także najprawdopodobniej innymi drogami transmisyjnymi .	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich z osobami chorymi i przedmiotami przez nich używanymi. Zachowanie elementarnych zasad higieny .

		m. in. glikoproteina E2 odpowiedzialna za wiązanie się wirusa i fuzję błon. Genom składa się z najdłuższych ze znanych cząsteczek RNA o dodatniej polarności, który połączony jest z osłonką w postaci spirali rybonukleoproteiny. Podczas replikacji RNA powstaje siedem subgenomowych mRNA, które kodują po jednym białku strukturalnym. Synteza RNA ma miejsce w strukturach błonowych, a ich dojrzewanie w retikulum granularnym, skąd transportowany jest do aparatu Golgiego.	oddechowych, a niekiedy dolnych), ograniczone do wielorzędkowego nabłonka migawkowego jamy nosowej i tchawicy. Może też powodować zapalenie płuc i mięśnia sercowego, a u dzieci również zapalenie żołądka i jelita. Odpowiada za około 30% infekcji przeziębieniowych. Wirus wykazuje wysoką zmiennosc antygenową, stąd też często dochodzi do reinfekcji.		
2	Wirus SARS (<i>Virus SARS</i>) – <i>wirus zespołu ostrej ciężkiej niewydolności oddechowej</i>	Wirus SARS należy do tej samej rodziny koronawirusów, a zatem wykazuje podobne cechy (jak wyżej). Podobieństwo	Ostra ciężka niewydolność oddechowa, która przebiega z różnym nasileniem, tj. od łagodnej postaci po ciężką z zejściem	Zakażenie szerzy się drogą kropelkową poprzez bliski kontakt z chorym, a także najprawdopodobniej innymi	Ograniczenie kontaktów bezpośrednich z osobami chorymi i przedmiotami przez nich używanymi. Zachowanie elemen-

		genomowe do koronawirusów człowieka wynosi 50-60%.	śmiertelnym (około 10%). W obrazie klinicznym SARS jako postać atypowego zapalenia mięszu płucnego charakteryzuje wysoka gorączka i duszność, dreszcze, skurcze mięśni, bóle i zawroty głowy, bóle mięśni inne. U 10% ludzi występuje biegunka. Śmiertelność przekracza 10%. Okres inkubacji trwa 2-10 dni.	drogami transmisyjnymi. Wiriony obecne są w pocie, moczu i odchodach.	tarnych zasad higieny. Brak szczepionki.
XIII	RODZINA: RETROWIRUSY (<i>Retroviridae</i>)				
	Wirusy RNA rodziny <i>Retroviridae</i> wyposażone są w enzym – odwrotną transkryptazę (rewertazę), odpowiedzialną za transkrypcję jednonicowego RNA na dwuniciowy prowirusowy DNA . Replikacja tego wirusa możliwa jest jedynie po integracji prowirusowego DNA , powstałego na matrycy wirusowego genomu (RNA) z materiałem genetycznym komórki gospodarza (DNA) , np. limfocyta Th. Niektóre retrowirusy wykazują zdolność onkogennej transformacji komórki i dlatego też nazywane są onkowirusami . Do patogennych retrowirusów człowieka należą: wirusy HIV (<i>Human immunodeficiency virus</i>) typu I i II – będące czynnikiem etiologicznym choroby AIDS (<i>Acquired Immune Deficiency Syndrome</i>). Należą one do rodzaju Lentivirus . Patogennymi wirusami są również retrowirusy HTLV-BLV , obejmujące wirusy HTLV (<i>Human T-cell leukemia virus</i>) typu I i II – wywołujące nowotwory złośliwe wywodzące się z limfocytów T.				
1	Ludzki wirus upośledzenia	Ze względu na dużą zmiennosć an-	Wirusy HIV wywołują chorobę	Drogi transmisji HIV należy wiązać z	Unikanie kontaktu z krwią , przygodnych

	odporności (<i>Human immunodeficiency virus, HIV-1 i HIV-2</i>)	tygenową, patogenność i zasięg geograficzny wyróżniono dwa podtypy wirusa HIV, tj. wirus HIV-1 i HIV-2. Są to wirusy ikosahedralne/sferyczne, których średnica wynosi 80-120 nm, wyposażone są w osłonkę lipoproteinową, pochodzącą z błon komórek gospodarza. Na jej powierzchni występują guzki lipoproteinowe (70-80) o masie cząsteczkowej 120 000 (gp 120), które dość luźno połączone są z transmembranową glikoproteiną (gp 41). Regiony białka „guzkowego” wiążą się z receptorami CD4. Pod osłonką znajduje się otoczka białkowa zbudowana z drobin p 18, a następnie kapsyd z silnie immunogennym białkiem	AIDS – jako zespół niedoboru odporności (opisano w 1981 r.). Patogeneza choroby bezpośrednio związana jest z osłabieniem, załamaniem się odporności komórkowej w wyniku utraty limfocytów T CD4⁺. Zakażenie pierwotne przebiega bezobjawowo lub jako ostra choroba reowirusowa z objawami w postaci: zapalenia spojówek, zapalenia gardła, wysypką i powiększeniem węzłów chłonnych, a niekiedy przemijającego zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych i mózgu. W wyniku spadku liczby limfocytów T CD4⁺ i wzrostu ilości wirionów we krwi obwodowej obserwowana jest tzw. limfadenopatia (powiększenie węzłów	grupami ryzyka, tj. osób szczególnie narażonych na zakażenia. Są to: homoseksualiści i biseksualiści, seksualni partnerzy osób zarażonych, narkomani, biorcy preparatów krwiopochodnych, zakażona matka infekuje płód (droga wertykalna). Zakażenie innymi drogami, np. poprzez śliną, łzy nie znalazło potwierdzenia i nie stanowi istotnego zagrożenia. Drogi infekcji: kontakt seksualny, krew i preparaty krwiopochodne, poprzez łożysko, krew i wydzielinę kanału rodnej matki. Swoiste przeciwciała anty-HIV pojawiają się	kontaktów seksualnych (stały partner), stosowanie chemioterapeutyków w profilaktyce zakażeń wertykalnych w okresie ciąży. Zachowanie elementarnych zasad higieny.

		(p 24). Rdzeń wirusa zawiera dwie identyczne cząsteczki RNA o dodatniej polarności, odwrotną transkryptazę, proteazę i integrzę. RNA zbudowany jest z 9750 nukleotydów, których określone sekwencje tworzą geny strukturalne (<i>gag, pol i env</i>), niezbędne w replikacji (<i>tat, rev i sekwencje LTR</i>) i nie biorące w niej udziału, a będące genami regulatorowymi (<i>vif, nef, vpr, vpx i vpu</i>). Wirusy HIV wykazują szczególne powinowactwo do limfocytów Th posiadających receptor błonowy CD4, ale także do monocytów, makrofagów, komórek dendrytycznych, Langerhansa oraz mikrogleju.	chlónnych). Pojawiają się zakażenia oportunistyczne, którym dość często towarzyszą chlioniaki, rzadko mięsaki Kaposiego oraz tzw. encefalopatia związana z AIDS (zapalenie mózgu, zespół demencji). Chorobami wskazywanymi na AIDS są: choroby wirusowe – <i>HSV</i> – owrzodzenia, zapalenie przełyku, oskrzeli, płuc, <i>VZV</i> – półpasiec, <i>CMV</i> – zapalenie siatkówki, mózgu, płuc, jelita grubego, <i>wirus J.C.</i> – leukoencefalopatia, <i>HIV</i> – zespół mózgu, zespół wyniszczenia, choroby bakteryjne – <i>Salmonella</i> – sepsa, <i>Streptococcus sp.</i>, <i>Haemophilus sp.</i>, <i>Legionella pneumophila</i> – zapalenie płuc, <i>Mycobacterium tuberculosis</i> – gruźlica,	w surowicy od 3-6 tygodnia, niekiedy do 6 m-cy.	

			<i>Shigella</i> – biegunki, choroby grzybicze – <i>Candida albicans</i> – kandydoza: zapalenie przełyku, oskrzeli płuc, <i>Histoplasma</i>, <i>Cryptococcus</i> – kokcydioza, <i>Pneumocystis carinii</i> – zapalenie płuc, choroby pierwotniakowe – <i>Cryptosporidium parvum</i>, <i>Isospora belli</i> – biegunki, <i>Toxoplasma gondii</i> – zapalenie mózgu,		
XIV	WIRUSY O GENOMIE W POSTACI DWUNICIOWEGO RNA RODZINA: REOWIRUSY (<i>Reoviridae</i>)				
	W skład rodziny <i>Reoviridae</i> wchodzi trzy rodzaje wirusów patogennych wywołujących choroby u człowieka, tj. koltiwirusy (gorączkę kleszczową Kolorado), reowirusy i rotawirusy – mające największe znaczenie w patologii człowieka, bowiem wywołują biegunki u małych dzieci i osób w podeszłym wieku, a przy niedoborze odporności prowadzą do poważnych schorzeń. Mają budowę ikosahedralną i dwuwarstwowy kapsyd. Osiągają średnicę od 60-80 nm. Genom <i>Reoviridae</i> stanowi dwuniciowy segmentowany RNA.				
1	Koltiwirusy (<i>Coltivirus</i>)	Wiriony mają budowę ikosahedralną, kształtem przypominają koło wozu od słowa	Koltiwirusy wywołują gorączkę kleszczową Kolorado , która zwykle ma przebieg	Wektorem tej choroby są kleszcze .	Zabezpieczanie organizmu przed ukąszeniem kleszcza. Stosowanie repelentów

2	Reowirusy (<i>Reovirus</i>)	„rota” (koło). Genomem jest dwuniciowy RNA otoczony dwuwarstwowym kapsydem . Zewnętrzny kapsyd tworzą białka strukturalne otaczające, a wewnętrzny – nukleokapsyd otaczający rdzeń , zawierający enzymy dla syntezy RNA i 10 (reo) lub 11 (rota) różnych podwójnych nici RNA stanowiących segmenty genomu. Między nimi może zachodzić wymiana genów i mogą tworzyć się wirusy hybrydowe .	łagodny , z gorączką, bólami głowy i mięśni, nudnościami i torsjami , rzadziej z zapaleniem mózgu. Okres inkubacji: do 6 dni . Reowirusy najprawdopodobnie wywołują zakażenia górnych dróg oddechowych i układu pokarmowego u dzieci oraz zapalenie żołądka i jelit .	Do zakażenia dochodzi drogą oddechową i pokarmową .	i odpowiednich okryć. Unikanie kontaktów z chorym. Przestrzeganie elementarnych zasad higieny . Unikanie kontaktów z osobami zakażonymi i zdrowymi nosicielami. Ścisłe przestrzeganie zasad higieny .
3	Rotawirusy (<i>Rotavirus</i>)		Rotawirusy należą do najczestszych czynników etiologicznych biegunek u niemowląt i małych dzieci , a także osób w podeszłym wieku , w szczególności z zaburzeniami odporności. Powodują zapalenie żołądka i jelit oraz zakażenia układu oddechowego .	Patogeny wnikają drogą oralną lub kropelkową , namnażają się w kosmkach jelitowych.	

XV	WIRUSY O GENOMIE W POSTACI JEDNONICOWEGO RNA O UJEMNEJ POLARNOŚCI RODZINA: ORTOMYKSOWIRUSY (<i>Orthomyxoviridae</i>)				
	Do rodziny <i>Orthomyxoviridae</i> należy jeden rodzaj <i>Influenza</i> obejmujący trzy gatunki: <i>Influenza virus A</i>, <i>Influenza virus B</i> i <i>Influenza virus C</i>, które odpowiedzialne są za epidemie i pandemie grypy. Ich struktura antygenowa wykazuje dużą zmienność ze względu na zwiększoną częstość występowania mutacji genowych oraz na skutek zachodzących rekombinacji. Najważniejszym typem jest typ A, bowiem typ B występuje endemicznie, a typ C spotykany jest wyjątkowo rzadko. Genom w postaci jednonicowego RNA o ujemnej polarności.				
1	Wirus grypy typu A, B i C (<i>Influenza virus A, B i C</i>)	Wiriony wykazują daleko idący pleomorfizm (wielopostaciowość) począwszy od form wydłużonych do postaci kulistej. Ich wielkość waha się od 80-120 nm. Genom wirusa grypy A i B zawiera 8 różnych helikalnych nukleokapsydowych segmentów, gdzie każdy z nich zawiera RNA o ujemnej polarności wraz z nukleoproteiną i transkryptazą. Wirus C posiada tylko 7 segmentów. Nukleokapsyd ma symetrię spiralną, okrywa go glikoproteinowa osłon-	Wirus grypy typu A odpowiedzialny jest za występowanie corocznych epidemii, a niekiedy pandemii grypy. Należy do jednej z najbardziej zakaźnych chorób wirusowych. Po infekcji wirus namnaża się w blonie śluzowej nosogardzieli, wywołując po okresie inkubacji (24-72 godziny) zapalenie gardła, a nawet tchawicy i oskrzeli. Infekcja płuc zwykle nie występuje, ale może wystąpić, jeśli u danej osoby stwierdzono wcześniejsze zakaże-	Patogeny grypy przenoszone są drogą oddechową, szczególnie w okresie nasilonych zachorowań podczas zimy. Na zakażenia narażone są wszystkie grupy wiekowe, ale powikłania (zapalenie płuc, mięśnia sercowego, mózgu i opon mózgowych) obserwuje się szczególnie u dzieci i osób starszych. Szczepy patogenne zwierząt mogą także infekować ludzi („ptasia grypa” – wirus o wzorze	Ograniczenie kontaktu z osobami chorymi. Przestrzeganie elementarnych zasad higieny. Unikanie większych skupisk ludzi w okresie epidemii. Stosowanie szczepionek inaktywowanych, atenuowanych i rekombinowanych przeciwko grypie. Stosowanie leków antywirusowych: amantadyna, rybantadyna (analog), zanamiwir, oseltamiwir.

		ka z wypustkami, w której leżą istotne antygeny (hemaglutynina HA i neuraminidaza NA). Z zakażeniami u ludzi związane są te wirusy, które mają antygeny hemoaglutyniny głównie H1, H2 lub H3 oraz neuraminidazy N1 lub N2. Hemoaglutyniny HA wiążą się z kwasem sialowym na powierzchni receptorów komórek nabłonkowych, ułatwiając fuzję osłonki z błoną komórkową. Powoduje też hemoaglutynację erytrocytów. Neuraminidaza NA wykazuje aktywność enzymatyczną, rozszczepia kwas sialowy zapobiegając zlepianiu się wirusa i ułatwia jego uwalnianie z zakażonych komórek. Replikacja wirusów zachodzi w jądrze komórko-	nie górnych dróg oddechowych innymi patogenami (gronkowcami, paciorkowcami, pneumokokami lub pałeczkami z rodzaju <i>Haemophilus</i>), co pogarsza rokowanie. Najczęstsze objawy i dolegliwości: ogólne: gorączka, dreszcze, bóle mięśni i głowy, uczucie rozbicia i osłabienia, zle samopoczucie, ze strony układu oddechowego: ból gardła, suchy kaszel, uczucie zatkania nosa, wyciek z nosa. Choroba ustępuje po 3-7 dniach, ale niektóre objawy mogą utrzymywać się do 2 tygodni (kaszel, uczucie rozbicia).	antygenowym H5N1).	

		wym gospodarza. Lipidową osłonkę uzyskują wirusy opuszczające zakażoną komórkę. Wirusy typu A wykazują duży polimorfizm antygenowy, co zwiększa infekcyjność populacji. Zmienność antygenową zawdzięcza zwiększonej częstości mutacji w genomie, jak i zjawisku rekombinacji, czyli wymianie segmentów genomu pomiędzy różnymi wirusami zakażającymi komórkę gospodarza w tym samym czasie. Ww. procesy i zjawiska są odpowiedzialne za wywoływanie epidemii grypy o światowym zasięgu.			
2	Wirus ptasiej grypy (H5N1), podtyp grypy A (<i>Influenza virus A</i>)	Wirus ptasiej grypy należy do podtypu grypy A. Powstał na skutek mutacji i rekombinacji genów wirusa grypy A. Wirus	Ptasia grypa objawia się nagłym wzrostem gorączki do wysokości 40°C, bólem brzucha, zapaleniem gardła i oskrzeli,	Wirusy ptasiej grypy przenoszone są drogą kropelkową /wziewną z zainfekowanych zwierząt. Jego rezerwuarem	Głównymi zapobiegającymi środkami rozprzestrzeniania się choroby jest kwantanna ptactwa w gospodarstwach/fermach

		H5N1 jest najgroźniejszym ze znanych szczepów.	hiperwentylacją i obniżeniem poziomu ciśnienia parcjalnego tlenu, następnie zapaleniem płuc, piorunującą sepsą i zespołem ostrej niewydolności oddechowej.	jest dzikie i domowe ptactwo (migracje ptaków, ptaki wodne, transport zainfekowanego drobiu..).	oraz aseptyczna dla otoczenia likwidacja zakażonego ptactwa domowego . Przestrzeganie elementarnych zasad higieniczno-sanitarnych .
XVI	RODZINA: BUNYAWIRUSY (<i>Bunyaviridae</i>)				
	Do rodziny <i>Bunyaviridae</i> należy ponad 200 gatunków wirusów. Spośród nich jako patogenne dla człowieka sklasyfikowano w czterech rodzajach, tj. <i>Bunyavirus</i> , <i>Nairovirus</i> , <i>Phlebovirus</i> i <i>Hantavirus</i> . Genom zbudowany jest z trzech segmentów jednoniciowego RNA o ujemnej polarności.				
1	Rodzaj: <i>Bunyavirus</i>	Mają helikalny/spiralny kształt o średnicy 80-120 nm , osłonkę z wypustkami, utworzoną w obszarze błon retikulum endoplazmatycznego. Posiadają genom zbudowany z trzech segmentów jednoniciowego RNA o ujemnej polarności (nić dużą, średnią i małą). Każdy z nich jako odrębny kompleks rybonukleoproteinowy	Gatunki z rodzaju <i>Bunyavirus</i> powodują zapalenie mózgu o łagodnej postaci, np. wirusy grupy kalifornijskiego zapalenia mózgu (La-Crosse wirus) występujące endemicznie . W pierwszym etapie po dostaniu się do mózgu dochodzi do uszkodzenia komórek nerwowych i gleju , co prowadzi do obrzęku	Wirusy rozprzestrzeniają się przez wektor z udziałem zakażonych owadów i ich jaj (z rodzaju <i>Aedes</i>) , które poprzez nakłucie skóry wprowadzają wirusy do krwi (wiremia pierwotna). Rozwój wtórnej wiremii i dalsze przenoszenie wirusów przez krew prowadzi do zakaże-	Odpowiednie zabezpieczenie ciała przed stawonogami (odzież ochronna), stosowanie repelentów , insektycydów, stwarzanie niekorzystnych warunków do rozwoju owadów, instalowanie siatek w oknach...

		tworzy unikatową strukturę wirionu, zawierającego trzy nukleokapsydy o symetrii spiralnej. Replikują się podobnie jak inne wirusy osłonkowe. Poprzez glikoproteiny G1 łączą się z receptorami błonowymi komórek, wnikając doń droga endocytozy. Po fuzji osłonki z błoną komórkową do cytoplazmy uwalnia się nukleokapsyd wraz z mRNA. Wiriony składane są przez pączkowanie w aparacie Golgiego, po czym uwalniane są przez lizę komórki lub egzocytozę.	mózgu i jego zapalenia. W niektórych przypadkach dochodzi do martwicy wątroby (np. gorączka doliny Rift), a innych, np. gorączce krwotocznej dochodzi do wycieku osocza i erytrocytów przez endothelium (śródbłonek) naczyń.	nia takich miejsc docelowych jak: OUN, wątroba, nerki i endothelium naczyń.	
2	Rodzaj: <i>Nairovirus</i> Wirus krymsko-kongijskiej gorączki krwotocznej		Krymsko-kongijska gorączka krwotoczna powodująca wysoką śmiertelność sięgającą do 50%. Jest to choroba endemiczna, występująca w Europie Południowo-Wschodniej, Azji Środkowej,	Przenoszona jest przez kleszcze, bezpośredni kontakt z zakażonymi zwierzetami lub ludźmi.	Odpowiednie zabezpieczanie ciała przed kleszczami, unikanie kontaktu z zakażonymi zwierzetami i ludźmi.

			Chinach, Arabii Saudyjskiej i w Afryce.		
3	Rodzaj: <i>Phlebovirus</i>		Gorączka pappatoci „gorączka muchy piaskowej” o łagodnym przebiegu. Występuje w Europie (Włochy, Bałkany), Afryce Północnej, Azji i Ameryce Południowej.	Wirus przenoszony jest przez muchę piaskową z rodzaju <i>Phlebotomus</i> .	Odpowiednie zabezpieczenie ciała przed muchą piaskową. Stosowanie repelentów.
4	Rodzaj: <i>Hantavirus</i> a/ Wirusy wywołujące nefropatię epidemiczną b/ Wirusy gorączki krwotocznej z zespołem nerkowym c/ Wirusy hantawirusowego zespołu płucnego		Wirus wywołujący nefropatię epidemiczną (<i>Nephropathia epidemica NE</i>), Wirus gorączki krwotocznej z zespołem nerkowym (<i>Hemorrhagic fever with renal syndrome HF-RS</i>), Wirus hantawirusowego zespołu płucnego (<i>Hantavirus pulmonary syndrome HPS</i>).	Źródłem zakażenia są gryzonie – myszy, szczury. Do infekcji dochodzi drogą oddechową przez wdychanie aerozolu utworzonego z moczu, kału lub śliny zwierząt. Hantawirusy przenoszone są drogą oddechową od zakażonych gryzoni.	Unikanie kontaktu z gryzoniami oraz miejsc ich bytowania. Unikanie kontaktu z gryzoniami wraz z miejscami ich bytowania.

RODZINA: ARENAWIRUSY (<i>Arenaviridae</i>)					
XVII	W skład rodziny <i>Arenaviridae</i> wchodzi kilka patogenów wywołujących choroby wirusowe u człowieka, tj. wirus afrykańskiej gorączki Lassa, wirus południowoamerykańskiej gorączki Junin i Machupo (o wysokiej śmiertelności) oraz wirus limfocytarnego zapalenia naczyń i opon mózgowo-rdzeniowych (<i>Lymphocytic choriomeningitis, LCM</i>). Rezerwuarem tych wirusów są gryzonie. Genom wirusów w postaci bipolarnej (polarność „+” i „-”) nici RNA.				
1	Wirus afrykańskiej gorączki Lassa	Wirus Lassa wraz z pozostałymi patogenami człowieka z rodziny <i>Arenaviridae</i> mają kształt kulisty lub pleomorficzny, osiągają średnicę od 50-300 nm. Wyposażone są w osłonkę z wypustkami, wywodzącą się z błony komórkowej. Pod osłonką znajduje się kapsyd otaczający wewnętrzną ziarnistą (<i>arenosus – piaszczysty</i>) strukturę wirionów. Wirion zawiera dwie pojedyncze kolisty nici RNA, z których jedna wykazuje ujemną polarność, a druga – dodatnią.	Gorączka Lassa występuje endemicznie, powodowana jest przez wirus mający powinowactwo do wielu narządów. Wywołuje gorączkę krwotoczną niemal wszystkich narządów wewnętrznych, co prowadzi do dużej śmiertelności. Objawy kliniczne: gorączka, zaburzenia krzepnięcia, wybroczyny podskórne, martwica wątroby i śledziony. Dominuje zapalenie gardła, biegunka i wymioty. Śmiertelność dochodzi do 50%.	Wirus zakaża drogą oralną, oddechową i prawdopodobnie poprzez kontakt ze skórą osób chorych oraz kontakt z gryzoniami wraz z miejscami ich bytowania. W początkowej fazie występuje silna wiremia, a następnie zajęcie narządów, co determinuje objawy choroby.	Unikanie kontaktów z gryzoniami – szczurami wraz z miejscami ich bytowania. Zachowanie elementarnych zasad higieny w kontakcie z osobami chorymi. Stosowanie ubrań ochronnych (gorączka Lassa).

2	Wirus południowo-amerykańskiej gorączki Junin i Machupo		Gorączka Junin i Machupo wykazują podobne objawy, jak gorączka Lassa, poza częstszym zajęciem OUN , przy nieco niższej śmiertelności.		Unikanie kontakt u z gryzoniami wraz z miejscami ich bytowania. Zachowanie elementarnych zasad higieny w kontakcie z osobami chorymi. Unikanie kontakt u z małymi ssakami . Zachowanie elementarnych zasad higieny w kontakcie z osobami chorymi.
3	Wirus limfocytarnego zapalenia spłotów naczyńkowych i opon mózgowo-rdzeniowych <i>(Lymphocytic choriomeningitis, LCM)</i>		Zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych lub zapalenie mózgu występuje rzadziej, niekiedy prowadząc do zgonu. Częściej obserwuje się objawy grypopodobne , o przebiegu łagodnym . Większość arenawirusów, z wyjątkiem LCM występuje na obszarach tropikalnych Afryki i Ameryki Południowej.		
XVIII	RODZINA: PARAMYKSOWIRUSY (<i>Paramyxoviridae</i>) Do rodziny <i>Paramyxoviridae</i> należą cztery rodzaje, tj. <i>Paramyxovirus</i> obejmujący wirusy parainfluenzy/paragrypy, <i>Rubulavirus</i> z wirusem nagminnego zapalenia przyusznic, <i>Morbillivirus</i> z wirusem odry i <i>Pneumovirus</i> na czele z wirusem syncytialnym oddechowym RSV (<i>Respiratory syncytial virus</i>) i nowo odkrytym, ale powszechnie występującym – meta-				

	pneumowirusem. Odkryto także niesklasyfikowane paramyksowirusy Hendra i Nipah, wywołujące zoonozy. Wszystkie mają podobną budowę, są pleomorficzne, o średnicy od 120-150 nm. Genom tworzy jednoniciowy RNA o ujemnej polarności. Nukleokapsyd otacza osłonka z którą zintegrowane są wypustki białek wirusowych stanowiących kryterium klasyfikacji. Wirusy parainfluenzy i nagminnego zapalenia przyusznicy mają wypustki zawierające hemaglutyninę w połączeniu z neuraminidazą i tzw. białka fuzyjne F. Wirus odry nie zawiera neuraminidazy, natomiast pneumowirus zawiera białko F.				
1	Wirus parainfluenzy (<i>Parainfluenza virus, CPV</i>)	Wirusy parainfluenzy są pleomorficzne, o średnicy od 120-150 nm. Genom tworzy jednoniciowy RNA o ujemnej polarności. Nukleokapsyd otacza osłonka z którą zintegrowane są wypustki białek wirusowych. Posiadają one wypustki zawierające hemaglutyninę w połączeniu z neuraminidazą i tzw. białka fuzyjne F.	Wirusy parainfluenzy wywołują zakażenia grypopodobne, które mogą przejść w zapalenie oskrzeli, a nawet zapalenie płuc. Rzadko pojawia się zapalenie krtani, tchawicy i oskrzeli (krup). Obserwuje się niegroźne reinfekcje.	Wirusy przenoszone są drogą kropelkową. Częstość zakażeń jest bardzo duża u dzieci (do 90%).	Unikanie bezpośrednich kontaktów z osobami chorymi. Zachowanie podstawowych zasad higieny.
2	Wirus świnki/wirus nagminnego zapalenia przyusznicy (<i>Rubula inflans</i>)	Wirusy nagminnego zapalenia przyusznicy są pleomorficzne, o średnicy od 120-150 nm. Genom tworzy jednoniciowy RNA o ujemnej polarności. Nukleokapsyd otacza osłonka z którą zintegrowane są wypustki	Wirus wywołuje zapalenie przyusznicy oraz dość często zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych. Zakażenie wirusem chłopców po okresie pokwitania może doprowadzić do zapalenia jąder,	Wirusy przenoszone są drogą kropelkową.	Unikanie bezpośrednich kontaktów z osobami chorymi. Zachowanie podstawowych zasad higieny.

		białek wirusowych. Mają one wypustki zawierające hemaglutyninę w połączeniu z neuraminidazą i tzw. białka fuzyjne F. Wirus namnaża się w układzie oddechowym, dochodzi do wiremii, a następnie zapalenia przyusznic.	a w efekcie do bezpłodności.		
3	Wirus odry (<i>Morbili virus</i>, z ang. <i>Measles virus</i>)	Wirusy odry są pleomorficzne, o średnicy od 120-150 nm. Genom tworzy jednociowy RNA o ujemnej polarności. Nukleokapsyd otacza osłonka z którą zintegrowane są wypustki białek wirusowych. Wirusy odry mają wypustki zawierające hemaglutyninę i tzw. białka fuzyjne F. Replikacja wirusa zachodzi w drogach oddechowych. Wirus wywołuje depresję odpowiedzi immunologicznej zakażając monocyty, limfocyty B i T.	Wirus wywołuje odrę, którą jest chorobą gorączkową, zaczynającą się wysoką gorączką, kaszlem, katarrem, zapaleniem spojówek i fotofobią. Odrę charakteryzuje tzw. wysypka odrowa. Okres inkubacji trwa 7-13 dni. Należy ona do jednej z pięciu chorób wieku dziecięcego. Patogen po dostaniu się do tkanek limfatycznych ulega replikacji i szerzy się drogą rozsiewu w dwóch etapach. W fazie	Wirusy przenoszone są drogą kropelkową. Migracje ludności sprzyjają rozprzestrzenianiu się wirusa odry.	Unikanie bezpłodnych kontaktów z osobami chorymi. Zachowanie podstawowych zasad higieny. Realizacja programu szczepień wyraźnie ogranicza zachorowalność na odrę, z którą wiążą się różnego rodzaju powikłania.

			wiremii na błonie śluzowej jamy ustnej pojawia się wysypka i drobne białe plamki Koplika (infekuje komórki nabłonka), a dopiero w drugim etapie – wysypka odrowa (plamisto-grudkowa) z gorączką. Wirus odry ma tendencję do tworzenia fuzji komórkowej, a zatem olbrzymich komórek. Dlatego też może przenikać z komórki do komórki i unikać kontroli immunoglobulin. Zakażenie prowadzi zwykle do lizy komórek. Mogą pojawić się powikłania obejmujące nadkażenia bakteryjne w postaci zapalenia ucha, zapalenia płuc i ostrego zapalenia mózgu, co może doprowadzić do zgonu lub trwałych zaburzeń funkcji OUN. Obser-	

			wowano również podostre stwardniające zapalenie mózgu , które występuje u 1 osoby na 1 mln, ale zawsze ze skutkiem śmiertelnym .		
4	Wirus syncytialny oddechowy (<i>Respiratory syncytial virus, RSV</i>)	Wirusy RSV są pleomorficzne , o średnicy nieznacznie mniejszej niż 120-150 nm . Genom tworzy jednoniciowy RNA o ujemnej polarności. Nukleokapsyd otacza osłonka z którą zintegrowane są wypustki białek wirusowych.	Wirus RS wywołuje zapalenie oskrzeli, zapalenie płuc , głównie u dzieci do 6 m-ca życia, rzadziej do 2 lat.	Wirusy przenoszone są drogą kropelkową .	Unikanie bezpośrednich kontaktów z osobami chorymi. Zachowanie podstawowych zasad higieny .
5	Wirus Hendra i wirus Nipah	Wirusy są pleomorficzne , o średnicy 120-150 nm . Genom tworzy jednoniciowy RNA o ujemnej polarności. Nukleokapsyd otacza osłonka z którą zintegrowane są wypustki białek wirusowych.	Wirusy wywołują zapalenie mózgu o dużej śmiertelności (do 40%), a niekiedy ciężkie śródmiąższowe zapalenie płuc . Objawy kliniczne mają charakter grypopodobny , występują drgawki i śpiączka . Choroba endemiczna w Azji Południowo-	Do zakażenia dochodzi za pośrednictwem wektora zwierzęcego (zoonozy). Rezerwuarem wirusów są zwierzęta hodowlane (świnie, konie, psy, koty i inne). Wirus Nipah roznoszony jest przez owocożerne nietoperze .	Unikanie bezpośrednich kontaktów ze zwierzętami. Zachowanie podstawowych zasad higieny .

			Wschodniej (Nipah) i Australii (Hendra).		
XIX	RODZINA: RABDOWIRUSY (<i>Rabdoviridae</i>)				
	Patogennymi wirusami dla człowieka z rodziny <i>Rabdoviridae</i> są gatunki zaliczane do dwóch rodzajów: <i>Lyssavirus</i> (genotypy 1-7) i <i>Vesiculovirus</i>. Rezerwuarem lessawirusów typu 1, które są klasycznymi wirusami wścieklizny są zwierzęta dzikie, zwierzęta żyjące w lasach i zwierzęta środowisk miejskich, natomiast typu 2-7 głównym rezerwuarem są nietoperze (Europa, Azja, Afryka i Australia). Infekcja tymi wirusami zawsze prowadzi do zgonu. Rabdowirusy mają kształt pałczkowaty (od <i>rhabdos</i> – pałeczka), z jednym końcem lekko ściętym, natomiast drugim – zaokrąglonym. Osiągają średnicę 50-90 nm, natomiast długość 130-180 nm, z zewnątrz otoczone są osłonką z wypustkami pod którą występuje nukleokapsyd o spiralnym układzie kapsomerów. Zawierają genom w postaci jednoniciowego RNA o ujemnej polarności.				
1	Wirus wścieklizny (<i>Rabies virus</i>, <i>RABV</i>)	Wirus wścieklizny ma kształt pałczkowaty , z jednym końcem lekko ściętym, natomiast drugim zaokrąglonym. Osiągają średnicę 50-90 nm, długość 130-180 nm, z zewnątrz otoczony jest osłonką z wypustkami , pod którą występuje nukleokapsyd o spiralnym układzie kapsomerów. Zawiera genom w postaci jednoniciowego RNA o ujemnej polarności	Patogen wywołuje wściekliznę zarówno u zwierząt, jak i u człowieka. Bezpośrednio zakaża zakończenia nerwowe lub mięśnie w miejscu wnikięcia, gdzie pozostaje wiele dni lub miesięcy przed dotarciem do OUN. Najpierw przemieszcza się do zwojów korzeni grzbietowych , a następnie rdzenia kręgowego i mózgu . W dalszym etapie rozprzestrzenia się do	Patogen zawsze jest przenoszony w wyniku ukąszenia, zadrapania przez zakażone zwierzę (dzikie, leśne, domowe). W ślinie zwierząt chorych występują cząstki wirusa zakażające inne zwierzęta i człowieka. Wścieklizna jest klasyczną zoonozą . Główną rolę w jej przenoszeniu odgrywają psy, koty	Ze względu na długi okres inkubacji (od kilku tygodni do kilku m-cy), zależnie od miejsca i rozległości rany kłusanej istnieje możliwość stosowania profilaktyki poekspozycyjnej (zastosowanie szczipionki). Stosuje się uodpornienie bierne, podając ludzką surowicę odpornościową przeciw wściekliznie. Podaje się także jednocześnie szczepionkę

		zawierającego 12 tys. zasad. Występująca nukleoproteina N chroni RNA przed trawieniem rybonukleazami oraz utrzymuje konfigurację RNA umożliwiającą transkrypcję. Inne białka L i NS tworzą polimerazę zależną od RNA. Wirusowe białko G wiąże wirusa z komórką gospodarza i podlega internalizacji drogą endocytozy. Wirus wścieklizny łączy się receptorem nikotyno-acetylocholinowym lub cząsteczką adhezyjną komórki nerwowej. Wirus namnaża się we wrotach infekcyjnych, w mięśniach, tkance łącznej, a następnie wędruje wzdłuż włókien nerwowych do OUN, gdzie zachodzi późniejsza replikacja.	narządów najlepiej unerwionych (skóra głowy i szyi, ślinianki, siatkówka, nadnercza, nerki, komórki zrazików trzustki...). Wirus wścieklizny wykazuje więc neotropizm, powodując ostrą chorobę OUN, polegającą na degeneracyjnych zmianach w neurocytach i na rozsiewaniu nacieku komórek jednojądrzastych wokół naczyń krwionośnych. Choroba prawie zawsze kończy się zejściem śmiertelnym. Okres inkubacji: 1-3 m-cy. Najczęstszą postacią kliniczną jest zapalenie mózgu, które po wystąpieniu objawów kończy się zgonem. Wyróżnia się trzy stadia przebiegu choroby: a/ faza wstępna – uczucie swędzenia i pieczenia w okolicy	(w USA), różne dziko żyjące zwierzęta (ślina), w tym nietoperze (aerozole w jaskiniach).	i surowicę odpornościową przeciw wściekliznie. Unikanie zwierząt podejrzanych o wściekliznę (np. ślinotok, opuszczony ogon, nietypowa etologia).

			rany kęsaney, nudności, torsje i zmiana nastroju, b/ faza pobudzenia – skurcze mięśni gardła i krtani (połykanie bolesne). Objawy te mogą być wywoływane na widok wody (wodowstręt). Bodźce dźwiękowe i wizualne mogą prowadzić do ataków skurczu mięśni, napadów szału, bicia, gryzienia i krzyku. Zgon następuje trzeciego lub czwartego dnia od wystąpienia pierwszych objawów. c/ faza porażen (jeśli pacjent przeżyje) – paraliż i duszenie się pacjenta, a w sekwencji śmierć.		
2	Wirus pęcherzykowego zapalenia (<i>Vesicular stomatitis virus, VSNV</i>)	Wirus pęcherzykowatego zapalenia wykazuje cechy podobne do wirusa wścieklizny.	Patogen wywołuje endemiczne pęcherzykowe zapalenie jamy ustnej. Przebieg choroby zwykle jest łagodny i samoograniczający się, choć	Patogen zawsze jest przenoszony przez zakażone zwierzę, głównie bydło, rzadziej konie i świnie.	Ograniczenie kontaktu z chorymi zwierzętami domowymi.

			niekiedy może prowadzić do ostrego stanu zapalnego z objawami grypopodobnymi .		
RODZINA: FILOWIRUSY (<i>Filoviridae</i>) – wirus Marburg i Ebola					
Do rodziny <i>Filoviridae</i> należą dwa spokrewnione z sobą wirusy afrykańskie, tj. wirus Marburg i Ebola , wywołujące gorączkę krwotoczną o dużej śmiertelności. Źródłem zakażenia wirusem Marburg są prawdopodobnie malpy z rodzaju <i>Cercopithecus</i> (zielone koczodany z Ugandy), bowiem osoby zakażone miały z nimi kontakt. Naturalny rezerwuuar wirusa Ebole nie został jeszcze zidentyfikowany. Wiriony mają kształt nitkowaty , długość 14 μm i średnicę 80 nm , a niektóre są rozgałęzione. Otoczone są osłonką pochodzącą z komórki gospodarza wraz z wypustkami zbudowanymi z białka wirusa. Genomem jest jednoniciowy RNA o ujemnej polarności , otoczony spiralnym nukleokapsydem .					
1	Wirus Marburg	Wiriony mają kształt nitkowaty , niekiedy pleomorficzne, długość 14 μm i średnicę 80 nm , a niektóre są rozgałęzione. Otoczone są osłonką pochodzącą z komórki gospodarza wraz z wypustkami zbudowanymi z białka wirusa. Genomem jest jednoniciowy RNA o ujemnej polarności , otoczony spiralnym/helikalnym nukleokapsydem .	Patogen wywołuje gorączkę krwotoczną , która rozpoczyna się gorączką, bólem głowy i karku, zapaleniem spojówek i biegunką . W następnym etapie dochodzi do objawów związanych z zajęciem wątroby, nerek i OUN . W końcowym etapie następuje koagulopatia z wykrzepianiem , co skutkuje intensywnym	Źródłem zakażenia jest krew i tkanki zakażonych koczodanów zielonych . Infekcja może być przeniesiona z człowieka na człowieka przez kontakt z płynami ustrojowymi, wydzielinami i wydaliniami chorego.	Unikanie kontaktu z koczodanami, krwią, tkankami, wydzielinami i wydaliniami osoby zainfekowanej. Pracownicy medyczni powinni stosować kompleksy ochronne .

		Wirus replikuje się i namnaża w cytoplazmie monocytów, makrofagów, komórek dendrytycznych i innych.	krwawieniem i nieodwracalnym wstrząsem. Krwotoki i złogi fibryny występują prawie we wszystkich narządach.		
2	Wirus Ebola	Wiriony mają kształt nitkowaty , niekiedy pleomorficzne, długość 14 μm i średnicę 80 nm , a niektóre są rozgałęzione. Otoczone są osłonką pochodzącą z komórki gospodarza wraz z wypustkami zbudowanymi z białka wirusa. Genomem jest jednoniciowy RNA o ujemnej polarności , otoczony spiralnym nukleokapsydem.	Wirus Ebola wywołuje gorączkę krwotoczną , która rozpoczyna się gorączką, bólem głowy i karku, zapaleniem spojówek i biegunką. W następnym etapie dochodzi do objawów związanych z zajęciem wątroby, nerek i OUN. Glikoproteiny wirusa Ebola powodują zniszczenie komórek epitelialnych naczyń krwionośnych prowadząc do ich uszkodzenia. W końcowym etapie następuje koagulopatia z wykrzepianiem , co skutkuje intensywnym krwawieniem i nieodwracalnym wstrząsem. Krwotoki	Patogen przenoszony jest drogą kropelkową i przez kontakt bezpośredni z zarażoną osobą, jej krwią, płynami ustrojowymi, wydzielinami i wydaliniami.	Unikanie kontaktu z krwią, tkankami, wydzielinami i wydaliniami osoby zainfekowanej. Pracownicy medycy powinni stosować kompleksy ochronne.

			i złogi fibryny występują prawie we wszystkich narządach. Podczas epidemii śmiertelność sięgała od 50 – 90%. Do niedawna była to choroba endemiczna obejmująca swoim zasięgiem Afrykę Zachodnią. Obecnie częstość jej występowania ma już charakter epidemiczny. Przypadki tej choroby zidentyfikowano na obszarze Ameryki Północnej i w Europie, co wskazują, że mamy do czynienia z początkiem pandemii. Nazwa wirusa Ebola wywodzi się od nazwy rzeki w Zairze.		

14. Diagnostyka chorób wirusowych

Postępy jakie obserwujemy w **ostatnich latach** w diagnostyce laboratoryjnej, stosując związane z wykorzystaniem nowoczesnych **metod i technik badań laboratoryjnych** spowodowały znacznie **szybszą** identyfikację **wirusów** w pobranym materiale klinicznym. Opracowano **doskonalsze przeciwciała** do bezpośredniej analizy materiału, jak i metody **biologii molekularnej** pozwalające na bezpośrednią identyfikację **wirusowego genomu**, charakterystycznego dla danego wirusowego czynnika etiologicznego.

Doskonalsza i szybsza diagnostyka minimalizuje **ryzyko infekcji** wśród personelu laboratoryjnego oraz **przyspiesza** zastosowanie adekwatnej **terapii antywirusowej**.

Wirusologiczne badania laboratoryjnej umożliwiają:

- **zidentyfikować** wirusowy czynnik etiologiczny,
- określić adekwatną **terapię antywirusową**,
- prognozę **przebiegu choroby**,
- **epidemiologiczne** monitorowanie choroby,
- doraźną **edukację** lekarzy, personelu medycznego i pacjentów.

Laboratoryjne metody i techniki badawcze polegają na:

- **opisie efektu cytopatycznego** pod wpływem wirusa w komórkach,
- **identyfikacji cząstek wirusa** w mikroskopii elektronowej,
- **wyizolowaniu i namnożeniu wirusa**,
- **wykrywaniu i rozpoznaniu** elementów składowych wirusa, np. specyficznych białek konstytucyjnych, białek funkcjonalnych – enzymów, typu i budowy genomu..,
- **ocenie reakcji immunologicznej** pacjenta w odpowiedzi na obecność danego wirusa.

Wirusy, antygeny wirusowe, genomy wirusowe, efekty cytopatyczne wykrywane są w materiale klinicznym lub w komórkach hodowli tkankowej z namnożonym wirusem.

14.1. Pobór materiału do badań wirusologicznych

Nader istotnym elementem w identyfikacji wirusowego czynnika etiologicznego jest analiza **objawów choroby** wraz z **danymi z wywiadu** pacjenta (np. ostatnio odbytymi podróżami, strefami klimatycznymi, porą roku) oraz przypuszczalną diagnozą. I tak np. **zapalenie opon mózgowych latem** wskazuje **arbowirusa**, w przypadku którego pobierana jest krew i płyn mózgowo-rdzeniowy, ból głowy i dezorientacja pacjenta poprzedzają ogniskowe **zapalenie mózgu**, co sugeruje zakażenie **wirusem opryszczki (HSV)**, w przypadku którego do badań pobiera się płyn mózgowo-rdzeniowy.

Próbki materiału do badań powinny być pobierane jak **najwcześniej i w ostrej fazie** do momentu przerwania uwalniania się wirionów, np. **wirusy oddechowe** uwalniane są przez 3-7 dni, **enterowirusy** z płynu mózgowo-rdzeniowego mogą być izolowane 2-3 dni od początków objawów...

Skuteczność **izolowania wirusów** bezpośrednio związana jest z **czasem transferu** materiału klinicznego od jego pobrania do momentu dostarczenia do laboratorium, bowiem wiele wirusów jest **mniej stabilnych**, a próbki są wrażliwe na **bakterie i grzyby** powodujące ich przerost. Materiał najlepiej transportować i przechowywać w lodzie, w specjalnych podłożach (zawierających antybiotyki, białka czy żelatynę).

Tab. 15. Materiał do diagnostyki wirusowej

Lp.	Układy/tkanki	Wirusy chorobotwórcze	Materiał do badań	Uwagi
1	Układ oddechowy	Adenowirusy, wirusy grypy, enterowirusy (picornawirusy), rhinowirusy, paramyxowirusy, wirus różyczki, wirus opryszczki (HSV)	Wymazy z gardła, popłuczyny nosowe, płwocina	Enterowirusy usuwane są także z kałem
2	Układ pokarmowy	Reowirusy, rotawirusy, adenowirusy, wirusy Norwalk, kalciwirusy	Kał, wymazy z odbytu	Stosuje się mikroskop elektronowy, wykrywa się antygeny (ELISA)
3	Ośrodkowy układ nerwowy	Enterowirusy (pikornawirus)	Kał	PCR
		Arbowirusy (togawirusy, bonyawirusy)	Rzadko hodowane	Testy serologiczne
		Wirus wścieklizny	Tkanka, ślina, biopsja mózgu	Wykrywanie antygenu w teście immunofluorescencji
		Wirus opryszczki (HSV), cytomegalowirus (CMV), wirus świnki, wirus odry	Płyn mózgoworzdzeniowy	PCR, badanie antygenów, izolacja wirusa
4	Układ moczowy	Adenowirusy, cytomegalowirus (CMV)	Mocz	CMV może być wydalany bez widocznych objawów
5	Wysypka plamisto-grudkowa	Adenowirusy, enterowirusy (pikornawirus)	Wymaz z gardła i z odbytu	-
		Wirus różyczki, wirus odry	Mocz	-

6	Wysypka pęcherzykowa	Wirusy Coxsackie, echowirusy, wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV)	Płyn pęcherzykowy, zeszkrobiny, wymazy	-
7	Krew	Ludzki wirus niedoboru odporności (HIV), ludzki wirus białaczki komórek T, wirusy zapalenia wątroby typu B, C i D	Krew	Wykrywanie antygenów lub immunoglobulin w testach serologicznych (ELISA), PCR

14.2. Badania cytologiczne

Wiele poznanych wirusów patogennych po wniknięciu do komórek/tkanek powoduje wystąpienie charakterystycznych zmian, jak np. dotyczących morfologii komórki, wakuolizację, lizę komórki, powstawanie ciał wtrętowych, wielojądrazstych komórek olbrzymich wytworzonych w wyniku fuzji wielu komórek (syncytia) i in.

Twory **syncytialne** indukują paramyksowirusy, wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV) i ludzki wirus niedoboru odporności (HIV). **Ciała wtrętowe** powodujące zmiany cytologiczne powstają w wyniku nagromadzenia się struktur wirusa lub zmian struktur samej komórki spowodowanych wirusem. Wewnątrzjądrowe **ciała wtrętowe** obserwowane są w komórkach zainfekowanych **cytomegalowirusem** (CMV). **Wścieklizna** może być rozpoznana na podstawie obecności **ciałek Negriego**, czyli **wtrętów wirusa wścieklizny** w tkance mózgowej.

Badania cytologiczne prowadzi się także w celu wykazania obecności swoistych **antygenów wirusowych** lub wirusowych **genomów**, stosując swoiste testy dla poszczególnych wirusów.

14.3. Badania z wykorzystaniem mikroskopii elektronowej

Mikroskopia elektronowa stosowana jest do wykrywania i identyfikacji jedynie niektórych wirusów, o ile w badanym materiale będzie znacząca ich ilość. Występujące swoiste immunoglobuliny wirusowe mogą powodować zlepianie się cząstek wirusowych, ułatwiając tym samym wykrycie i identyfikację wirusa. Metoda ta przydatna jest w wykrywaniu wirusów pokarmowych, np. **rotawirusów**, wytwarzanych w dużych ilościach i mających charakterystyczną morfologię. Po odpowiednim przygotowaniu materiału biopsyjnego czy próbki klinicznej istnieje możliwość wykrycia i identyfikacji zawartych w nich elementów strukturalnych wirusa.

14.4. Namnażanie i wykrywanie wirusów

Do namnażania wirusów stosuje się **hodowle tkankowe** i **zarodki jaj**, a niekiedy wykorzystuje się zwierzęta laboratoryjne. Zarodki jaj wykorzystuje się do namnażania wirusów do produkcji niektórych **szczepionek**, np. przeciwko grypie. Obecnie coraz częściej w celu wyizolowania wirusów zastępuje się je **hodowlami komórkowymi**.

Hodowle komórkowe wykorzystuje się do **namnażania** wirusów. Odpowiednie tkanki zwierzęce poddaje się działaniu enzymów, tj. **trypsynie i kolagenazie** uzyskując tzw. **pierwotne hodowle komórkowe**, które tworzą **pojedyncze warstwy komórek**, jak np. fibroblastów, nabłonków lub też **zawiesiny**, np. limfocytów. Hoduje się je w **sztucznych pożywkach** wzbogaconych **surowicą bydlęcą** i innymi czynnikami **wzrostowymi**.

Zależnie od rodzaju pierwotnych komórek namnaża się określone wirusy (Tab. 16).

Tab. 16. Hodowle komórkowe w których namnażają się określone wirusy

Hodowle komórkowe	Namnażane wirusy
Pierwotne komórki nerkowe małp	Wirusy grypy, paramyksowirusy, większość enterowirusów, niektóre adenowirusy
Hodowle fibroblastów	Wirus opryszczki (HSV), wirus ospy wietrznej i półpaśca (VZV), cytomegalowirus (CMV), adenowirusy, picornawirusy...
Hodowle komórek nabłonkowych	Wirus syncytialny oddechowy (RSV), adenowirusy, wirus opryszczki (HSV)

Znane są różne metody i techniki **wykrywania** i dokonywania **oceny ilości wirusa** między innymi:

- na podstawie obserwacji **efektu cytopatycznego (CPE)** w komórkach tworzących pojedynczą warstwę (można je wykryć i ewentualnie zidentyfikować),
- poprzez wykorzystanie **zjawiska immunofluorescencji**, która polega na **bezpośrednim** łączeniu się **cząsteczki fluorescencyjnej** (np. izotiocyanianu fluoresceiny) z **przeciwciałem** wykrywającym antygeny lub **pośrednim** – znakując fluorescencyjnie **drugie** swoiste **przeciwciało** (powstają świecące/barwne kompleksy),
- analizując **genomu wirusa** zakażonych komórek hodowlanych,
- obserwując hodowlę w aspekcie pojawiania się **lysinek** jako skutek infekcji, namnażania i śmierci otaczających komórek,
- analizując **charakterystyczne cechy wirusów**, które nie powodują CPE, np. wirus różyczki nie powoduje CPE, ale zapobiega jego replikacji,

- analizując wytwarzane **wirusowe glikoproteiny** (hemaglutyniny) przez np. takie wirusy jak: wirusy grypy, paragrypy, świnki i togawirusy, które **wiążą erytrocyty do powierzchni błony** komórek zakażonych (hemadsorpcja),
- wykorzystując **zjawisko hemaglutynacji**, czyli zlepiania się erytrocytów po uwolnieniu wirusów do podłoża hodowli; wirus może być zidentyfikowany za pośrednictwem **swoistych przeciwciał blokujących hemaglutynację** (hamowanie hemaglutynacji).

Ilość wirusa można określić za pośrednictwem największego rozcieńczenia, co określamy mianem:

- a) **dawka hodowli tkankowej** (TCD₅₀) – miano wirusa dającego **efekt cytopatyczny w połowie zakażonych komórek** hodowli tkankowej,
- b) **dawka letalna** (LD₅₀) – miano wirusa **uśmiercające 50% zakażonych** organizmów,
- c) **dawka zakaźna** (ID₅₀) – dawka wirusa powodująca wykrywalne **objawy, przeciwciała lub inną odpowiedź wśród 50% zakażonych** organizmów.

Nadto wiele **zakaźnych wirusów** może być ocenionych **ilościowo** poprzez **liczbę łysek**, wytwarzanych w 10-krotnych rozcieńczeniach próbki.

Stosując **metody i techniki biochemiczne, immunologiczne i biologii molekularnej** wykrywa się **białka wirusowe**, tj. enzymy i inne białka wchodzące w skład budowy wirusa oraz białka produkowane podczas replikacji wirusowej. W procesie **elektroforezy** dokonuje się **rozdziálu białek** wraz z ich **charakterystycznymi wzorami**, co wykorzystuje się do **identyfikacji i różnicowania wirusów**, np. białka wirionów **HSV1 i HSV2** wykazują **różne wzory**.

Analiza występowania **charakterystycznych enzymów** umożliwia **identyfikację** określonego typu wirusa, np. obecność **odwrotnej transkryptazy** w surowicy lub hodowli komórkowej wskazuje, że mamy do czynienia z **retrowirusem**. Proste testy pozwalają wykryć np. hemaglutyninę wytwarzaną przez wirusy grypy.

Metody i techniki **immunohistochemiczne** wykorzystują **przeciwciała** do **wykrywania i oceny ilościowej** wirusów i **antygenów wirusowych** w materiale klinicznym/hodowli komórkowej. W **różnicowaniu wirusów** wykorzystywane są głównie **monoklonalne** lub **monoswoiste przeciwciała**, wywodzące się z jednego klonu limfocytów B i wykazujące jednakową swoistość wobec danego antygeny. Stosując **testy immunofluoroscencyjne** lub **testy immunoenzymatyczne** można wykryć **antygeny wirusowe** znajdujące się na **powierzchni błon** komórkowych lub **wewnątrz** komórek. Celem **zidentyfikowania wirusów** lub **antygenów wirusowych** wykorzystuje się określone zweryfikowane testy, np. test **ELISA**, testy **radioimmunologiczne** (RIA) czy **aglutynacji lateksowej**.

Test ELISA (test immunoenzymatyczny) służy do **wykrywania i oceny poziomu swoistych przeciwciał**, a także analizy **ilości antygenów** w danej próbce. W tym teście wykorzystuje się **antygeny wirusowe** osadzone na powierzchni z tworzywa, kulkach, filtrze lub płytkach, co pozwala wychwycić i **oznaczyć swoiste przeciwciała** spośród innych przeciwciał w surowicy pacjenta. Test rozpoczyna się od wprowadzenia **materiału biologicznego** (surowica krwi, osocze), w którym bada się **przeciwciała specyficzne** dla unieruchomionych osadzonych antygenów. Jeśli w materiale biologicznym zawarte są przeciwciała specyficzne tworzą się kompleksy immunologiczne **antygen-przeciwciało** trwale związane z podłożem. Łączenie się **antygeny ze specyficznym przeciwciałem** uwidacznia **reakcja barwna**, powstająca dzięki odpowiedniemu **enzymom**, najczęściej:

- **fosfatazie alkalicznej** – **bezbarny** fosforan p-nitrofenolu metabolizowany jest **żółty** p-nitrofenol,
- **peroksydazie chrzanowej** – **niebieskie** zabarwienie w obecności tetrametylobenzydyny,
- **oksydazie glukozowej** – z kwasem 5-aminosalicylowym daje kolor **brunatny**.

Zabarwienie roztworu, jego nasycenie mierzy się **spektrofotometrycznie**, porównując z próbkami kontrolnymi, co pozwala **oszacować ilość zawartego białka** w badanej próbce. Istnieje wiele odmian testu ELISA

spośród których do najważniejszych należą: test bezpośredni, test pośredni, test podwójnego wiązania, test kompetycyjny i inne.

Test radioimmunoenzymatyczny (RIA) polega na **radioaktywnym znakowaniu**, np. J 125 **przeciwciał lub antygenów**. Służy do określania **ilościowego kompleksów antygen-przeciwciała**.

Aglutynacja lateksowa polega na wykorzystaniu **kulek lateksu łatwo opłaszczających się białkami**, które są na tyle małe, że w wodzie tworzą **jednorodną zawiesinę**. Do **cząstek lateksu** mogą przyłączyć się **antygeny lub przeciwciała**. Powstawanie **kompleksów antygen-przeciwciała** zbliża do siebie **cząski lateksu**, zachodzi **aglutynacja** i w końcu **wytrącanie** większych kompleksów z roztworu, co obserwujemy jako **osad**.

Obecnie stosuje się wiele **metod i technik** pozwalających **wykryć wirusa** na podstawie **charakterystycznych cech jego genomu**. Identyfikacja **genomu wirusa** związana jest z jego **strukturą i sekwencją genetyczną**, które należą do głównych **różnicujących cech** rodziny, rodzaju i określonego szczepu wirusa.

Genomy wirusów posiadają własny charakterystyczny wzór **DNA/RNA**, dlatego też stosowana jest metoda „**genetycznych odcisków palców**”. Pobrane z materiału biologicznego **DNA izoluje się**, a następnie **trawi** odpowiednimi **enzymami restrykcyjnymi** (restryktazy/endonukleazy), które tną DNA w specyficznych **stałych miejscach**. Pocięte **fragmenty DNA** rozdziela się **elektroforetycznie**. Rozdzielone fragmenty DNA przenosi się na filtr nitrocelulozowy i **hybryduje się** (parowanie zasad z różnych nici kwasów nukleinowych) z radioaktywnymi **sondami** [fragmentami DNA o znanej sekwencji nukleotydowej (wyróżnia się dwuniciowe i jednoniciowe sondy DNA, jednoniciowe sondy oligonukleotydowe – 15-50 nukleotydów i jednoniciowe sondy RNA)], a następnie **fotografuje**. Otrzymuje się w ten sposób „**genetyczne odciski palców**”, czyli charakterystyczny dla danego wirusa układ pasków DNA. W przypadku zbyt **małej wyjściowej ilości DNA** dokonuje się jego **namnażania** stosując **reakcję PCR**.

Reakcja łańcuchowa polimerazy (PCR) polega na powielaniu (zwiększaniu ilości) łańcuchów DNA w obecności polimerazy DNA w wyniku wielokrotnego podgrzewania i oziębiania próbki w warunkach laboratoryjnych. Wyróżnia się trzy etapy tej reakcji:

- a) **denaturację** – w wysokiej temperaturze, tj. około **95°C** (15 sekund) pękają wiązania **wodorowe**, podwójna helisa rozdziela się na **dwa pojedyncze łańcuchy**,
- b) **hybrydyzację odcinków starterowych** – polegająca na tworzeniu odcinków **dwuniciowych** składających się z przygotowanych **starterów** (cząsteczek DNA komplementarnych do sekwencji DNA oskrzydlających np. gen mający ulec namnożen) z **matrycową cząsteczką DNA**; etap ten zachodzi w **ściśle określonej** dla danej pary starterów temperaturze niższej wahającej się od **45-60°C**,
- c) **elongację** – zachodzi właściwa **biosynteza DNA** (30 sekund), a tym samym **wielokrotne powielenie genu/DNA** (amplifikacja) w podwyższonej temperaturze do około **72°C**. Na **matrycy DNA** z przyłączonymi do niej **starterami** tworzy się **kompleks z polimerazą DNA**, co inicjuje syntezę **nici komplementarnej do matrycy**.

Na podstawie **wzorców elektroforetycznych RNA** można wykryć **wirusa grypy** czy **reowirusa**. W oparciu o **długości restrykcyjnych fragmentów DNA**, czyli ich polimorfizmu można **zidentyfikować różne szczepy HSV-1 i HSV-2**.

Wirusowe genomy można wykryć w materiale klinicznym stosując także metodę:

- **southern-blot** (hybrydyzacja sond DNA-DNA) – **wirusowy genom** lub **elektroforetyczne rozdzielone fragmentów genomu** po działaniu restrykcyjnych **endonukleaz** są transferowane na pasek **nitrocelulozy**, a następnie wykrywane na **filtrze** za pośrednictwem **hybrydyzacji z sondami DNA**,
- **northern-blot** (hybrydyzacja sond RNA-DNA) – **elektroforetycznie rozdzielone wirusowe RNA** przeniesione na pasek **nitrocelulozowy** są wykrywane za pośrednictwem **sond RNA**,
- **reakcji łańcuchowej polimerazy (PCR)** – wiele **wirusowych genomów** wykrywanych jest w **reakcjach PCR**.

Bibliografia

1. Baj J., Markiewicz Z: *Biologia molekularna bakterii*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA. Warszawa 2015.
2. Cann AJ: *Principles of Molecular Virology*. San Diego. Academic, 2001, 2005.
3. Carter J, Saunders V: *Virology: Principles and Applications*. Chichester, England 2007.
4. Collier L, Powderly WG: *Human Virology*, 3rd ed. Oxford 2006.
5. Collier L., Oxford J.: *Human Virology*, 3 rd ed. Oxford University Press 2006.
6. Flint SJ al.: *Principles of Virology: Molecular Biology, Pathogenesis and Control of Animal Viruses*, 2nd ed. Washington, DC, ASM Press, 2003.
7. Dziubek Z: *Choroby zakaźne i pasożytnicze*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL. Warszawa 2014.
8. Heczko P: *Mikrobiologia*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL. Warszawa 2007.
9. Hendrix R.W.: *Bacteriophage genomics*. *Curr. Op. Microbiol.* 2003.
10. Kayser F., Bienz K., Eckert J., Zinkernagel R.: *Mikrobiologia lekarska*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL. Warszawa 2007.
11. Knipe DM, Hovley PM: *Fields Virology*, 4th ed. New York, Lippincott Williams & Wilkins, 2001.
12. Piekarowicz A.: *Podstawy wirusologii molekularnej*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2013.
13. Rossmann MG: *Structure of viruses: a short history*. *Q REv. Biophys.* 2013.
14. Rosenthal KS: *Viruses: Microbial spies and saboteurs*. *Infect Dis Clin Practice*, 2006.
15. Strauss JM, Strauss EG: *Viruses and Human Disease*, 2nd, ed. San Diego, Academic 2007.
16. Mims CA et all.: *Medical Microbiology*. 3rd ed. St Louis. Mosby, 2005.
17. Murray P., Rosenthal K., Pfaller M.: *Mikrobiologia*. Edra Urban&Partner, Wrocław 2016.

SKOROWIDZ

Ryciny:

Ryc. 1. Wirus mozaiki tytoniu (schemat) [https://pl.123rf.com/photo-26051856]	8
Ryc. 2. Wirus Ebola[https://pl.wikipedia.org/wiki/gorączka krwotoczna Ebola]	8
Ryc. 3. Wirus różyczki [https://www.google.pl/search?q=wirus+różyczki]	9
Ryc. 4. Wirus brodawczaka ludzkiego [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wirus-brodawczaka-ludzkiego]	9
Ryc. 5. Wirus HIV (wirus ikosaedralny z osłonką fosfolipidową) [https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:HI-Virion-pl.svg]	10
Ryc. 6. Budowa bakteriofaga (https://pl.wikipedia.org/wiki/Bakteriofag)	19

Tabele:

Tab. 1. Rodziny wirusów DNA i RNA wraz z najważniejszymi przedstawicielami	39
Tab. 2. Okresy inkubacji/wylęgania pospolitych chorób wirusowych	44
Tab. 3. Leki antywirusowe i mechanizm ich działania	46
Tab. 4. Czynniki etiologiczne chorób wirusowych jamy ustnej i układu oddechowego	53
Tab. 5. Choroby wirusowe układu pokarmowego	54
Tab. 6. Czynniki etiologiczne wywołujące zmiany skórne w przebiegu zakażeń wirusowych	55
Tab. 7. Choroby wirusowe narządu wzroku	56
Tab. 8. Czynniki etiologiczne wywołujące stany zapalne, uszkodzenia i zaburzenie funkcji wybranych narządów	57
Tab. 9. Wirusy powodujące choroby/zaburzenia układu krążenia	59
Tab. 10. Choroby/zaburzenia ośrodkowego układu nerwowego	61

Tab. 11. Choroby transmitowane drogą seksualną	63
Tab. 12. Zakażenia wirusowe w rozwoju prenatalnym i noworodkowym	64
Tab. 13. Wirusy chorobotwórcze transmitowane przez stawonogi, ptaki i ssaki	65
Tab. 14. Choroby wirusowe człowieka	68
Tab. 15. Materiał do diagnostyki wirusowej	133
Tab. 16. Hodowle komórkowe w których namnażają się określone wirusy	136

K P S W

KARKONOSKA PAŃSTWOWA
SZKOŁA WYŻSZA
w Jeleniej Górze

ISBN 978-83-61955-56-6